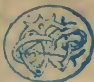
IVSTI LIPSI
DE
CONSTANTIA
LIBRI DVO,

Qui alloquium præcipuè continent in Publicis malis.

Quinta editio, melior & Notis auctior.

LVGDVNI BATAVORVM,
EX OFFICINA PLANTINIANA,
Apud Franciscum Raphelengium.
cIↃ. IↃ. XCI.

PRO CONSTANTIA MEA PRÆSCRIPTIO.

QVOD in iteratâ hac editione, iterùm te alloquor, Lector, præter votum meum accidit, etsi non præter opinionem. Iudicia enim ista præuidi antè, imò prædixi. Negãt satis piè hoc argumentũ à me tractatum: negant locis aliquot satis verè. Parũ piè ideò: quia Philosophum egisse tantùm videor, inquiunt, nec inspersisse quæ potui & debui è libris sacris. Quæ admonitio valdè mihi grata: velim & illis simplex meũ & sine fuco responsum. Nã quòd apertam pietatẽ ante omnia requirunt, amo: hoc tantùm moneo, vt oculos priùs seriò intendant in finem meum inq; scopũ. Si mihi Theologum agere propositum, aberraui: si Philosophũ, cur culpant? Haurimus enim è lacunis, inquiunt, quæ liceat è purissimo diuinarum litterarum fonte. Húcne me vocant? At ego ex animo testor & respondeo, non aliam me viam salutis nosse, quàm hanc quæ per vnum illum & directũ limitem ducat: ad quem tamen percurrendum, humanas etiam litteras laxamẽti aliquid afferre censeã, imò adiumenti. Augustini consiliũ esse scio, quæ à Philosophis scri-

pta sunt colligere, & in vsum nostrũ vindicare possessoribus illis iniustis erepta. *Hoc sequi volui: & peccaui? Peccassem, fateor, si purũ hunc & mysticũ religionis nostræ liquorẽ corrupissem veteri aliquâ & olenti fæce. At contrà institi: & sordentem per se, parúmq. mundam doctrinam, depurgare atq. illustrare aggressus sum nouo isto Sole. Cui bono id non bonum? In pugnâ, equitum aut statarij militis præcipuam operã esse scimus: spernis ideò sagittarios & funditores? In domo exstruendâ architecti maximã laudẽ & vsum: tolléśne operas igitur & administros? Idem hîc cense. diuinæ illæ litteræ veri roboris, veræ virtutis & constantiæ solidæ effectrices: nec tamen humanam prorsus Sapientiã sperne, eam dico quæ non se effert, sed seruit placidè & ancillatur. Lapides, cæmenta, calcem, ex veteri & diu lapso ædificio illo Philosophiæ comportamus: ne inuide lucellum hoc architecto, & patiare materiã hanc substerni saltem in fundamentis. At enim sacra illa meliora, nec verbis iis abstinendũ fuit. Meliora fateor: sed adde etiam grauiora. Lacertos meos expendo, & artus artesq́ libro: cur onus mihi imponi patiar, cui nõ sim ferendo? Theologis, id est magnis altisq́ viris (& eximios multos hæc ætas tulit) magna ista & alta relinquo: mea cymba leget litus. Philosophũ ego agam: sed Christianum. Nã de verbis, quid turbat? Non quo stilo ea*

scripta

ſcripta ſint, ſed quo ſenſu videant: nec an vſitatè, ſed an verè. Si enim recti ſenſus: quid refert in re tam arduâ, quo velo aut veste (modò non indecorâ) eos texerim? Si vani: cõuincant. Nempe hoc ipſum volumus, aiũt: & quædã à te ſcripta nõ ex fide. De rectâ Ratione erras, quam cũ priſcis illis exaggeras nimis & attollis. Egóne? verbis fortaſſe illorum: ſenſu numquam meo. Nam ne ipſe erres, vno verbo hoc teſtor: nullam me rectã puramq́ Rationem intellegere, niſi à deo directam, niſi à fide illuſtratam. Sed quæ, malùm, illegitima iſta captio eſt, cùm genere toto ſententia bona ſit, quærere in verbi vnius aut alterius latebrâ calumniæ anſam? Ratio ipſa, & ſuis viribus, non ducit nos ad deum, non ad verũ: ſed tamen vt in aquâ aut pelui defectum Solis intuemur, idq́ per Solis ipſius radios, obliquè & quodam flexu: ſic in iſtâ, res diuinas. ſed caue cenſeas aliter, quàm per deum ipſum. Iam de fato aut fatalibus, de impiis ob bonum punitis: ſiquid nimis exacui, aut ab aliis acutum arripui (quo in genere fortean Boëthiana illa ſententia ſit) velim ab æquo lectore æquiter legi & intellegi. quam ad rẽ praiuimus nunc aliquot ad oram Notis. Mihi quidẽ mens vbique bona: & ſi alibi humana hæc lingua aut calamus titubauit, ne aſperè quæſo nimis luam. Sum enim ex iis, quibus Pietas in corde magis, quàm in ore: quiq́ factis exerceri eam acriter malim, quàm verbis.*

* Libro I I. cap. X.

verbis. Nec sæculum hoc satis mihi placet, (audebo dicere) quo nullum vmquam feracius religionum fuit, sterilius pietatis. Quæ contentiones vbique? quæ rixæ? & cùm omnia fecerint, cùm cælum & terram subtilis ingenij alâ peruolârint; quid aliud, quàm, cum Aristophanæo Socrate, ἀεροβατοῦσι? *Habes, mi Lector, breuem præscriptionem nostram: quæ tamen æquo tibi nimia, satis vel iniquo. Te cum curâ moneo hortórque, ne auocent & auertant animum à germano Philosophiæ studio noui Domitiani isti: qui non eam sòlùm (facultas modò & vires sint) sed in exsilium pellant omnes bonas artes. Priscos illos potiùs patres vide, Græcos Latinosq́; denso agmine à nobis omnes stant, & modestum Philosophiæ studium non ferunt in Christiano sòlùm, sed inculcant & suadent. quorum auctoritatis scuto, satis me putem sine aliâ vllâ ratione cõtra gigantes istos tectum. Nam Philosophiam cur vberiùs verbis laudem? Frustrà: quia vt montium altitudo procul non appâret, sed cùm accesseris: non item huius splendor, nisi cùm pernoris. Pernosci autem sine Christianâ veráque religione non potest. quam prælucentem si tollis: fateor ecce & clamo, ludibrium illa vanitas, delirium. Benè Tertullianus:* Cui veritas cognita, sine deo? cui deus, sine Christo? *In quâ sententiâ finio, & seriò conquiesco. Velim tu mecum.*

NOBI-

NOBILIBVS ET MAGNIFICIS CONSVLIBVS ET SENATVI POPVLOQVE ANTVERPIENSI

IVSTVS LIPSIVS

dedico consecroque.

LIBROS istos, quos de Constantiâ in mediis patriæ meæ turbis constanter scripsi & perscripsi: eos vobis dare dedicare mihi visum, vrbis magnæ magni Senatores. Splendor vester me impulit, prudentia, virtus. humanitas etiam illa, quam coràm sum expertus, propria vobis in bonos & eruditos. Nec, arbitror, pro ingrato erit munus. quod per se haut magnum, pondus ab animo meo accipiet: quia dedi quod, hoc quidem tem-

pore,optimum maximumq́. in omni meo litterario censu. Denique nouitas etiam forsan aliqua illud commendauerit: quoniam, nisi fallor, interclusam diu & spinis obsitam hanc Sapientię viam, sternere & munire aggredimur primi. quæ illa profectò est, quæ cum diuinis litteris coniuncta, possit ducere ad Tranquillitatem & Quietem. Mihi certè animus gratificandi vobis, iuuandi alios, non defuit. si vires: tam æquum est æquos vos aduersum me esse, quàm ego aduersus magnum illum deum sum: quem scio non vni omnia dedisse. Valete.

AD LE-

AD LECTOREM,
DE CONSILIO MEO
SCRIPTIONIS ET FINE.

NIHIL me fugit, Lector, in nouo hoc scribendi genere, noua mihi iudicia parata & censuras: siue illorum, quos percutiet inopinata hæc Sapientiæ professio ab eo, quem amœnioribus tantùm litteris censebant operatum: siue aliorũ, quibus vilescet & pro leui erit, quidquid in hoc studio aut stadio sudabitur post antiquos. Quibus vtrisq. vt breuiter respondeam, meâ interest, imò etiam tuâ. Ac primi quidem illi duabus diuersissimis rebus peccare mihi videntur, Incuriâ & Curâ. Hac, quòd in aliena studia actionesq́; vltrò inquirendum sibi censeant. Illa, quòd inquirant tamen parum intentè aut diligenter. Vt enim ipse iis me indicem; numquam ita colles illi fontesq́; Musarum totum me ceperunt, vt non oculos identidem mentemq́; reflexerim ad seueriorem istam Diuam. Philosophiam dico. cuius studia iam tum à puero ita mihi placuêre, vt peccare iuuenili quodam ardore viderer, & fræno atque inhibitione fuerim coërcendus. Sciunt præceptores mei, qui in Vbiis: excussos mihi velut per vim libros eos

omnes è manibus, & scripta etiam Commentariosq́; ereptos, quos laboriosè confeceram ex omni interpretum fæce. Nec mutaui sanè postea. & in omni hoc studiorum cursu, si non recto rigore & lineâ, tamen flexu tetendisse me scio ad illam Sapientiæ metam. Nec id eâ viâ, quâ hic philosophantium vulgus. qui in spinis argutiarum aut laqueis quæstionum malè dediti, non aliud quàm subtili quodam disceptationum filo texunt eas & retexunt. Hærent in verbis aut captiunculis: & ætatem totam in aditu Philosophiæ versantur, adyta eius numquam vident. Habent eam vt oblectamentum, non vt remedium: & instrumentum vitæ maximè serium, vertunt in ludum quemdam nugarum. Quis eorũ mihi de moribus quærit? quis adfectus temperat? quis timori, quis spei metam ponit aut modum? Quin adeò ad Sapientiam spectare hæc non arbitrantur: vt aliud aut nihil agere eos censeant, qui id agunt. Itaque vitam eorum, siue iudicia, si vides: nihil vel in ipso vulgo reperias, quod ad illam attinet, spurcius, stultius, quod ad ista. Scilicet vt vinum quo nil salubrius, quibusdam in venenum est: sic istis Philosophia, quâ abutuntur. At mihi alia mens. qui nauim semper auertens ab illis argutiarum salebris, velificationem omnem direxi ad vnum tranquillæ mentis portum. Cuius studij mei primum nec fallax specimen esse volui hos libros. Sed

enim,

enim, inquiunt alteri, meliùs & vberiùs ista veteres. Quædam ex istis, fateor: abnego, quòd vniuersa. Si de moribus aliquid adfectibúsve carptim post Senecam & diuinũ illum Epictetũ scribam: me quoq. iudice, parum cordis habeam aut frontis. At si ea quæ ne attigerunt quidẽ illi, aut quisquam (fidenter enim id adfirmem) ex antiquis: quid fastidiunt aut carpunt? Solatia malis publicis quæsiui. quis ante me? Rem siue ordinem videant: mihi ea debere fatebuntur. & de verbis ipsis (fas dicere) non ea nobis inopia, vt cuiquam supplicemus. Denique hoc sciant. alia pluria aliis mihi scripta; hunc librum præcipuè mihi: illa famæ, at hæc saluti. Quod olim aliè & acutè quispiã, id hîc verá voce proclamo: Satis mihi pauci lectores, satis est vnus, satis est nullus. *Id tantùm peto, vt quicumque hæc tangent, cognoscendi animum adferant & simul ignoscendi. Vt sicubi fortè lapsus sim, præsertim cùm locos illos altiores conatus scandere de Prouidẽtiâ, Iustitiâ, Fato: condonent. quia nusquam certè malitia aut pertinacia est, sed humana saltem imbecillitas & caligo. Denique ab iis docear; faxo, vt nemo tam promptus ad monendum sit, quàm ego ad mutandum. Cetera vitia naturæ meæ non demo aut minuo: pertinaciam & contentionum studium seriò deprecor ab eâ & detestor. Salue mi Lector. quod vtinam per hunc librum in parte tibi sit!*

IANI

IANI DOVSÆ NORDOVICIS

AD

IVSTVM LIPSIVM SVVM

Melos ex iambis meris, potiorem Lipsiani argumenti partem summamq; totius operis carptim & quasi saltuatim complectens.

NOVVM cui istud imputabimus Melos?
  Cui hoc Poëma musteum?
Tibíne LIPSI? Ita hercle verò seriò:
  Tibi (inquio) tibi, ô decus
Meum, omniumque MENTEM habere queis BONAM,
  Et esse * CORCVLIS datum est.
Sinistra ritè queis mamilla subsilit,
  DEI ferens IMAGINEM.
Cape istud ergò Iambicum Melos tibi,
  Cape hoc Poëma musteum:
Poëma ductu & alite vnius tuo
  Satumque & editum simul:
Silentij esse quando longiùs reum
  Pudet pigetque me tibi.
Neque vnquam id æquus ille Iuppiter sinat,
  Vt his amoris ignibus
Ita anteuortat vlla segnitas mihi,
  Fidem ore LIPSIO vt datam
Reapse frustrer. absit à Fide meâ
  Modi istiusce vanitas.
Abesto, verba tertiata cui placent,
  Referta falsimoniis.
Nec hocce SVADA LIPSIANA nos docet;
  Pares cui haud Léporibus
Scientiisque; sed Fide esse mutuâ
  Fauentiaque nos decet.
Et ampla Laus sat ista: plura qui appetit,
  Neque ille cor, neque os habet.

* Hoc cognomento honestatos Romæ, qui ceteros mortales sapientiâ præstarent, testis Plin. lib. VII. cap. XXXI.

Tua

Tua introire Templa posse sat mihi,
BONAEQVE MENTIS Abdita
Nouè reperta noscitare, te Duce:
Tuique cote roboris
Cor asperare, nec periculi vllius
Pauere magnitudinem.
O approbanda MENTIS OBSTINATIO!
O expetenda DOGMATA!
Vt hic suäue, LANGIANO IN ATRIO
Inambulare! vt, ô, simul
Tuo assidere ab ore pendulum iuuat;
Tuo, illiusque quem facis
Loquentem! & hinc in HORTVLVM sequi! ordines
Vt è virente PERGVLA
Notare florum: & omne Stirpium genus
Hiante obire lumine.
NOVOQVE rariora ab ORBE Semina
Sagace nare persequi!
Odor beate, quicquid est Aromatum
Lepore prouocans tuo.
Licétne in hisce flosculis & herbulis,
Remissionis indigo,
(Vti exsoluta mens aberret à malis
Parumper) acquiescere?
Licet: neque istud (annuente hero) modò,
Sed & replere fructibus
Sinum, manusque vtrasque, & vngue carpere,
Et admouere naribus.
Quid? an lubido serta texere est tibi,
Corollulamque pactilem?
Rei huius optio ecce plena sit tibi,
Tuo arbitratu vt eligas,
Thyma, an rosas, amaracúmne mauelis.
Age ecce, quantus hic nitor?
Quis ordo? quàm omnia aptè in areas suas
Locata, tesseræ in modum?
Herísne cultum, an elegantiam priùs
Loci ipse mirer, ambigo.
Stupere certè vtrumque cogor intuens;
Herilem at indolem magis,

Cui sca-

Cui ſcatere tot facetiis datum,
Cui hanc præire SYMBOLAM,
Et ægra corda ſoſpitare ius fuit,
Medentibuſque pharmacis
Beare. Quæ modò ecce promus imputas
Nouâ arte LIPSIVS tibi.
Ahena vt vnde FIRMITVDO PECTORIS
Paranda: & vnde Inertia
Sit iſta, & ægra Senſuum imbecillitas,
Habere cognitum queas.
Duplex Boni omnis ergo, ſeu Mali Caput;
OPINIO, atque MENS BONA.
POLI illa GERMEN IGNEVM, atque SPIRITV
Originem trahens ſuam.
Quid? ipſe non HOMVLLO an inſitus DEVS
Per iſtam IMAGINEM ſui?
CVPIDINVM, hancce quiſquis audit, omnium
Neceſſe VICTOR audiat.
At altera illa pars, OPINIO puta
Imaginoſa, CORPORI
(Sata vnde) adhæret, impedita SENSIBVS,
Grauique fixa perpetim
Luto: cui vſque POENITENTIA it comes;
Vaga, ebrioſa, futilis.
HOMO miſelle, puluis, vmbra, ſomnium,
Quouſque fluctuabere,
OPINIONIS alligate vinculis?
Quouſque GAVDIVM, DOLOR,
METVS, CVPIDO pectus impetent tibi?
Iaces? & erigi cupis,
Supraque vulgus eleuare verticem?
Idonea ecce FEBRVA,
Quibus piatus ipſa nubila ac Notos
Superuolare poſſies:
Auesque, quæ cor intus exedunt tibi,
Necare & ire perditum,
Quiéſne cordi, & otium domi tibi,
Procul tumultu ab hoſtico,
Vbi Actuoſus ipſo in otio eluas?
(O vnica occupatio!)

Ad HORTVLVM huncce LANGII, ânne LIPSII,
Gradum capesse, si sapis.
Opúsne vallo & Arce, vel Cetrâ tibi,
Cauere queîs SPEI AC METVS,
Cupidinumque sustinere vim queas?
Statu in graduque fac tuo
Morêre, MENSQVE vortat ad DEVM tua,
Originem inquio sui.
Quousque CARNIS IMBECILLITAS tibi
Molesta; & vmbrâ inanium
Trahêre, prima quæ imperita Plebs putat?
Ducem ecce LIPSIVM tibi:
Eum sequaris. At cui, inquies, bono?
Mane: in tumultu vt otium
Agas; & vnus, inter arma Publica,
Metu solutus ambules.
Quid est, quod hîc querare? FATA te trahunt,
DEIQVE PROVIDENTIA?
Sequare: Cur enim irritum struas pedem
HERO rebellis, ac tibi?
Quid abnuis, misellе? cede Tempori
DEÓQVE. REBVS OMNIBVS
VICISSITVDO DEBITA. Hæc mori vides
Repentè, at illa oririer.
NECESSITATI vt obsequare, te monent
Tot VRBIVM Cadauera,
Ferire visa vertice ántè quæ suo
Poli vtriusque cardinem.
Vbi illa iam, Imperare sueta REGIBVS,
Superba SEPTIMONTIVM?
Vbi MYCENAE? vbi inclyta VRBS Agenoris,
CORINTHVS, ARGOS, ILIVM?
Minuta, magna, summa, & ima respice;
PERENNE SVB POLO NIHIL.

Εἰς τὸ

Εἰς τὸ σοφωτάτου καὶ λογιωτάτου ΙΟΥΣΤΟΥ ΤΟΥ ΛΙΨΙΟΥ,

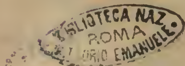
περὶ εὐσταθείας ἤτοι καρτερίας
βιβλίον.

Λιψιάδου σελίδας σκολιῷ φθόνος ὄμματι πήξας
Οὐκ ἄγαμαι λογίως, εἶπεν, ἄτερ σοφίης.
Ἀλλὰ τόδ' ὁππόσον γλαφυρόν τε σοφόν τε πόνημα,
Καρτερικῆς κατέχον τέθμια σωφροσύνης·
Κρεῖσσον ἐμῶν, λέξας, πέλεται τόδε τεῦχος ὀδόντων
Λῆξεν ἐπισβολίης τηκόμενος κραδίην.

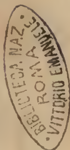
Εἰς τὸ αὐτό.

Ἐλλογίμων φιλέω τρεῖς ἀστέρας, οὕνεκα πάντων
Εἰσὶν πανταδαπῇ κρείσσονες ἰδμοσύνῃ.
Σεῖο πόνους φιλέω Κυϊάκιε, εἰμὶ δὲ λίαν
Καὶ φιλοσκαλιγερὸς, καὶ φιλολιψιάδης.
Ἀλλὰ σοφαῖς πραπίδεσσι σέλας σέο τόσσον ἀέξον
Λίψι, οὐκ ἀστὴρ, ἀλλά μοι ἄστρον ἔῃς.

B. Vulcanij.

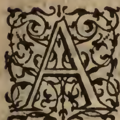

IVSTI LIPSI DE CONSTANTIA LIBER PRIMVS.

CAPVT I.

Præfatio & introductio. querela item al qua de Belgarum turbis.

NTE annos aliquot cùm Viennam Austriæ iter haberē, fugiens patriæ meæ turbas: deflexi, non sine deo duce, ad * Eburonum vrbem. quæ nec longè à via; & in quâ amici, quos salutare more suadebat & amore. Inter eos Carolus Langius, vir (sine fraude aut ambitione dicam) optimus doctissimusque Belgarum. Qui cùm me hospitio excepisset; non omni solùm comitate & beniuolentiâ id temperauit, sed eo genere sermonū qui vtiles imò salutares mihi in omne æuum. Ille enim fuit ille vir, qui oculos mihi aperiret detersâ vulgariū aliquot opinionum nube: ille, qui viam ostenderet, quâ sine ambage peruenirem, vt cum Lucretio loquar, ad illa

Edita doctrinâ sapientum templa serena.

Nam cùm post meridiem feruido sole (præceps enim iam mensis Iunius erat) domi eius in atrio

* *Leodium intellego.*

C. Langij vera laus.

Humanitas eius.

Sapientia.

inambularemus: quæsiuit, vt fit, blandiùs de itinere meo & eius caussis. Cui cùm ego de turbis Belgarum, de insolentia Præfectorum & militum, liberè & verè multa dixissem: addidi postremò, prætexi à me aliam, sed hanc intimam esse discessus mei caussam. Quis enim Langi, inquam, tam firmo & tam ferreo pectore, qui diutiùs ferendis iis malis sit? Iactamur iam tot annos, vt vides, bellorum ciuilium æstu: &, vt in vndoso mari, non vno vento agitamur turbarum seditionumque. Otium mihi cordi & quies? tubæ interpellant & strepitus armorum. Horti & rura? miles & sicarius compellit in vrbem. Itaque certum mihi Langi, relictâ hâc infestâ & infaustâ Belgicâ (ignoscat mihi Genius patriæ) * γῆν πρὸ γῆς, vt ille ait; & quouis terrarum fugere —*vbi nec Pelopidarum facta neque nomen audiam.* Langius admirans & velut excitatus, Itáne tu Lipsi, inquit, abeas à nobis? A vobis, inquam, aut certè ab hac vitâ. Quod enim malorum istorum effugium, nisi in fugâ? Nam vt videam ista cottidie & feram, non possum Langi: nec chalybs aliquis mihi circa pectus. Suspirauit ad hunc sermonẽ Langius, &, Infirme adolescens, inquit, quæ hæc mollities est? aut quæ tua mens salutem quærentis in fugâ? Turbat & æstuat patria tua, fateor: sed quæ non hodie pars Europæ? Vt verè illud Aristophanæum possis augurari:

—— *τὰ δ᾽ ὑπέρτερα νέρτερα θήσει
Ζεὺς ὑψιβρεμέτης.

Itaque non patria fugienda, Lipsi: sed Adfectus sunt: & firmandus ita formandusque hic animus, vt quies nobis in turbis sit & pax inter media ar-

Mala ciuilium bellorum.

**Terrã terrã commutare.* Adagiũ frequẽs Græcis.

Turbæ per Europã: quæ euersionem minãtur aut cõuersionẽ.

* id est: *supera infera reddet Iupiter altisonans.*

ma. Ego satis iuueniliter, Imò deserenda illa Langi, inquam: Certè enim audita mala leuiùs ad animum accident, quàm visa: & simul ponemur ipsi extra tela, quod dicitur, & puluerem huius agonis. Homerum non audis callidè monentem, Commune turbarũ remedium, in fugâ.

* Ἐκ βελέων, μή πού τις ἐφ᾽ ἕλκει ἕλκος ἄρηται? * Extra tela. ne quis vulneri vulnus addat.

CAPVT II.

Peregrinationem non facere ad internos morbos. indicinam eam esse, non medicinam. nisi si fortè in leui quodam & primo adfectuum motu.

LANGIVS moto leuiter capite, Audio, inquit: mallem tu Sapientiæ vocẽ & Rationis. Nam hæ, Lipsi, quæ te inuoluunt, nebulæ & nubeculæ sunt à fumo Opinionum. Itaque, vt cum Diogene dicam, * λόγῳ tibi hîc opus non βρόχῳ: radio inquam illo, qui caliginem tui capitis illustret. Patriam ecce desertum is: sed dic seriò, illam cùm fugies, te quoque effugies? Vide ne contrà sit: & tecum atque in pectore isto circumferas fontem fomitemque tui mali. Vt ij qui febriunt, iactant se inquietè & versant, & lectum subinde mutant vanâ spe leuamenti: in eâdem caussâ nos, qui terram è terrâ frustrà mutamus, ægri scilicet mentis. Aperire enim hoc est morbum, non tollere: fateri internum hunc calorem, & nõ mederi. Eleganter * Romanus sapiens: *Proprium est ægri nihil diu pati, & mutationibus vt remediis vti. Inde peregrinationes suscipiuntur vagæ, & littora pererrantur, & modò mari se modò terrâ experitur præsentibus semper infesta leuitas.*

Ea opinio refutata. * Ratione, non laqueo. Originem turbarum in nobis esse. Ideò non excuti eas motu: Indicari tantùm. * Seneca.

tas. Itaque fugitis ſemper turbas, non vitatis. Vt cerua illa apud Virgilium,

Quam procul incautam nemora inter Creßia fixit
Paſtor agens telis:
——— illa fugâ ſiluas ſaltúſque peragrat
Dictaos. ———

fruſtrà: quia vt idem poëta addit ——— *hæret lateri letalis arundo*: ita vos, qui telo hoc adfectuum penitus percuſſi, non id excutitis, ſed migratione transfertis. Qui crus ſibi aut brachium fregit, non currum aut equũ poſcit, vt opinor, ſed chirurgum: tua quæ vanitas, qui internam hanc plagam motu ſanare te poſtules & diſcurſu? Animus enim certè eſt qui ægrotat: & omnis hæc exterior imbecillitas, deſperatio, languor, orta ab vno fonte, quòd iacet ille & languet. Sceptrum abiecit princeps diuinaque pars: & eò vilitatis lapſa eſt, vt ſpontè ſeruiat ſuis ſeruis. Dic, locus hîc quid faciet aut motus? Niſi fortè regio aliqua eſt, quæ metus tẽperet, quæ ſpes refrænet, quæ malã hanc ſaniem educat, quam altè imbibimus, vitiorum. Atqui nulla ea eſt, nec in inſulis ipſis beatorũ. aut ſi eſt: oſtende, & omnes illuc agmine facto imus. Sed motio ipſa & mutatio, inquis, habet eam vim: & recreat attollitque iacentem animum cottidiana illa conſpecta nouitas morum, hominum, locorum. Lipſi erras. Nam, vt quod res eſt ſeriò dicam, peregrinationem non vſqueeò deprimo, vt nihil ei in hominem & in adfectus dem iuris. Imò habeat. ſed hactenus, vt leuia tædia quædam animorum & velut nauſeas tollat: nõ tollat morbos, qui altiùs penetrârunt, quàm vt externa vlla medicina huc pertingat. Cantus, vinum,

Morbum enim eum animi eſſe.

Quem locus nullus ſuâ vi ſanat.

Nõ itẽ mutatio ipſa.

Etſi faſtidia quędam mitigat aut tollit.

num, somnus, * commotiunculas illas primas non rarò sanârũt iræ, doloris, amoris: at nunquàm ęgritudinem, quæ radices egit & fixit pedem. Idem hîc est: & peregrinatio fortasse leues quosdam languores sanabit, non sanabit veros. Hærent enim primi illi motus orti à corpore quodammodo adhuc in corpore, aut certè in summâ, vt sic dicam, animorum cute: ideoque non mirũ si quamuis leui spongiâ abstergeantur. non ita inueterati illi adfectus, quibus sedes imò regnum in ipsâ animi mente. Cùm diu multumq. erraueris, cùm terrã omnem & mare circulatus fueris: nullo eos mari elues, obrues nullâ terrâ. Sequentur te: & post peditem equitemque sedebit, vt cum poëtâ loquar, atra cura. Socrates interroganti cuidam, quid ita peregrinatio sibi non profuisset? scitè respondit, Non enim te deseruisti: simile hîc dixerim. & quocunque fugies, corruptum corruptoremque animum tecum habebis, comitem non bonum. Atque vtinam comitem! sed vereor vt ducem: quia non sequentur te adfectus tui, sed trahent.

** Stoici hæc ita distinguũt, vt primos contra aut præter rationem motus, Adfectus appellent. eosdem, crebros & inueteratos, Morbos.*

At veri & veteres adfectus externis illis non leniuntur.

CAPVT III.

At veros animi morbos non tolli eâ, non minui: imò per eam recrudescere. Animum esse qui in nobis ægrotet: eiq. remedium à Sapientiâ & Constantiâ petendum.

NON auocat igitur, inquis, etiam à veris malis peregrinatio? non campi illi conspecti, & flumina, & montes, ponunt te extra doloris tui sensum? Auocant fortasse interdũ & ponunt, sed nec in longum, nec in bonum. Vt picturâ quamuis egregiâ

Obiectioni occursum.

Et videri aliquod in mutatione solaciũ, non autem esse.

egregiâ

egregiâ oculi non diu delectantur: sic omnis ista hominum locorumque varietas nouitate nos capit, sed ad breue tempus. Aberratio hæc aliqua à malis est, non fuga: nec soluit peregrinatio doloris hanc cathenam, sed laxat. Quid autem istud me iuuat, si lucem paullisper video in arctiorem mox carcerem cōpingendus? Ita profectò est. insidiantur animo externæ hæ omnes voluptates, & specie iuuandi magis lædunt. Vt medicamenta minùs valida non extrahunt humorem noxium, sed mouent: sic vana hæc delectatio irrîtat in nobis fluctum illum cupidinum & adauget. Non diu enim à se aberrat animus; sed vel inuitus domum mox compellitur & in vetus contubernium malorum. Illa ipsa opida conspecta & montes, reducent te cogitatione in tuam patriam: & inter media gaudia videbis aliquid siue audies, quod sensum refricet tui doloris. Aut si paullisper quiesces: breuis ille velut somnus erit, & mox experrecto tibi eadem aut maior febris. Crescunt enim interpellatæ quædam cupidines, & vires capiunt ex interuallo. Mitte igitur, Lipsi, vana hæc, imò noxia: nec remedia, sed venena: vera illa potiùs admitte & seuera. Solem solumque mutas? imò animum, quem malè Adfectibus mancipasti, subtractum legitimæ dominæ Rationi. Ab illo corrupto hæc desperatio est, ab illo vitiato hic languor. Illum mutes oportet, non locū: & efficere non vt alibi sis, sed vt alius. Tu fertilem illam Pannoniam videre nunc ardes, & fidam fortemque Viennam, & regē fluuiorum Danubium, & tot mira & noua quæ suspensá aure bibant audientes: sed quanto melius, si idem hic

Aggrauari enim per eam mala.

Verum autem remedium in animi mutatione.

Curiosa cura peregrinantiū circa externa.

tibi ad Sapientiam impetus & cupido? si penetres in feraces illius campos? si fontes humanarũ perturbationum inquiras? si valla & arces exstruas, quibus arceas & defendas cupidinum insultus? Hæc enim vera morbi tui remedia: cetera omnia, panni & fomenta. Nihil te abitio ista iuuabit: nihil

——euasisse tot vrbes
Argolicas, mediósque fugam tenuisse per hostes:

hostem reperies apud te, & in isto (pectus mihi concutiebat) penetrali. quid refert ad quàm pacata loca veneris? bellũ trahis tecum. ad quàm quieta? turbæ circum te, imò in te sunt. Pugnat enim pugnabitque secum semper discors hic animus, appetendo, fugiendo, sperando, desperando. Atque vt ij qui per timorem terga vertunt, magis exponunt se periculo intectos & auersos: sic errones & tirones isti, quibus cum adfectibus nunquàm pugna fuit, sed tantùm fuga. At tu, adolescens, si me audies, stabis: & gradum firmabis contra hunc doloris hostem. CONSTANTIA enim tibi ante omnia opus: & victor aliquis pugnando euasit, nemo fugiendo.

Quæ ad interna transferri melius: & grauia potius, quàm suauia quæri.

Turbas alioquin vbique comites esse.

Resistẽdum igitur. & pugnandum cum dolore Constantiæ armis.

CAPVT IIII.

Definitiones Constantiæ, Patientiæ, Rectæ rationis, Opinionis. Item Peruicacia quid à Constantiâ differat & abeat: & à Patientiâ, Abiectio.

SERMONIBVS iis Lãgij erectior aliquâ parte ego, Alta & præclara hæc tua monita, inquam: & iam stare conor & adsurgere, sed, vt ij ferè qui in somnis laborant, vano nisu. Reuoluor

enim Langi, nequid mentiar, identidem ad meam terram: & hærent fixæ animo publicæ priuatæque curæ. Tu, si potes, pelle malas aues quæ me lancinant; & vincla solicitudinum deme, quibus in hoc Caucaso lentè ligor. Langius vultu alacri, Ego verò demam, inquit: & nouus Hercules soluã hunc Prometheum. Attende tantùm & intende. Ad Constantiã te vocaui, Lipsi, & in eâ spem & præsidium posui tuæ salutis. Ea igitur ante omnia nobis cognoscenda est. CONSTANTIAM hîc appello, RECTVM ET IMMOTVM ANIMI ROBVR, NON ELATI EXTERNIS AVT FORTVITIS, NON DEPRESSI. Robur dixi; & intellego firmitudinem insitam animo, non ab Opinione, sed à iudicio & rectâ Ratione. Exclusam enim ante omnia volo Peruicaciam (siue ea * meliùs Pertinacia dicitur:) quæ & ipsa obstinati animi robur est, sed à superbiæ aut gloriæ vento. Et robur duntaxat in vnâ parte. Deprimi enim haud facilè tumidi isti & peruicaces possunt, facillimè attolli: non aliter quàm culleus, qui vento inflatus ægrè mergitur, supereminet autem & exsilit suâ sponte. Talis enim istorũ ventosa hæc durities est: cui origo à Superbiâ, & nimio pretio sui. igitur ab Opinione. At Constantiæ vera mater, Patientia & demissio animi est. quã definio RERVM QVÆCVMQVE HOMINI ALIVNDE ACCIDVNT AVT INCIDVNT VOLVNTARIAM ET SINE QVERELA PERPESSIONEM. Quæ rectâ ratione suscepta, vna illa radix est, quâ altitudo pulcherrimi huius roboris nixa. Caue enim & hîc Opinio tibi imponat: quæ Patientiæ loco

Ad explicationem Cõstantiæ descensum.

Quid propriè ea sit.

*Nam Attius apud Nonium illam in virtute ponit, hanc in vitio. Seneca tamen & alij aliter.

Constantiæ origo à patientiâ. Ea quoque definita.

Discreta à Torpore.

loco Abiectionem sæpe & torporem quemdam animi marcētis suggerit: verè vitium, & cui origo à Vilitate sui. Virtus autem mediâ viâ ingreditur. & cautè cauet nequid in actionibus suis defiat aut excedat. Dirigit enim se ad vnius Rationis trutinam: & illam habet examinis sui velut normam & obrussam. Est autem recta Ratio non aliud, quàm DE REBVS HVMANIS DIVINISQVE (quatenus tamen eæ ad nos spectant) VERVM IVDICIVM AC SENSVS. Opinio huic contraria, DE IISDEM FVTILE IVDICIVM AC FALLAX.

Constantia medium inter Elationē & Abiectionem tenet: idq. Ratione duce.

Ratio igitur quid sit?

Quid item Opinio.

CAPVT V.

Ratio & Opinio vnde originem habeant. vtriusque vires & effectus. Alteram ad Constantiam ducere, alteram ad Leuitatem.

SED quoniam è duplici hoc velut capite (Opinionis sentio & Rationis) non robur solùm aut infirmitas animi oritur, sed omnes in hac vitâ laudes aut culpæ: pro bono vtilique facturus mihi videor, si de vtriusque origine & naturâ vberiùs paullo dicam. Vt enim lana priusquam vltimum illum & optimum colorem combibat, succis quibusdam aliis præparanda & imbuenda est: sic prædictionibus istis tuus Lipsi animus, priusquàm eum hac Constantiæ purpurâ seriò tingam. Quod igitur te non fugit, duæ in homine partes, Anima & Corpus. illa nobilior, quæ spiritum igneḿque refert: hæc vilior, quæ terram. Iuncta ista inter se, sed concordiâ quadam discordi: nec facilè inter

De vtrâque accuratiùs & vberiùs dictum.

Homo duplex.

Anima in eo sublimis & ignea: Corpus, humile & ab humo.

eas conuenit, vtrq. cùm de imperio agitur aut seruitute. Regere enim vtraq. vult, & magis illa quæ non debet. Terra attollere se supra ignem suum conatur, & cœnum hoc supra cælum. Hinc in homine dissidia, turbæ, & veluti adsidua quædam velitantium inter se partium pugna. Cui duces & tanquam imperatores, Ratio & Opinio. Illa pro animâ, & in anima: hæc pro corpore & in eo pugnat. Rationi origo à cælo, imò à deo est: & magnificè eam Seneca celebrauit, * *Partem in homine diuini spiritus mersam.* Est enim hæc eximia illa intellegendi iudicandique vis, quæ, vt anima perfectio hominis, sic ipsa animæ est. Græci eam Νοῦν dixêre, Latini Mentem, aut etiam iunctim Animi mentem. Non enim tota anima, ne aberres, recta ratio est: sed quod in eâ vniforme, simplex, immixtum, secretum ab omni fæce & lentore: quodque, vt verbo dicam, sidereum in eâ & cæleste. Nam ipsa anima, quamquā labe corporis & contage sensuum grauiter corrupta & infecta sit: tamen vestigia quædam ortus sui altè retinet, & clarè in eâ scintillantes reliquiæ primi illius purique ignis. Hinc isti etiam in malis proiectisque hominibus conscientiæ stimuli: hinc flagella interna & morsus: hinc approbatio melioris vitæ extorta inuitis. Premi scilicet sanior illa sanctiorque pars potest, non potest opprimi: & tegi vrens illa flamma, non extingui. Emicant enim semper subsiliuntq. illi Igniculi, qui in his tenebris illustrant, in his sordibus depurgant, in his ambagibus dirigunt, & ad Constantiam ducunt & Virtutem. Atque vt heliotropium & flores quidam ingenio suo semper ad

Pugna inter eas partes.

Animā Ratio propugnat: Opinio, corpus.

* *Quod rigidè haud verum: sed tamē imago quædam reliqua dei.*

Quid recta Ratio.

Quæ aliquo modo semper in homine viuit.

ad ſolem: ſic Ratio ad deum obuerſa & originem ſui. Firma in bono & immota: vnum idemque ſentiens: vnum idemque appetens aut fugiens: recti conſilij, recti iudicij fons & ſcaturigo. Cui parêre, imperare eſt: & ſubiici, præeſſe rebus omnibus humanis. Domuit enim cupidines & exſultantes animi motus, quiſquis hanc audiit: & in omnibus vitæ labyrinthis tutus ab errore, qui hanc ſequitur vt Theſeium filum. Deus ipſe per hanc ſui imaginem ad nos venit, imò quod propius eſt, in nos: & rectè ille quicumque dixit, *Bona mens ſine deo nulla eſt.*

Recta ratio conſtans, & ad Conſtantiam limes.

Laus eius, & dignitas.

At ſequens illa & nō ſana pars (Opinionem dico) originem ſuam Corpori, id eſt terræ debet: eoque nil niſi eam ſapit. Corpus enim etſi per ſe immobile & exſenſum, tamen vitam motumque ab animâ ſumit: & viciſſim animæ imagines rerū ſubiicit, per ſenſuum feneſtras. Ita velut communio quædam & ſocietas coïta inter animam & corpus: ſed communio, ſi exitum attendis, animæ non bona. Abducitur enim paullatim per eam è ſuo faſtigio: addicitur miſceturque ſenſibus: & ex impuro hoc cœtu Opinio in nobis naſcitur, quæ non aliud quàm Rationis vana imago & vmbra. Cuius vera ſedes, Senſus: origo, Terra. ideoq. abiecta & vilis, non erigitur, non attollitur, nec altum aliquid aut æthereum ſpectat. Vana eadem, incerta, fallax, malè conſulens, malè iudicans, Conſtantiâ imprimis animum ſpoliat & Veritate. Hoc cupit hodie, cras ſpernit: hoc probat, hoc damnat: nihil iudicio, ſed corpori ſenſibusq. gratificans omnia & indulgens. Atque vt oculus qui per nebulam aut aquam inſpicit, res metitur falſo modo: ſic animus, qui per Opi-

Opinionis origo à terrâ & corpore.

Quomodo ex iis naſcatur?

Opinio infirma, & ad inconſtanciam limes.

Eius vitupepe-rium.

Opinionis nubem. Hæc homini, si consideras, malorum mater: hæc auctor in nobis confusæ & perturbatæ vitæ. Quòd curæ nos exerceant, ab hac est: quòd adfectus distrahant, ab hac: quòd vitia nobis imperent, ab istâ. Itaque vt ij qui Tyrannidem sublatam è ciuitate volunt, tollũt ante omnia euertuntque arcem: sic nobis si seriò ad Bonam mentem pergimus, deiiciendum castellum hoc Opinionum. Fluctuabimur enim cum iis semper: suspensi, queruli, turbidi, non deo, non hominibus satis æqui. Vt nauis vacua & inanis circumagitur in mari omni vento: sic in nobis vaga illa mens, quam pondus & tamquam saburra Rationis non stabiliuit.

CAPVT VI.

Constantiæ laus, & seria ad eam adhortatio.

OPINIONIS igitur comes, Lipsi, leuitas est, vt vides: propriumque eius, mutare semper & pænitere. at Rationis, Constantia: ad quam induendam animo; seriò te hortor. Quid abis ad vana aut externa? hæc est sola illa Helena, quæ verum illud legitimumque Nepenthes propinet, in quo obliuio curarum & dolorum. Quod si semel demisisti & imbibisti; altus contra omnem casum & erectus, vno tenore æquabilis, nec vt in lance propendens aut dependens, magnum illud Deoq. proximum tibi vindicabis, Non moueri. Vidistin' in scitis & scutis quorundam hodie regum sublime & inuidendum illud, *Nec spe nec metu?* in te cõueniet: qui verè rex, verè liber, soli deo subiiciẽre,

Ad Cõstantiam monitio.

Eius vis & fructus.

te, immunis à iugo Adfectuum & Fortunæ. Vt fluuij quidam per media maria transire dicuntur, & seruare suam vndam: sic tu per tumultus circumfusos, vt salsedinem nullam trahas ex hoc pelago mærorum. Iacebis? Constantia te attollet. Vacillabis? sustinebit. Ad lacum properabis vel ad laqueũ? solabitur & reducet à limine mortis. Tu eripe tantùm & erige te, & nauim flecte ad hũc portũ: vbi securitas, vbi pax habitat: in quo perfugium asylumq. à turbis & à curis. Quem si boná fide semel tenueris: non turbet solũ patria tua, sed ruat, stabis ipse incõcussus. Nimbi circũ te cadãt & fulmina & tempestas: clamabis verâ magnaq. voce, Contra dolorem præsertim & turbas.

——— *medijs tranquillus in vndis.*

CAPVT VII.

Quid sit & quotuplex quod Constantiam turbet. Bona & Mala externa esse. Mala autem duplicia, Publica & Priuata. ex iis grauia & periculosa maximè videri Publica.

HÆC cùm dixisset Langius, voce & vultu actior quàm solebat, me quoq. scintilla corripuit boni ignis. &, Mi pater, inquam, (verè non blandè sic te appellem) duc me quò voles & doce, corrige & dirige. habes ægrum paratum ad omnem medicinam, siue tu ferrum cogitas siue ignem. Imò vtrumque pariter, ait Langius. quia & alibi stipulæ exurendæ inanium opinionum sunt, & alibi stirpes adfectuum excidendæ ab radice. Sed ambulamúsne etiam? an potior cõmodiorque nunc sessio? Sessio, inquam ego. æstuare enim iam

incipio

incipio non ab vnâ caufsâ. Cumq. fellas Langius ferri & poni in eodẽ atrio iuffiffet, & iuxtim eum affediffem: ille paullùm ad me obuerfus, iterum fic cœpit. Ieci hactenus velut fundamenta Lipfi, quibus commodè & tutò inædificaretur futurus fermo: nunc, fi placet, accedam propiùs, & cauffas doloris tui inquirã, & manu, quod aiunt, tangam tuum vlcus. Duo funt, quæ arcem hanc in nobis Conftantiæ oppugnant, Falfa bona, Falfa mala. Vtraque fic appello, QVÆ NON IN NOBIS SED CIRCA NOS, QVÆQVE INTERIOREM HVNC HOMINEM, ID EST ANIMVM, PROPRIE NON IVVANT AVT LÆDVNT. Itaque Bona aut Mala ea, re & ratione non dicam: fatebor opinione effe, & communi quodam vulgi fenfu. In priori claffe numerant, Opes, Honores, Potentiam, Sanitatem, Longæuitatem. in pofteriore, Inopiam, Infamiam, Impotentiam, Morbos, Mortes: & vt verbo vno complectar, quidquid aliud fortuitum aut externum. Ab duplici ifto ftirpe quattuor illi capitales in nobis Adfectus orti, qui continent & conterunt vitam omnem humanam, Cupiditas, & Gaudium: Metus, & Dolor. E quibus, priores duo bonũ aliquod opinabile refpiciunt, exque eo nati: pofteriores, malum. Lædunt omnes turbantque animum, & nifi prouides, deiiciunt de fuo ftatu: fed non vno tamen modo. Nam cùm quies eius & Conftantia tanquam in æquabili quadam trutinâ fit: depellunt eum ab hoc libramentò, illi attollendo; hi deprimendo. Sed falfa Bona & elationem nunc omitto (non enim is tuus morbus:) ad falfa Mala venio,

Hoftes Cõftantiæ duo.

Falfa bona.

Falfa mala.

Adfectus præcipui, quattuor, oppofiti inter fe: ad quos reliqui referuntur.

Quomodo ii Conftantiam turbẽt? Falfa bona, Cupidine & Gaudio: Mala, Metu & Dolore.

venio, quorum agmen iterum duplex. Sunt enim Publica, sunt Priuata. Publica designo & definio, QVORVM SENSVS VNO EODEMQVE TEMPORE AD PLVRES PERTINET. Priuata, QVORVM AD SINGVLOS. Inter illa censeo, Bellum, Pestem, Famem, Tyrannidem, Cædem: & quæ alia foras & in cõmune spectant. Inter ista, Dolorem, Inopiam, Infamiam, Mortem: & siquid velut domo clausum, in vno singuloque homine cõsideramus. Caussa mihi ita distinguendi non vana. quia reuera aliter is luget & alio quodam sensu, qui cladem patriæ, qui exsilium exitiumque multorum: quàm qui vnius suum. Adde quòd ex vtrisq. alij atq. alij morbi. sed nisi fallor, grauiores ex primis: certè pertinaciores. Publicis enim malis obnoxij pleriq. nostrûm: siue quia impetu & turbâ ingruunt, ac conferta velut acie obruunt resistentẽ: siue magis, quòd ambitione quadam blandiũtur, & ægritudinẽ ex iis innasci animis nõ agnoscimus sæpe, non sentimus. Ecce priuato dolori quisquis succubuit, fateatur vitium & imbecillitatẽ necessum est, etiam si non emendet (quæ enim defensio?) at qui huic, adeò de labe aut lapsu sæpe nõ fatetur, vt sit qui iactet etiam & censeat pro laude. Pietas enim & Miseratio dicitur: & quantulum abest, vt inter virtutes imò numina consecretur publica hæc Febris? Poëtæ & oratores passim dilaudant & inculcant feruidum amorem patriæ: nec prorsus exculco ego, sed temperandum cum moderandumque esse censeo & scisco. Reuera enim vitium est, intemperies est, & animi à gradu deiectio ac lapsus. Sed & grauis morbus parte aliâ.

Sed Mala, duplicia: Publica, & Priuata.

Firmata ea distinctio, & aptata rei.

Dolor ex malis publicis grauissimus, & creberrimus. Quia cum impetu venit.

Quia honesti specie irrepit & imponit.

Quia item varius & multiplex.

aliâ. quia non vnus in eo dolor, ſed confusè Tuus & Alienus. Atque Alienus itẽ duplex, cauſsâ Hominum, cauſsâ Patriæ. Vt id quod ſubtilius dici & diuidi à me videtur, capias ſub exemplo. ecce Belgica tua nunc premitur non vnâ clade, & circumplexa eam vndiq. ciuilis huius belli flamma. vides paſſim agros vaſtari, diripi: opida incendi, euerti: homines capi, cædi: matronas pollui, virgines imminui: & quæ alia comitari amant bello. Nônne hîc tibi dolor? dolor. ſed varius & diuiſus, ſi inſpicis: quia ſimul & te luges, & ciues, & patriam ipſam. In te, damna: in ciuibus, varium caſum & occaſum: in patriâ, conuerſionem euerſionemque ſtatus. Alibi habes quod clames, *Me miſerum!* alibi,

Idq. exẽplis oſtenſum.

——— tot ciues mei

Mandatam hoſtili peſtem oppetiiſtis manu.

alibi denique, *O pater, ô patria!* Vt qui his non moueatur, & in quem cuneus ac cumulus nihil poſſit ingruentium tot malorum: aut valdè ſiccum & ſapientem eum eſſe oporteat, aut valdè durum.

CAPVT VIII.

Mala publica oppugnata. ſed ante omnia tres adfectus coërciti. exq. iis hoc Capite ambitio ſiquadã Simulatio: quâ homines Mala propria, vt Publica, lugent.

QVID eſt Lipſi? ſatin' vt præuaricari Cõſtantiæ meæ videor, & cauſſam adhuc agere tui doloris? Sed feci quod animoſi & fidentes Imperatores: elicui in campum & in aciem omnes tuas copias, cum quibus ſtrenuè nunc confligam. ſed velitatione quadam priùs, deinde aperto Marte & velut

velut collatis signis. Inter velitandum autem, tres mihi Adfectus primo pedato (vt cum antiquis loquar) proterendi sunt, Constantiæ nostræ valdè aduersi: Simulatio, Pietas, Miseratio. Atq. ille quidem priùs. Negas te ferre mala publica, ea dolori tibi esse, imò morti. Satin' seriò adfirmas? an fraus hîc aliqua & fucus? Ego commorior, Imò seriò tu hoc rogas? inquam. an rides & irrîtas? Ego seriò, inquit. non enim pauci ex hoc valetudinario vestro imponunt medicis, & dolorem publicum simulant, qui reuerâ est priuatus. Quæro igitur, satisne acceptum habeas, curam istam

Tres Adfectus, qui fautores Dolori publico.

Contra Simulationē, primò.

Quam malâ ambitione sæpe induūt.

Quæ te nunc coquit & versat sub pectore fixa,

patriæ ipsius causâ susceptam esse, an tua? Etiámne ambigis? inquam ego. patriæ vnius causa mihi hic luctus, Langi, patriæ. Ille capite abnuens, Adolescens vide etiam atque etiam, inquit. Nam in te si eximia hæc & sincera pietas, mirabor: certè in paucis. Querimur homines sæpe de malis publicis, fateor: nec alius tam communis dolor, & vt sic dixerim, magis in frontem incurrens. sed si propiùs examinas, reperies plerumque discidium aliquod linguæ & cordis. Ambitiosa illa verba sunt, *Mouet me clades patriæ*, non vera: in labris nata, non in fibris. Quod de Polo histrione nobili traditum est, cùm Athenis fabulam actitaret in qua dolor repræsentandus, eum filij sui defuncti ossa & vrnam clàm intulisse, & theatrum totum vero gemitu luctuque complesse: idem hîc dixerim de plerisque vestrûm. Comœdiam ô boni luditis, & velati personá patriæ, priuata vestra damna veris & spirantibus lacrymis lugetis. *Mundus vniuersus exer-*

Priuata enim pleriq. lugent, non publica.

cet histrioniam, ait Arbiter: certè hîc. Bellum hoc ciuile nos cruciat, inquiunt, & fusus innocentum cruor, & interitio libertatis & legum. Itáne? dolorem sanè vestrû video: quæro & cûctor de caussâ. Quian', publica malè habent? histrio pone personam, imò quia tua. Vidimus agrestes sæpè trepidare & cōcurrere & vota facere, cùm calamitas subita ingruit aut tempestas: sed tu, cùm deſæuiit, eosdem seuoca & examina, reperies vnumquemque timuisse dumtaxat segeti & agellulo suo. Ad incendium in hac vrbe clametur: claudi pænè dicam & cæci concurrent ad restinguendum. quid censes? vtrum amore patriæ? imò pete ab ipsis: quia damnum illud ad singulos pertinet, aut certè eius metus. Simile hîc est: & mouent vulgò turbantque homines mala publica, non quia plurium id damnum, sed quia inter plures eos ipsi.

Itaque caussa intima quærenda doloris.

CAPVT IX.

Simulatio ea clariùs retecta, & ab exemplis. obiter de verâ Patriâ dictum. item malitiâ hominum gaudentium malis alienis, cùm ipsi extra ea.

ITAQVE coram te judice hæc caussa agatur, & in tuo tribunali: sed, quod olim, leuato velo. Nempe bellum hoc times? times. cur? quia pestis & pernicies coniuncta bello. Pestis illa ad quos? nunc ad alios quidem, sed pertingere etiam ad te potest. En caput tui doloris (si verum fateri sine eculeo vllo vis) en fontem! Vt enim cùm fulmen in vnum aliquem cecidit, etiam ij qui in proximo stabant, tremuerunt: sic in magnis istis communibusque

Dolemus lugemusque publica, non vt publica.

Sed quia aut damnum iis priuatum adiunctum, aut eius metus.

busque cladibus damnum ad paucos peruenit, metus ad omnes. Quem si tollis, tollis vnà hunc dolorem. Ecce bellum si apud Æthiopas aut Indos geratur, nihil moueare (extra discrimen enim tu sis:) si apud Belgas, plores, clames, frontem percutias & femur. Atqui mala publica propter ipsa si luges, quid interest? Non enim illa patria mihi, inquies. Stulte. an nō & illi homines eâdem stirpe tecum & satu? sub eodem cæli fornice? in eâdem terræ pilà? Exiguum hoc quod hi montes coërcent, hi fluuij cingunt, patriam esse censes? Erras. vniuersus orbis est, quacumque homines sunt cælesti illo semine oriundi. Egregiè olim Socrates interroganti, cuiatem se ferret? Mundanum, respondit. Magnus enim erectusque animus nō includit se istis ab opinione terminis: sed cogitatione & sensu totum hoc Vniuersum complectitur, vt suum. Vidimus stultos & risimus, quos custos aut magister alligabat straminis vel exigui fili nodo: atque illi stabant quasi ferro aut verà compede deuincti. similis nostra hæc amentia, qui futili opinionis vinclo astringimur ad certā terræ partem. Sed vt firmiora hæc omittā, (vereor enim vt possis concoquere:) addo amplius. siquis deus sponsor tibi per hoc ipsum bellum sit, agellos tuos intactos fore, domum pecuniamq. saluam, teipsum in monte aliquo cōstituat velatū Homericà nube: etiámne dolebis? de te quidem hoc non ausim dicere, sed erit non nemo qui gaudebit etiam, & oculos suos auidè pascet in confusâ illâ morientium strage. Quid abnuis, aut miraris? Ita insita nescio quæ malitia humani ingenij fert, *Latans*, vt

Occursum obiectioni de patriâ:

Quæ latiùs patet, quàm censet vulgus: &

Opinio sola est, quæ eam artat.

Sed ostensum, ne angustæ quidē illius patriæ caussâ nos dolere.

Malitia nostra in alienis malis id euincit.

poëta vetus loquitur, *malo alieno*. Atque vt poma quædam gustu suauiter acerba sunt: sic alienæ curæ, securis nobis. Pone mihi aliquem in Oceani illo littore, qui naufragium spectet. adficietur sanè, sed non iniucundo quodam animi morsu: quia aliena pericula videt, sine suo. at repone eumdem in iactata illa naui: dolebit scilicet alium dolorem. idem cùm omnia fecimus, diximus, hîc est: & *nostra mala verè atque ex animo lugemus, publica dicis morisque caussâ. Quamobrem aulæum hoc scænicum tandē remoue Lipsi, & siparium complica: & missâ omni simulatione, ostende te nobis vero doloris tui vultu.

** Egregiè Pindarus:* τὸ γὰρ οἰκεῖον πιέζει πάνθ' ὁμῶς· ἰυθὺς δ' ἀπήμων καρδία κᾶδος ἀμφ' ἀλλότριον.

CAPVT X.

Querela mea de increpatione Langij tam liberâ. sed additum, Philosophi id munus esse. Conatus item refutandi superiora: & obligatio amorq; qui in patriam.

ACRIS mihi visa prima hæc velitatio. quam interpellans, Quæ ista sermonum libertas, imò acerbitas est? inquam. sic vellicas, sic pungis? Iure cum Euripide te compellem,

——— * μὴ νοσοῦντί μοι νόσον
προσθῇς· ἅλις γὰρ συμφορᾷ βαρύνομαι.

** agro ne agritudinem Addas. satis superque cladibus premor.*

Langius arridens, Ergóne tu crustulum, inquit, à me aut mulsum exspectas? atqui ferrum paullò antè poscebas & ignem. Et rectè. Philosophum enim audis, Lipsi; non tibicinem. cui docere propositum, non ducere: prodesse, non placere. Vt pudeas & vt rubeas malo, quàm vt rideas: vt pæniteas, quàm vt exsultes. * Ἰατρεῖον, ὦ ἄνδρες, τὸ τοῦ φι-

Sapientis actis oratio, ad sanitatem cōparata nō ad suauitatē.

** Officina medici, ó viri,*

λοσόφου

λογοφρῳ χολεῖον, clamabat olim Rufus: quò sanitatis caussâ concurritur, non voluptatis. Nihil palpat ille medicus, nihil blanditur: sed penetrat, pungit, radit, & acri quodam sermonũ sale sordes abstergit animorum. Itaque ne in posterum quidem, Lipsi, rosas cogita, sesamum, aut papauer: sed spinas, ficas, absynthium & acetum. Ego iterum, Sed enim Langi, si fas dicere, agis mecum malè & malignè: nec, vt bonus pugil, legitimo nexu deiicis me, sed per argutias supplantas. Simulatè, ais, lugemus patriam, nec propter ipsam. Egóne? falsum. Nam vt hoc tibi dem (agam enim ingenuè) respectum in eo aliquem mei esse; at non solius. Lugeo enim, Langi, patriam imprîmis, lugeo: lugeboque, etiamsi nullum mihi in eius discrimine discrimen. Iure bono. illa siquidem est, quæ me excepit, fouit, aluit: communi gentium sensu, sanctissima & antiquissima parens. At enim orbem vniuersum patriam mihi das. Quis renuit? sed tu quoque fatêre, præter hanc grandem & communem, aliam mihi esse magis definitam & peculiarem patriam: cui arcano quodã naturæ vinclo propiùs obstringor. Nisi censes vim nullam esse laciendi & attrahendi in natali illo solo. quod primùm corpore isto pressimus, pedibus institimus: cuius aërem hausimus: in quo infantia nostra vagiit, pueritia lusit, iuuentus exercita & educata est. Vbi familiare oculis cælum, flumina, agri: vbi longâ serie cognati, amici, sodales: & tot gaudij illecebræ, quas frustrà terrarum alibi quæram. Nec Opinionis hîc, vt videri vis, filum tenue, sed firmi compedes Naturæ. Ad animalia abi. feræ ecce cubilia sua amant & agnoscunt;

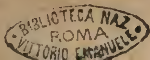
Philosophi schola est. Est autem Musonij Rufi, apud Arrianum.

Per occasionem transitus ad secundũ Adfectum.

Patriæ particularis laus. &

A naturâ eã cã vinclum.

Etiam in aliis animalibus.

cunt; aues, nidos. Pisces ipsi in magno illo & interminato Oceano, frui gaudent certa eius parte. Nam homines quid dicam? qui culti siue Barbari, ita adfixi genitali huic glebæ; vt quisquis vir est, nihil ambigat mori pro eâ, & in eâ. Itaque, Langi, nouam hanc & rigidam tuam sapientiam nec sequor adhuc nec adsequor: Euripidem magis, verè adfirmantem:

* - Imperat Necessitas Amare patriam cunctos.

——— * ἀναγκαίως ἔχει
Πατρίδ᾽ ἐρᾶν ἅπαντας.

CAPVT XI.

Refutatus secundus Adfectus nimij amoris in patriam. quem Pietatem falsò vocant. idq; ostensum. Item vnde origo illi Adfectui. & quid Patria propriè ac verè.

Rationes ex tepuisse.

AD hunc sermonem renidens Langius, Adolescens, inquit, mira tua pietas: & iam periclitatur, opinor, de cognomine suo M. Antonij frater. Sed tamen hoc commodè, quòd vltrò offert se hic Adfectus & procurrit ante signa: quem iam antè aggredi mihi decretum, & sternere leui hastâ.

Adfectum eum malè Pietatis nomine velari.

Detraho autem illi ante omnia velut spolium pulcherrimæ vestis, quâ malè se exornat. Amor enim hic in patriam, Pietas vulgò dicitur: nec capiente me, fateor, nec ferente. Vnde enim Pietas? quam eximiam virtutum esse scio: nec propriè aliud, quàm LEGITIMVM DEBITVMQVE HONOREM ET AMOREM IN DEVM AC PARENTES. Quâ fronte autem Patria* mediam his se inserit? Quia, inquiunt, etiam illa sanctissima & antiquissima parens. O inepti: nec iam in Rationem

* Nam faciunt tres gradus Pietatis: in deum, patriam, parentes.

tionem iniurij,ſed in Naturam ipſam! Illáne patens?cur,aut quomodo? Nihil enim hîc video: & tu ſi acutior Lipſi,tenebras meas illuſtra. Quiáne excepit?id enim viſus antè dicere. atqui etiam hoſpes aliquis ſæpè aut caupo. Fouit? haud paullò molliùs olim gerula aut nutrix. Aluit? hoc pecudes,hoc arbores,hoc ſegetes cottidiè: & inter magna corpora quibusque nihil imputet terra, Cælum,Aër,Aqua. Denique transfer te,& hoc idem faciet quæuis alia tellus. Madida hæc & natantia verba ſunt: quibus nihil expreſſeris, præter plebeium & inutilem quemdam Opinionis ſuccum. Parentes quidē ij ſoli, qui genuerunt, formârunt, geſtârunt: quorum nos ſemen de ſemine, ſanguis de ſanguine,caro de carne. Quorum ſiquid in patriam vel comparatione conueniet:nil recuſo,quin Pietatem hanc oppugnem irrito telo. At enim viri docti,viri magni,ſic effati paſſim. Fateor.ſed ad famam,non ad verum.quod ſi ſequeris,ſacrum illud & augu[illegible] nomen deo remittes,&, ſi placet,parentibus:hunc quidem adfectum,etiā cùm emendatus eſt, contentum eſſe iubebis honeſto titulo Caritatis. Sed de nomine tantum eſt: rem potiùs videamus. quam equidem non totam tollo; ſed tempero, & velut ſcalpello circumcido rectæ Rationis.Vt enim vitis,niſi amputes,latiſſimè ſe ſpargit:ſic iſti Adfectus, quibus aura aliqua velificatur popularitatis.Ac fateor libens,Lipſi,(non enim ita hominem exui aut ciuem) inclinationem aliquam & amorem cuique noſtrum in minorem hanc patriam eſſe:ſed cuius cauſſæ, vt video, parùm liquidò tibi cognitæ aut origo. A natura enim eſſe vis:

Nec Patriam parentis nomine dignādam.

In deum & parentes, Pietas: in patriam, Caritas.

Quæ temperandá eſt.

Vnde ea Caritas nata?

A more non à naturâ. reuerâ autē est à more quodam & instituto. Postquàm enim homines ex rudi illâ & soliuagâ vitâ ab agris in opida compulsi sunt, & domos ac mœnia struere cœperunt, & cœtus facere, & populariter vim inferre vel arcere: ecce communio quædam necessariò inter eos exorta, & societas variarum rerum. Terram & fines quosdam cōiunctim habuerunt: templa in promiscuo, fora, æraria, tribunalia: & quod præcipuum vinclum, cerimonias, iura, leges. Quas tamen ipsas res ita amare & curare auaritia nostra occœpit (nec errauit prorsus) vt suas. Verè enim singulis ciuibus in ea ius: nec differunt à priuatis possessionibus, nisi quòd non vnius. At consortio ista velut formam, & faciem quandam expressit noui status. quam Remp. & eamdem propriè Patriā appellamus. In quâ cùm intellegerent homines quantum momenti esset ad salutem singulorum: latæ etiam leges de eâ iuuandâ & propugnandâ: aut certè traditus à maioribus mos, qui instat legum. Hinc factum, vt commodis eius gaudeamus, doleamus incommodis: quia reipsâ priuatæ nostræ opes saluæ, illâ saluâ; & mortuæ, moriente. Hinc caritas in eā siue amor. quem boni publici caussa (illùc autem occulta quædam dei Prouidentia nos trahit) auxêre maiores, factis dictisque omnibus maiestatē patriæ adstruentes. Ab instituto hic adfectus igitur, me quidem iudice. quod si à naturâ, vt tū pertēdebas: quid ita non pariter in omnes & eâdem mensura diffusus? cur nobiles diuitesque patriam magis amant, curant: minus plebeij aut inopes, quos plerumq. curarum suarum videas, publicâ omissa? Quod tamen aliter euenire

Imò ideò amamus patriam, quia quiddam in eâ nostrum.

Et origo illi, ab amore priuato.

Quem produxit & auxit cōsuetudo, siue lex.

Idque societatis humanæ caussâ.

Argumenta clara, cur nō à natura.

Primò, quia non æquiter tāgit omnes.

euenire certum est, in omni adfectu qui à violento iussu naturæ. Deniq. quid caussæ adferes, quòd tam leuis caussa sæpe eum minuit aut tollit? Ecce alium ira, alium amor, quosdam ambitio patriá elicuit: & hodie quàm multos Lucrius ille deus? Quot Itali relictâ reginâ regionum Italiâ, in Galliam, Germaniam, imò Sarmatiam sedes transtulerunt & fixerunt, quæstus tantùm caussâ? Hispanorum quot millia quotannis in sepositas & sub alio sole terras auaritia aut ambitio trahit? Magno hercules & valido argumento, externum & opinabile totum hoc vinclum esse, quod vna aliqua cupiditas tam temerè soluit aut rumpit. At erras etiã largiter, Lipsi, in circumscribenda patriâ ipsâ. Adstringis enim eam ad natale illud solum, quod institimus, quod pressimus: & quæ alia mihi tinnis inani sonitu verborum. Petere enim illinc frustrà vis insitas amoris huius caussas. Nam si genitalis solius soli id nomen: patria mihi quidem Bruxella tantùm erit, tibi Iscanum, alteri cuipiã tugurium aut magar. imò multis nec tugurium quidem, sed silua & nudus ager. Amor ergo meus & cura intra istos angustos limites conclusa? villam illam tantùm aut domum, vt patriam, amplectar & defendam? Vides ineptias. & quàm beati, te definiente, siluani illi aut agrestes, quorum natalis terra florens semper & pænè extra omne cladis aut interitus discrimen. Sed non illud profectò Patria est, non: sed VNVS ALIQVIS STATVS, VT DIXI, ET COMMVNIS VELVT NAVIS, SVB VNO REGE AVT SVB VNA LEGE. Quam si iure amari à ciuibus vis: fatebor. defendi: agnoscam.

Secundò, quia facilis minui, imò tolli.

Reiecta opinio de particulari patriâ.

Non esse eam, locum natalem.

Quid verè & propriè ea sit.

Eaque ciuiliter tanè defendenda.

agnoſcam. mortem pro ea ſuſcipi: permittam. non illud, vt etiam doleat quis, iaceat, lamentetur.

Dulce & decôrum est pro patria mori,

At non muliebriter cōploranda. magno adſenſu caueæ dixit poëta Venuſinus: ſed mori dixit, non flere. Ita enim eſſe boni ciues debemus, vt etiam boni viri ſimus. quos exuimus, cùm in luctum & lamenta tranſimus puerorum aut mulierum. Poſtremò, Lipſi, altum illud & arcanum tibi inſtillo: ſi hominem totum aſpicis, vanas falſaſq. eſſe has omnes patrias. & corpori quidem fortaſſe aliquam hîc poſſe tribui, nullam animo: qui è ſupero illo domicilio delapſus, vehit carcerem & cuſtodiam habet omnem hanc terram. At cælum vera illi germanaque patria eſt. ad quam adſpiremus, vt cum Anaxagora ex animo poſſimus dicere fatuo huic vulgo quærenti, Nihil tibi curæ patria eſt? Mihi verò illa patria. & digitum mentemque in æthera intendamus.

Sapientum decretum de verâ patriâ.

CAPVT XII.

Tertius Adſectus temperatus, qui Miſeratio. eam in vitio eſſe. diſcriminata, lucis cauſſâ, à Miſericordiâ. quomodo, & quatenus eâ vtendum.

NVBEM aliquam mihi ab animo diſpuliſſe hoc ſermone viſus Langius. & ad illum, Iuuas largiter mi ſenex quà monendo, quà docendo. & iam Adfectum illum qui erga ſolum aut ſtatum eſt, videor temperare poſſe: nondum illum, qui in homines ipſos. Quomodo enim non tangant & angant me damna patriæ, propter ciues & populares meos: qui iactantur in hoc calamitatum pelago,

Ad miſeratioņé tranſitum.

go, aut pereunt, variâ & miserâ sorte? Langius excipiens, At istic, Lipsi, inquit, non dolor propriè, sed Miseratio est: quæ ipsa tamen spernenda à sapiente & constante. Nihil enim illi magis conuenit, quàm firmitas animi & robur: quæ esse non possunt, si deiicit contrahitque eum nō suus solùm luctus, sed alienus. Interrupi hîc ego, & Quæ istæ Stoïcorum spinæ sunt? inquam. Miserari me vetas? at virtus ea apud bonos est, certè apud nos qui verá religione imbuti & pietate. Langius adfirmatè, Ego verò veto, inquit: & ægritudinem hanc si ab animis tollo, ægrè non feret quisquam bonus. Verè enim ægritudo: nec longè à miseriâ est, quisquis miseratur. Vt imbecilli malique oculi nota est, lippire ad conspectum lippientis: sic animi, dolere viso dolente. Definitur ea rectè, VITIVM PVSILLI MINVTIQVE ANIMI, AD SPECIEM ALIENI MALI COLLABENTIS. Quid ergo? tam duri & ferrei nos, qui flecti in alieno dolore quemquam nolimus aut inclinari? Imò flecti non displicet: sed ad iuuandum, non ad dolendum. Misericordiam tibi permitto, non miserationem. Distinguere enim ea nunc placet, & recedere paullisper à nostrâ porticu, docendi caussâ. Misericordiam appello, INCLINATIONEM ANIMI, AD ALIENAM INOPIAM AVT LVCTVM SVBLEVANDVM. Hæc virtus illa, Lipsi, quam velut per nebulam vides, & pro quâ Miseratio tibi subrepit & imponit. At enim humanum est adfici, & miserari. Esto. sed non rectum. An tu virtutem vllam in mollitie & abiectione animi esse censes? vt ne ingemiscas? vt suspires? vt

Quæ aliena sapienti.

Nec Christiano quidem prorsus conuenit sano intellectu.

Quid ea sit?

Misericordiam tamen non excludi.

Quid item ea sit?

Discrimen inter vtramque.

Effectus vtriusque.

verba

verba fracta & tertiata cum lugente misceas? Erras. alioqui dare tibi auaras aliquot anus & deparcos Euclionés possum; è quorum oculis mille lacrymas citiùs expresseris, quàm vnum è bulgâ nummum. At noster verus ille misericors, non miserabitur quidem, sed tamen eadem omnia aut maiora faciet miseranti. Adspiciet aliena mala humanis oculis, sed tamen rectis: adducto quodam vultu adfabitur, sed nõ lugubri aut deiecto. solabitur fortiter, iuuabit liberaliter: & faciet benigniùs, quàm dicet: & manum potiùs egeno aut lapso porriget, quàm verba. Atque hæc omnia cautè & circumspectè præstabit. ne, vt in mala contagione, alienus morbus in illum transeat: néve, quod de gladiatoribus dicitur, per alterius latus ipse feriatur. Quid hîc rigidum, sodes, aut durum? & talis omnis Sapientia est: quę procul intuentibus seuera & tetrica appâret; cùm propiùs successeris, lenis, clemens reperitur, & quâ non mitior aut amicior ipsa amorum dea. Sed satis de tribus his Adfectibus. quos si in parte tibi detersi, magnum mihi id ad reliquam pugnam momentum.

Multa Stoicorum παράδοξα, non ἄδοξα.

CAPVT XIII.

Remotis obstaculis, ventum seriò ad eleuanda aut tollenda ipsa Publica mala. quattuor ea præcipuis argumentis oppugnanda à me & expugnanda. Ac primò hîc de Prouidentiâ dictum: eâque probata inesse & praeesse rebus humanis.

Verum pro Constantiâ nunc certamen.

VENIO enim tandem à velitatione ad veram seriamque pugnam; & omissis leuibus istis telis

telis & luſoriis, ad decretoria arma. Milites copiaſque meas omnes ordine & ſub ſignis inducam: quarum quadruplex mihi agmen. Primo pugnabo, A deo immitti & circummitti hæc publica mala: ſecundo, Neceſſaria ea eſſe & à Fato: tertio, Vtilia nobis: poſtremo, Nec grauia, nec noua. Quæ copiæ ſi locis ſuis aptè pugnant & repugnant: etiámne reſiſtere mihi vltrà aut os obuertere audebit exercitus tui doloris? non audebit. Vici. Et cum hoc omine, ſigna canant.

Diuiſio & ordo quatuor rationum, quæ principes.

Cùm omnes igitur adfectus, Lipſi, qui vitam humanam variè incurrunt & turbant, à dementi mente ſint: tum, meo animo, dolor præſertim, qui de rep. ſumptus. Nam cùm ceteri finem aliquem habeant & tanquàm ſcopum (vt amator, potiri; iratus, vlciſci; auarus, acquirere; itemq. in ceteris:) ſoli huic nihil propoſitum reperies, præter ipſum. Ne vaga & libera nimis oratio mea ſit, ſed adductis habenis maneam in hoc gyro: nempe tu patriam nunc luges, vt ais, corruentem. ſed qua fini, cedò? aut quid ſperas in eo aut ſpectas? Vtrúmne vt rem lapſam corrigas? labentem firmes? an vt dolendo imminentem patriæ peſtem perniciemq. depellas? Nihil horum. tantùm vt tritum illud poſſis dicere, Doleo; & cetera vanus irritusque hic omnis luctus. Rei enim præteritæ is eſt: quam reprendere & infectam reddere, ne diis quidem voluerunt eſſe in manu. Et vanus tantùm? imò impius, ſi rem pendes æquâ iudicij lance. Quod enim te non fugit, æterna quædã mens eſt, quam Deum appellamus: quæ cælorum perennes orbes, quæ ſiderum inæquales curſus, quæ elementorum alternas

Stultiſſimũ inter Adfectus, dolorem publicum eſſe.

Quia fine nullo aut ſpe ſuſceptus.

Eumdẽ impium: quia in deum pugnat.

nas vices, quæ denique omnes res ſuperas infera temperat, moderatur, gubernat. Caſum tu aliquem Fortunámve dominari in hoc pulcherrimo mundi corpore cenſes? temerario aut cæco impetu ferri miſceriq. res humanas? ſcio, non cenſes: nec quiſquam à te alius, qui aliquid non dicam ſapientiæ habeat, ſed ſanitatis. Naturæ enim, naturæ iſta vox eſt: & quocumque oculos animumque conuertas; mortalia, immortalia; ſublimia & terrena; animata & inanima, clamant clarè & loquuntur; quiddam ſuper nos eſſe, quod hæc tam mira, tam magna, tam multa, creârit, fecerit: & creata, facta, etiamnunc dirigat & cōſeruet. Id autem eſt Deus. cuius ſummæ & perfectiſſimæ naturæ nihil magis conuenit, quàm vt curam tutelamque operis ſui gerere & velit, & poſſit. Quídni autem velit? optimus eſt. quídni poſſit? maximus eſt. adeoque vires nullæ ſupra ipſum, vt nullæ niſi ab ipſo. Nec diſtringit eum aut diſtinet magnitudo hæc rerum aut varietas. Spargit enim æterna illa lux quoquouerſum ſuos radios: & vno eodemque, vt ita dicam, ictu ſiue nictu, ſinus omnes & abyſſos penetrat cæli, terræ, maris. nec præeſt ſolùm diuinitas hæc rebus omnibus, ſed intereſt, imò ineſt. Quid miramur? Sol ille quantam mundi partem ſimul luſtrat & illuſtrat? noſtra mens quantam congeriem rerum vnâ cogitatione complectitur & ſenſu? & ô fatui, non cenſemus plura inſpici & concipi ab eo poſſe, qui hunc ipſum Solem, hanc ipſam Mentem creauit & fecit? Egregiè vel diuinè potiùs, is qui non multa de rebus diuinis, * Ariſtoteles: ὅπερ ἐν νηῒ μὲν κυβερνήτης, ἐν ἅρματι δὲ ἡνίοχος, ἐν χορῷ δὲ κορυφαῖος, ἐν

Fortuna expulſa è rebus humanis.

Prouidentia ſtabilita.

Cuius immenſa capacitas, celeritas, immenſæ vires.

* Libello περὶ κόσμου. quem Stobæus citat,

ἐν πόλει δὲ νόμος, ἐν στρατοπέδῳ δὲ ἡγεμών, τοῦτο θεὸς ἐν κόσμῳ. Πλὴν καθ᾽ ὅσον τοῖς μὲν καματηρὸν τὸ ἄρχειν, πολυκίνητόν τε καὶ πολυμέριμνον· τῷ δὲ ἄλυπον, ἄπονόν τε, πάσης κεχωρισμένον σωματικῆς ἀσθενείας. id est: *Quod in naui gubernator, in curru auriga, in choro præcentor, in vrbe Lex, in exercitu Imperator: id in orbe est Deus. Hoc tantùm discrimine, quòd illis quidem laboriosum suum regimen, anxium, & exercitum est: deo autem sine dolore aut labore, seiunctumq́; ab omni corporis nisu.* Est igitur in deo, Lipsi, fuit, erit, PERVIGIL ILLA ET PERPES CVRA (sed cura tamen secura) QVA RES OMNES INSPICIT, ADIT, COGNOSCIT: ET COGNITAS IMMOTA QVADAM ET IGNOTA NOBIS SERIE DIRIGIT AC GVBERNAT. Id autem est, quod Prouidentiam hîc voco. de quâ queri non nemo per imbecillitatem possit, nemo quærere, nisi qui obsurduit & obbrutuit contra Naturæ vocem omnem & sensum.

vt Epistolā ad Alexandrum.

Descriptio Prouidētiæ.

CAPVT XIIII.

Nihil hîc geri, nisi Prouidentiæ eius nutu. ab eâ clades in populos aut vrbes immitti. ideò parùm piè super iis queri nos aut flere. Denique adhortatio ad parendum deo. cum quo temerè & frustrà pugnatur.

QVOD si benè imbibisti, si gubernatorem illam vim inserere se atque insinuare, & vt cum poëtâ loquar,

——— ——— ire per omnes
Terrásque tractúsque maris,

seriò & ex animo credis: non video, quis locus vl-

Argumentū à prouidentiā in rem præsentem.

Ab eâ enim clades & mala immitti.

trà esse possit dolori tuo aut querelæ. Illa enim ipsa prouida mens, quæ cælum hoc cottidiè voluit reuoluit, solem ducit reducit, fruges promit recondit: casus istos & vicissitudines omnes rerum peperit, quas miraris aut indignaris. Grata tu tantùm & nobis commoda submitti cælitus putas? imò tristia etiam & incommoda: nec quidquam omnino in hac grandi machina geritur, turbatur, miscetur, (peccatū excipio) cuius nō caussa & origo à primâ illa causâ.

* omnium rerum dispensatores & administri in cælo.

* Πάντων enim ταμίαι ἔργων ἐν ἱερῷ ait rectè Pindarus: & aurea quædam veluti cathena demissa supernè est (vt per fabulam Homerus velat) ad quam omnia hæc inferna alligata. Quòd ibi labes terræ opida aliquot absorpsit, à Prouidentiâ est. quòd alibi pestis multa millia hominum demessuit, ab istâ. quòd cædes, bellū, tyrannis apud Belgas, ab eâdem istâ. Diuinitus Lipsi, diuinitus immissæ omnes istæ clades: ideoq. benè & sapienter Euripidi

* clades à deo inuectæ.

* ξυμφοραὶ θεήλατοι dictæ. Fluxus, inquam, omnis & refluxus hic rerum humanarum, ab illâ Lunâ dependet: ortus regnorum & occasus, ab illo Sole. Itaque tu nunc cùm fræna dolori tuo laxas, & indignaris patriam tuam cōuerti aut euerti: ne illud quidem cogitas, quis, & in quem, indignêre? Quis? homo, vmbra, puluis. in quē? formido dicere, in deum.

Indignum verò vt in eam homo insurgat.

Vetustas gigantes quosdam fabulata est, qui diuos deturbare aggressi de suâ arce. mittamus fabulas: vos queruli, ij estis. Si enim hæc omnia nō permissa solùm à deo, sed immissa; vos qui fremitis, qui repugnatis, quid aliud quàm sceptrum illi (quod in vobis est) eripitis & arbitrium regnandi? Cæca mortalitas! Sol, Luna, sidera, ele-

ra, elementa, & omnia hæc ſæcla animantum parent non inuita & obaudiunt ſupremæ illi legi: nobiliſſimum rerum homo, ſolus in cõditorem ſuum calces iacit & reſiſtit. Atqui ſi vela ventis dediſſes, ſequerêre non quò voluntas impelleret, ſed quò illi: & in hoc vitæ Oceano ſpiritum illum ſequi recuſas temperatorem Vniuerſi? Et recuſas tamen fruſtrà: quia aut ſequêre, aut trahêre: & cæleſtia illa decreta vim ſuam ordinemque ſeruabunt, ſiue in volentem ſiue in rebellem. Rideamus, ſi is qui cymbam ad rupem alligauit & funem identidem trahat, rupem ad ſe accedere cenſeat cùm ipſe ad illam: & non maior noſtra ſtultitia eſt, qui ad rupem illam æternæ Prouidentiæ nexi, trahendô & reluctando volumus eam nobis obſequi, non nos ipſi? Mittamus aliquando hæc vana: &, ſi ſapimus, ſequamur ab alto attrahenté illam vim, & æquum cenſeamus vt homini placeat, quidquid placuit Deo. Miles in caſtris, audito viæ ſigno, vaſa colligit; audito pugnæ, deponit; animo, oculis, auribus, paratus ad omne imperium & intentus. idem nobis ſit, & in hac militiâ ſequamur alacres & pleno gradu quocumque vocantem Imperatorem. *Ad hoc ſacramentum adacti ſumus*, ait Seneca, *ferre mortalia: nec perturbari his, quæ vitari noſtræ poteſtatis nõ eſt. In regno nati ſumus: deo parêre, libertas eſt.*

Cetera enim omnia creata pârent.

Sed & ſtultum, quia inſurgit ſine effectu.

Omnia enim diuina illa mẽs volentia, nolentia, moderatur & trahit.

Ideò ſponte parendum.

Auro meliora verba Senecæ.

CAPVT XV.

Ad secundum pro Constantiâ argumentum transitum, quod à Necessitate. Vis eius & impetus. Dupliciter ea Necessitas considerata: & primò in Rebus ipsis.

HOC firmum, Lipsi, & Vulcanium planè scutum contra omnia externa: hæc aurea illa arma, quibus tectos, Plato pugnare nos iussit in casum & Fortunam. Deo subiici, Deum cogitare: & in omni euentu, mentem hâc flectere ad magnam illam Mundi mentem. Prouidentiam dico. Cuius *pias & felices copias quoniam satis explicui: producam & inducam agmen alterum, quod sub Necessitatis vexillo. Agmen forte, durum, ferreum: & quam non vanè legionem dixerim Fulminatricem. Rigida enim & infracta ista vis, quæ omnia domat, superat: & cui mirabor, Lipsi, si resistes. Thales interrogatus olim, *τί ἰσχυρότατον; rectè respondit, Ἀνάγκη. πάντων γὰρ κρατεῖ. & sermo de eâdem vetus etsi parum cautus, * τὴν ἀνάγκην οὐδὲ τοὺς θεοὺς βιάζεσθαι. Hanc Prouidentiæ nunc adtexo: quia cognata illi, vel, vt verius dicam, ex eâ nata. A deo enim eiusque decretis Necessitas. nec aliud hæc Ἀνάγκη, vt Græcus philosophus definiuit, quàm Κρίσις βεβαία καὶ ἀμετάτρεπτος δύναμις τῆς προνοίας. FIRMA *sanctio & immutabilis Prouidentiæ potestas.* Eam Malis publicis interuenire, dupliciter euincam, A rebus, & à Fato: A rebus ipsis: quoniam ingenium hoc omnibus creatis, vt insitâ quadam vi ad mutationem ferantur & casum. Vt ferro consumens quædam rubigo per naturam agnata est: ligno, exedens caries aut teredo: sic animalibus, opidis,

** Allusi ad Legionis veteris cognomen, Pia Felicis.*

A necessitate argumentum alterū. Cuius vis communiter ostensa.

** Quid fortissimum? Necessitas. omnia enim vincit.*

* id est: *ne deos quidem cogere posse Necessitatem.* Plato v. De Legib. & VII. vsurpat.

Quid sit Necessitas?

Quotuplex in nostrâ hac re? Insita rebus & innata, primò.

opidis, regnis, internæ & suæ caussæ pereundi. Supera, infera respice: grandia, parua: manu facta, aut mente: ab omni æuo corruunt, & corruent in omne æuum. Atque vt flumina ad mare feruntur, perpeti & prono cursu: sic res omnes humanæ, per hunc (vt sic dicam) cladium canalem labuntur ad suam metam. Meta ea, mors & interitus. quibus Pestis, Bella, Cædes, administri & instrumenta. Ita si mors iis necessaria: necessariæ hoc respectu & clades. Quod vt clariùs videas sub exemplis, nō diffugiam mente & animo paullisper tecum peregrinari per magnum hoc Vniuersum.

Quia ad mutationem omnia & interitum creata.

CAPVT XVI.

Exempla necessariæ mutationis aut mortis in toto Orbe. Cælum & elementa conuerti, aliquando interitura. Idem in opidis spectari, in prouinciis, & regnis. Deniq. gyrare hîc omnia, nec quidquam stabile aut firmum.

ÆTERNA lex à principio dicta omni huic Mundo, nasci, denasci, oriri, aboriri: nec quidquam stabile aut firmū arbiter ille rerum esse voluit, præter ipsum. — * μόνοις ὀ γίγνεται

Θεοῖσι γῆρας, ὀυδὲ μὴν θανεῖν ποτε·

Τὰ δ' ἄλλα συγχεῖ πάνθ' ὁ παγκρατὴς χρόνος:

exclamat Tragicus vates. Omnia ista quæ suspicis, quæ miraris, vicibus suis aut pereunt, aut certè mutantur. Solem illum vides? deficit. Lunam? laborat & tabescit. Sidera? labuntur & cadunt. Et vt velet aut excuset hæc ingenium humanum: euenêre tamen in cælesti illo corpore & euenient, quæ Mathematicis legem omnē frangant & mentem.

Exemplis superis inferisque id ostensum.

** Vni deo Numquam senectus, atra nec mors iminet: Sed alia miscet domitor ætas omnia.* Sunt Sophoclis versus.

A cælo & aere, initio facto.

Cometas omitto, varia formâ, vario ſitu, & motu: quos omnes ab aëre & in illo eſſe, haud facilè imponat mihi Lycæum: ſed ecce nuper negotium Aſtrologis fecêre noui quidam motus deprehenſi, & nouæ ſtellæ. * Sidus exortum hoc ipſo anno: cuius incrementa & decrementa clarè obſeruata, vidimuſque (difficulter creditum) in cælo ipſo naſci aliquid poſſe, & mori. Quin Varro ecce apud Auguſtinum clamat & adſerit, *ſtellam Veneris quam Plautus Veſperuginem, Homerus ἕσπερον appellat, colorem mutaſſe, magnitudinem, figuram, curſum.* Proximum cælo aërem inſpice. mutatur cottidiè: & in ventos abit, nubes, & imbres. Tranſi ad aquas. flumina illa quæ perennia dicimus & fontes, aliâs periiſſe videbis, alias alueum mutaſſe & curſum. Ipſe ille Oceanus, magna & arcana Naturæ pars, modò tempeſtatibus attollitur aut deiicitur: & vt eæ non ſint, ſuos habet aquarum acceſſus & receſſus. atq. vt interire eum totú poſſe cenſeas, creſcit minuiturque cottidiè per partes. Iam ſi Terram intuêris, quam vnam immobilem voluerunt, & * vi ſuâ ſtare: ecce illîc labat, & tremore atque occulto ſpiritu cõcutitur: alibi aquâ corrumpitur, aut igne. Pugnant enim & hæc inter ſe: neu bella inter homines tantùm eſſe indignêre, ſunt inter elementa ipſa. Diluuies maris ſubita inundatioque, quot terras imminuit, aut abſorpſit! Olim magnam illam Atlantidem inſulam (nec enim meo animo fabula eſt) poſteà Helicen, Buren: & ne ad vetera aut remota eamus, apud nos Belgas, patrum æuo, *duas inſulas cũ opidis viriſque. Quin iam nunc cùm maximè cærulus ille Diuus nouos ſibi ſinus aperit,

**Anno lxxij. quod ſupra omnẽ elementarem regionẽ fuiſſe peritiſſimi Mathematicorũ conſentiebant.*

Ab aquis & mari.

A terrâ.

** Ideò Veſtam appellatam.*

Hoc fine pugna & aduerſitas inter elemẽta.

** In Zelandia partibus.*

aperit, lambens cottidiè & abrodens infidum marginem, Frisiorum, Canunefatum, Cauchorum. Nec terra ipsa muliebri ignauiâ cessat: sed interdū se vindicat, & in medio mari insulas sibi facit: mirante & indignante cano ille patre. Quòd si ad interitum mutationemque magna illa corpora, & nostro sensu æterna, destinata sunt: quid censes opida, respublicas, regna? quæ tam mortalia esse necessum est, quàm eos qui fecerūt. Vt hominibus singulis adolescentia sua, robur, senecta, mors: sic istis. Incipiunt, crescūt, stant, florēt: & omnia ideò, vt cadant. Vnus sub Tiberio terræmotus duodecim celebres Asiæ vrbes euertit. totidem Campaniæ opida alius, sub Cōstantino. & vnum aliquod Attilæ bellū, plus centenas. Veteres Ægypti Thebas vix fama retinet: centū Cretæ vrbes vix fides. & vt ad certiora veniam, cadauera Carthaginis, Numantiæ, Corinthi, prisci viderūt & mirati sunt: nos Athenarum, Spartæ, & tot illustrium vrbium ignobiles ruinas. Illa ipsa rerum gentiumque *domina & falsò Æterna vrbs, vbi est? obruta, diruta; incensa, inundata; periit nō vno leto, & ambitiosè hodie quæritur nec inuenitur in suo solo. Byzantium illud vides, quod sibi placet *duplicis imperij sede? Venetias istas, quæ superbiunt mille annorū firmitate? veniet illis sua dies: & tu nostra Antuerpia, ocelle vrbium, aliquando non eris. Diruit videlicet construitque, & (si fas dicere) ludit in rebus humanis magnus ille architectus: & velut plastes, varias sibi formas & imagines fingit ac diffingit ex hac argillâ. Opida adhuc loquor & vrbes: sed regna etiā & prouinciæ trahūtur in hāc labem.

Si elementa pereunt, quanto magis quæ ex ipsis?

Vrbiū magnarum exitia aut excidia.

* *Romam sentio.*

* *Romani, & Turcici.*

** De Assyriâ historici: de Iudeâ, sacræ literæ. At de Ægyptiorum olim potentiâ, præter alios Tacitus. qui non minus magnificam eam facit, quã vim Parthorum aut imperium Romanũ. Lib. II. Annal.*

Olim Oriens floruit. & * Assyria, Ægyptus, Iudæa valuêre armis ingeniisque: sors ea in Europam transiit. quæ tamen ipsa, vt corpora instante morbo, vibrari mihi nunc videtur, & præsentiscere magnum suum casum. Quod ampliùs & numquam satis miremur, hic à quinq. annorum millibus & quingentis habitatus orbis senescit: & vt Anaxarchi explosæ olim fabulæ iterum applaudamus, surgunt alibi succrescuntque noui homines & nouus Orbis. O mira & numquam comprehensa Necessitatis lex! abeunt omnia in hunc nascendi pereundiqúe fatalem gyrum: & longæuum aliquid in hac machinâ est, nihil æternum. Attolle & circumfer mecum oculos (non enim me piget premere hunc locum) & vide rerum humanarum alternas vices, &, vt in Oceano, æstus. Tu surge, tu cade. tu impera, tu serui. tu occultare, tu emerge. & eat hic rerũ in se remeantium orbis, quamdiu erit ipse Orbis. Germani feri olim fuistis? nunc mitescite ante plerosque populos Europæ. Britanni inculti & inopes? deliciis ac diuitiis Ægyptios prouocate & Sybaritas. Græcia olim floruit? nunc iaceat. Italia sceptrum tenuit? nunc seruiat. Vos Gothi, vos Vandali, vos fex Barbarorum prodite è latebris, & gentibus imperate per vices. Adeste etiam pelliti vos * Scythæ, & potenti manu paullisper habenas temperate Asiæ atque Europæ. Sed istiipsi mox discedite, & sceptrum relinquite illi ad Oceanum genti. Fallor enim? an Solem nescio quem noui imperij surgentem video ab Occidente?

Conclusio, & per cõgeriem, mutationum exempla.

** Ob Turcas dico, qui ex illis.*

CAPVT

CAPVT XVII.

Ventum ad Necessitatem quæ è Fato. Fatum ipsum primò adsertum. Vulgi in eo & sapientum vniuersum quemdam cōsensum fuisse, sed in partibus dissensum. Quotuplex priscis Fatum.

DIXERAT Langius: & lacrimas mihi pænè expresserat hic sermo. ita visus mihi in clarâ luce cernere ludibria rerum humanarū. Et exclamans, Heu, quid aut ipsi sumus, inquā, aut omnia hæc in queîs sudamus? *τί δέ τις; τί δ' οὔτις; σκιᾶς ὄναρ ἄνθρωπος, vt verè nimis olim Lyricus vates. Langius ad me, At tu adolescens, inquit, non adspice solùm ista, sed despice: & Constantiam animo imprime, ex hac inconstanti & desultoriâ leuitate omnium rerum.

** Quid est esse aliquem? quid est esse nullū? vmbra somnium, homo.*

Deflexum ad alteram Necessitatem, respectu Fati.

Inconstantem dico, à mente & sensu nostro. quia Deum prouidentiamque si adspicis, rato omnia & immobili ordine decurrunt. Iam enim omissis gladiis, ad machinas venio: nec telis dolorem tuum oppugnabo, sed tormentis. Fati arietem intorquebo, firmum, validum: & quem nulla vnquam humana vis elidet, aut acumen eludet. Qui locus etsi lubricus ad lapsum: tamen ingrediar. sed cautè, lentè, & quod Græci dicunt, ἡσύχῳ ποδί. Ac principio Fatum aliquod in rebus esse, non tu Lipsi, vt opinor, non gens aut ætas vlla dubitauit.

De quâ, ob spinosa ingenia, dissertio anceps.

Ego interpellans, Ignosce, inquam, si temeligo tibi obiicior in hoc cursu. Fata mihi opponis? Futilis hîc aries Langi, & qui Stoïcorum neruis dirigitur parùm firmis. Liberè dico. & illa ego sperno, & Parcas: & cum Plautino milite, totum hoc anile agmen vno spiritu difflauerim, vt

folia ventus. Langius seuero atque adeò minace oculo, Temerarie & incõspecte, inquit, fata tu eludis aut tollis? non potes: nisi vnà vim omnem tollis numenque diuinum. Si enim deus est, Prouidentia est: si hæc, Decretum & ordo rerum: si istud, firma & rata necessitas euentorum. Quomodo exis hunc ictum? aut quâ securi scindis hãc cathenam? Deum enim & æternam illam mentem, non aliter cogitare nobis fas, quàm vt scientia & præuisio in eo sint æterna. Eumdemque fixum, firmum, immutabilem, semper vnum & sui similẽ sentimus: in iis quæ semel voluit aut vidit, nihil flectentem, nihil fluctuantem.

Probatum initio fatalem aliquam necessitatem esse: Ex indissolubili isto nexu.

* Οὐ γάρ τ᾽ αἶψα θεῶν τρέπεται νόος αἰὲν ἐόντων.

* *Non etenim diuûm mens vertitur æternorum.* Homeri versus.

Quæ si vera fatêris (& fatearis necessum est, nisi rationem omnem exuis & sensum:) illud quoque adfatêre, decreta omnia diuina firma & immota esse, ab æterno in æternũ. At ex eo necessitas emergit, & hoc quod illudis fatum. Cuius rei tam liquida & tam obuia veritas, vt non alia veterior aut receptior sententia inter gentes. omnibusque ferè, quibus dei aut prouidentiæ lux aliqua adfulsit, his & Fati. Vt iidem illi primi purique igniculi, qui homini illum aperuêre: præluxisse pariter videantur ad istud. Homerum ecce adi & audi, primum & sapientissimũ poëtarum. mentior, si aliam magis orbitam diuina illa Musa calcauit & inculcauit, quàm hanc Fatalem. Nec abiit reliqua poëtarum stirps à suo patre. Euripidem, Sophoclem, Pindarum: & è nostris, Virgilium vide. Ad historicos me vocas? omnium illæ voces, Fato hoc tale accidisse, &, Regna euersa aut stabilita Fatis. Ad philoso-

Fati impressa quædam omnibus notitia.

Homerus verè sapiens poëta apud sapientes.

Dux ad Fatum. Quem secuti scriptores reliqui.

philoſophos? quibus cura maior eruendæ & tuendæ contra vulgum veritatis. At illi cùm in pleriſq. aliis diuerſi ierint, ſtudio & malo ambitu certandi; mirum quàm omnes conuenerint in vnius huius viæ capite, quæ ducit ad Fatum. Capite viæ dixi. quia non eo negatum, quin ea in plures mox ſemitas ſecta. quas tamen omnes ad hoc Quadrifinium videor poſſe reducere, Fati Mathematici, Naturalis, Violenti, Veri. Quæ explicabo breuiter, & tanquam pedem in ſingulis ponens: quia vulgo confuſio hîc & error.

Philoſophi pęnè omnes in Fato conſpirant.

Sed de naturâ eius, quadripertitæ ſententiæ.

CAPVT XVIII.

Tria prima genera Fati explicata breuiter. omniũ definitio ſiue deſcriptio. Stoici leuiter & breuiter excuſati.

AC Fatum Mathematicum quidem appello, QVOD LIGAT ET NECTIT FIRMITER ACTIONES OMNES EVENTVSQVE AD VIM SIDERVM ET POSITVRAM STELLARVM. Cui Chaldæi & Aſtrologi, primi auctores. interque philoſophos fundus & ſubſcriptor, ſublimis ille * Mercurius. qui Prouidentiam, Neceſſitatem, Fatum, ſubtiliter nec vanè prorſus diſtinguens, ait: πρόνοια ἐστὶ αὐτοτελὴς λόγος τοῦ ἐπουρανίου θεοῦ· δύο δὲ τούτου δυνάμεις αὐτοφυεῖς, Ἀνάγκη καὶ Εἱμαρμένη. ἡ δὲ εἱμαρμένη ὑπηρετεῖ προνοίᾳ, καὶ ἀνάγκῃ. τῇ δὲ εἱμαρμένῃ, ὑπηρετοῦσιν οἱ ἀστέρες· οὔτε γὰρ εἱμαρμένην φυγεῖν τις δύναται, οὔτε φυλάξαι ἑαυτὸν ἀπὸ τῆς τούτων δεινότητος. ὅπλον γὰρ εἱμαρμένης, οἱ ἀστέρες. κατὰ γὰρ ταύτην πάντα ἀποτελοῦσι τῇ φύσει καὶ τοῖς ἀνθρώποις. id eſt: *Prouidentia eſt perfecta & abſoluta ratio cæleſtis*

Fatum Mathematicũ, quid?

* *Etiam Plato inclinare iſtuc videtur in Timæo.*

 dei.

dei. cui duæ cognatæ facultates, Necessitas & Fatum. Et Fatum quidem subseruit ministratq́; Prouidentiæ, simul & Necessitati: at Fato ipsi, subseruiunt stellæ. Nam nec Fati vim effugere quisquam potest, nec cauere sibi à vi & potentiâ stellarum. Hæc enim, tela & arma Fati. cuius arbitrio, cuncta efficiunt & perficiunt Naturæ atque Hominibus. Et in eâdem stultâ naui hodie non solùm Astrologorum vulgus, sed (pudet dicere) è Theologis non nemo. At Naturale Fatum voco, ORDINEM CAVSSARVM NATVRALIVM, QVÆ (nisi impediantur) VI ET NATVRA SVA CERTVM EVMDEMQVE PRODVCVNT EFFECTVM. Aristoteles in hâc parte: si *Alexandro Aphrodisiensi fides, interpreti eius haud infido. itemque Theophrastus, qui clarè scribit, τὴν εἱμαρμένην εἶναι τὴν ἑκάστου φύσιν, *Fatum esse vniuscuiusque naturam.* Ex horum mente, quòd homo hominem gignit, Fato fit: quòd moritur ab internis & sine alienâ vi caussis, Fato. & retrò, Quòd homo serpentem gignit aut monstrum, * præter Fatum: itemque, quòd gladio occiditur aut igne. Sententia non valdè peccans, quia ad vim Fati ne adsurgit quidem. quis autem casum non vitet, qui non ascendat? Et talis in * diuinis vbique ferè Aristoteles est: libellum illum de Mundo excipio, qui totus aureus, ab aliâ mihi videtur & magis cælesti aurâ. Quin hoc amplius in Græco scriptore lego, Aristotelem censuisse, τὴν εἱμαρμένην οὐκ αἰτίαν μὲν, τρόπον δέ τινα αἰτίας συμβεβηκότα πᾶσι τοῖς τῆς ἀνάγκης τεταγμένοις. Cor philosophi! qui Fortunam casumque seriò numerare inter caussas audet, non audet Fatum. Sed hunc mitto: ad Stoïcos meos venio (non

Fatum physicum quid?

* *Nam ipse Aristoteles silet. excipio De mundo, vbi aliter.*

* *Ita Virgilio, & Ciceroni, Fato perire, aut præter Fatum, scriptum.*

* *Vt qui nec Prouidentiam plenè, & planè fatis adserat. sed obiter aliquid in Ethicis.*

Stoïci fortasse soli fa

(non enim dissimulo. in pretio & amore mihi ea secta) qui auctores Fati Violenti. Quod definio, cum Seneca, NECESSITATEM RERVM OMNIVM ACTIONVMQ., QVAM NVLLA VIS RVMPAT. aut cum * Chrysippo, *δύναμιν πνευματικὴν, τάξει τοῦ παντὸς διοικητικήν. vim spiritalem, ordine Vniuersum hoc gubernantem.* Nec abeunt definitiones illæ nimis à recto aut à vero, si sanè & modestè interpretêre. vti nec tota fortassè eorum sententia, nisi iugulasset eam pridem conuersus pollex omnis vulgi. Tribuunt iis duo impia. &, Quòd deum subiicem faciunt trigis fati. &, Quòd actiones item internas, & nostræ voluntatis. Nec fidenter nimis eos purgem vtriusque culpæ. E scriptis enim eorum, quæ pauca restant, est vbi hæc elicias; est, vbi magis saniora. Seneca sanè porticus illius tibicen haud infirmus, in prius illud impingere videtur, libro quo minimè debuit, De Prouidentiâ: *Eadem necessitas*, inquit, *& deos alligat. irreuocabilis humana ac diuina pariter cursus vehit. Ille ipse omnium conditor ac rector scripsit quidem Fata, sed sequitur. Semper paret, semel iussit.* Et indissolubilis illa cathéna nexusq. caussarũ, quo omnia & omnes ligant, vim facere non obscurè videtur Arbitrio humano. At germani tamen verique Stoïci, apertâ fronte professi numquam ista. aut siquid tale iis elapsum in calore illo, vt fit, scribendi siue disserendi: verbis id magis tale comperies, quàm re & sensu. Chrysippus ipse (qui primus corrupit & eneruauit virilẽ sectam spinoso acumine quæstionum) de libertate imminutâ, apud Agellium diluit & purgat. Nec Seneca noster deũ Fatò subiicit

(sanior

piunt inter veteres Sapientes.

Quid Fatũ Stoïcum.

* *Cuius etiam alia definitio in Agelly lib. VI.*

In quo aberrent hîc Stoïci.

Deum Fato subiicere videntur.

Tollere humanam libertatem.

Sed reuera non penitus ea censêre.

(ſanior illi mens) ſed genere quodam ſermonis, deum deo. Nã qui inter eos proximè verum acceſsêre, Fatum alias Prouidentiam ipſam appellabant, aliâs Deum. Itaque Zeno cùm definiſſet εἱμαρμένην, δύναμιν κινητικὴν τῆς ὕλης κατὰ ταῦτα, καὶ ὡσαύτως: *Vim ſecundum eadem eodem modo materiæ motricem*: addidit, ἥν τινα μὴ διάφορον καὶ πρόνοιαν καὶ φύσιν καλεῖν: *quam nihil interſit, Prouidentiam etiam aut Naturam dixiſſe.* Et Chryſippus ab eadẽ mente Fatum alibi dixit λόγον ἀΐδιον τῆς προνοίας: *Prouidentiæ æternam rationem.* Iam Panætius Stoïcus θεὸν ἀπεφαίνετο τὴν εἱμαρμένην, *Deum ipſum dixit eſſe Fatum.* Quod idem ſentiens clarè * Seneca: *Quoties voles,* inquit, *tibi licet aliter hunc auctorem rerum & naturarum compellare. Et Iouem illum optimum ac maximum ritè dices, & Tonantem & Statorem: qui non, vt hiſtorici tradiderunt, ex eo quòd poſt votum ſuſceptum acies Romanorũ fugientium ſtitit, ſed quòd ſtant beneficio eius omnia, Stator Stabilitorq́ eſt. Hunc eundem & Fatum ſi dixeris, non mentieris. Nam cùm Fatum nihil aliud ſit, quàm ſeries implexa cauſſarum: ille eſt prima omnium cauſſa, ex quâ cetera pendent.* Quæ poſtrema tam piè dicta, vt calumniari ea nec Calumnia ipſa poſſit. Neque abiit hac parte à Stoïcis ſcriptor ille * magnus ad regem Magnum: οἶμαι δὲ, inquit, καὶ τὴν Ἀνάγκην οὐκ ἄλλο τι λέγεσθαι, πλὴν τοῦτον. οἷον ἀκίνητον οὐσίαν. εἱμαρμένην δὲ, διὰ τὸ εἴρειν τε καὶ χωρεῖν ἀκωλύτως. id eſt: *Exiſtimo autem & Neceſſitatem non aliud dici debere, quàm Deum. tanquam ſtabilem naturam. & Fatum item ipſum, quòd connectat omnia, & progrediatur liberè ac ſine impedimento.* Qui ſermones ſiquid improuidi habent, nihil tamen impij:

Nam Fati nomine ſæpe aliter abutuntur, & Prouidentiam, imò deum ipſum intellegunt.

* *Lib.* IIII. *De benef. cap.* VII. *vbi hæc tamen aliter & corruptè legas.*

* *Ariſtoteles De Mundo.*

impij: & apud æquos interpretes haud longè absunt à vero nostroque Fato. Illud quidem elogium serio Stoïcorum genti do. non aliam sectam maiestatem suam & prouidentiam deo magis adseruisse: nō aliam homines ad æctherea illa & æterna traxisse magis. Et in fatalis huius stadij decursu siquid lapsi: à laudabili bonoque studio fuit, cæcos mortales à cæcâ Deâ reuocandi. Fortunam inquio. cuius non solùm numen ab iis fortiter explosum, sed & * nomen.

Alta & erecta Stoïcorū secta: & quæ tales gignit.

* *Vti & ab Augustino lib. 1. Retract. cap. 1.*

CAPVT XIX.

Quartum siue Verum Fatum explicatum. De nomine ipso dictum breuiter. Id definitum tenuiore filo: & ostensum à Prouidentiâ differre.

SED de sensu veterum aut dissensu, dixi satis. cur enim curiosè nimis aut subtiliter scruter * τὰς ἐν ᾅδου τριακάδας? Cum vero Fato adfatim mihi negotij: quod nunc propono & illustro. Id autem hîc appello, æternum Prouidentiæ decretum: quod tolli non magis è rebus potest, quàm Prouidentia ipsa. Nec nomen mihi aliquis cauilletur. quia, fidenter hoc adseuero, non aliud huic rei proprium in Romanâ linguâ. Abusi eo veteres? nos vtemur: & eductam è Stoïcorum carcere vocem, trahemus ad lucē meliorē. Fatum enim certè à fando: nec aliud propriè, quàm *dictū & iussum diuinum.* At hoc ipsum illud est, quod hîc quærimus. Fatum enim Verum definio, siue cum illustri Pico: PENDENTEM A DIVINO CONSILIO SERIEM ORDINEMQ. CAVSSARVM.

* *Tricesimas quæ in orco.* quod adagiū malè vertit, malè cepit noster Desiderius.

Fati nomen an, & quatenus, nobis licitum.

* *Prisciani verba. & similia Varro.*

Veri Fati finitio prior, simplex.

SARVM. siue nostris verbis, obscuriùs sed subtiliùs: INHÆRENS REBVS MOBILIBVS IMMOBILE PROVIDENTIÆ DECRETVM, QVOD SINGVLA SVO ORDINE, LOCO, TEMPORE, FIRMITER REDDIT. Dixi, Prouidentiæ decretum, quia Theologis qui hodiè (venia mihi in libero veri studio sit) non prorsus adsentior, qui id cum Prouidentia ipsa, re & nomine miscent. Scio arduum imò temerarium, ὑπερούσιον illam & ὑπερουέγνιον φύσιν (Deum dico) verbis certis concipere velle aut adstringere, & quidquid ad illum: tamen vt humanæ mentis captus est, persenero aliud Prouidentiam esse propriè, aliud nostrum Fatum. Nam Prouidentiã non aliter capio aut considero, quàm vt IN DEO VIS SIT ET POTESTAS OMNIA VIDENDI, SCIENDI, GVBERNANDI. & vis dico vniuersa, indiuisa, stipata, &, vt cum Lucretio loquar, * vniter iuncta. At Fatum ad res ipsas magis descendere videtur, in iisque singulis spectari. vt inquam sit digestio & explicatio communis illius * Prouidentiæ distinctè & per partes. Itaque illa in deo est, & ei soli tribuitur: hoc in rebus, & iis adscribitur. Tricari tibi videor, & quod ille ait, * κέγχρον τρυπᾶν? Imò sumo hæc, Lipsi, è medio sermone vulgi. quo nihil magis increbuit, quàm vt dicamus *Meo bono fato id fieri, aut malo*: &, *Hoc esse regni illius aut opidi fatum.* At de Prouidentiâ nemo sic loquetur: nemo, inquam, rebus ipsis eam tribuet, citra impietatem aut irrisum. Benè ergo dixi, in deo illam esse: hoc à deo quidem, sed intellegi in rebus. Addo amplius, Prouidentiam etsi reapse à Fato indiuul-

Altera implicatior, sed ad rei vim expressior.

Idémne id cum Prouidentiâ?

Non videri. & discrimina.

Prouidentia communiter cõsideratur: Fatum partitè. illa in deo, hoc in rebus.

* *Hæc vt explicarent, alij triplicem Prouidentiam fecère. vt Platonius & Plutarchus. quâ diuisione nihil opus.*

* *Milium terebrare.* adagio est, quo vsus Galenus.

indiuulſam, tamen præſtantius quiddam & prius Fato videri: vti Solem præcellere lumini, æternitatem tempori, intellectum rationi, vulgò adſcrimus in Sapientum ſcholis. Sed ne dilatem hæc triſtia, etſi nondum trita: vides ex iſtis cauſſam mihi iuſtam diſcriminis, itemque nominis retenti contra nouitium τῶν θεολογουμένων Senatum. Nam priſci illi & olim conſcripti * Patres, nihil mihi inuident aut inhibent quin verbo Fati in ſanâ & verâ notione fidenter vtar. Sed vt ad clarandam finitionem meam redeam, dixi Inhærens decretum. vt oſtenderem ſpectari Fatum debere in iis ad quæ peruenit, non à quo venit. Addidi, Rebus mobilibus. illud adſignificans, Fatum ipſum etſi immobile, motum tamen inſitum & naturam non tollere à rebus: ſed leniter & ſine vi agere, vt cuique rei impreſſa à deo ſigna poſtulant & notæ. In cauſſis quidem (ſecundas intellego) neceſſariis, neceſſariò: in naturalibus, naturaliter: voluntariis, voluntariè: contingentibus, contingenter. Itaque rerum quidem reſpectu, vim nullam adfert aut coactionem: ſed vt quidque natum eſt facere aut pati, ita dirigit ſingula & flectit. At ſi id ad originem ſuam tamen retrahis, id eſt Prouidentiã & Deum: conſtanter nec timidè adfirmandũ, neceſſariò omnia fieri quæ Fato fiunt. Poſtremò adiunxi, de Ordine, Loco, Tempore, firmans quod antè poſui, Prouidentiam rerum omnium iunctim eſſe; Fatum per diſtributionem, ſingularum. Et in Ordine, ſeriem nexumque cauſſarum intellego, quas Fatum definit in Loco & Tempore, mirã illam & numquam explicandam vim, quâ omnia euenta & certis locorum

Prouidentia melior Fato.

* *Vt August. lib. V. De Ciuitate cap. I. & cap. IX. Item Iſidorus, Orig. VIII. cap. VI. Quin & Thomas Aquinas libellum De Fato ſcripſit & inſcripſit.*

Vlterior totius definitionis explicatio.

Fatum res non violat.

Ordo cauſſarũ in Fato.

Adſtrictio eius ad Locũ & Tempus.

corum sedibus,& temporum momentis, sunt adstricta. Fatum est Tarquinium regno eiici? fiat: sed adulterium præcedat. ordinem vides. Cæsarem interfici? ita: sed in Curiâ etiam, & ad statuam Pompeij. locum vides. Domitianum à suis cædi? cædetur: & illâ ipsâ horâ, quam frustrà vitabat, quinctâ. tempus vides.

CAPVT XX.

Distinctum & diuulsum id à Stoïco fato quattuor terminis. Ostensum accuratiùs, quomodo vim non inferat voluntati. itémque deum nec συνεργὸν mali nec auctorem esse.

Quidquid hic dissero; prudentum iudicij esto. corrigam monitus. & erroris aliquis me conuincet, nemo pertinacia.

SATIN' hæc capis adolescens? an clarior etiam fax tibi accendenda? Ego caput concutiens, Clarior, Langi, clarior, inquã: aut æternùm relinquis me in hac nocte. Quod enim istud discriminum subtile stamen? qui quæstionum captiosi laquei sunt? Insidias, mihi crede, metuebam: & tam expensa & suspensa tua verba suspiciebam, vt singulos hostes. Langius subridens, At tu confide, inquit. nullus hîc Annibal est: & in præsidiũ, non insidias deuenisti. Dabo lucem: illud modò effare, vbi & in quâ parte cæcutis? In eâ, Langi inquam, quæ de vi est & necessitate. Non enim capio prorsus, quomodo Fatum hoc tuum ab illo Stoïcorum disiungis. quòd cum verbis & ianuâ, quod dicitur, benè exclusisti; re & postîco vidêris admittere.

Fatum verum videri cum Stoïco mixtum.

Langius promptè, Absit Lipsi, inquit, absit. Non enim ego vel per somnium Fatum vllum Stoïcorum induco: nec * anus illas recoquo diu exstinctas:

* *Parcas intellego.*

ctas: modestum piumque Fatum profero, quod ab illo Violento quattuor his finibus abiungo. Illi deum Fato subiiciunt, nec Iupiter ipse apud Homerum, cùm maximè vellet, Sarpedonem suum eripuit eius vinclis: at nos Fatum deo. quem libertimum omnium rerum auctorem & actorem esse volumus, & transcendere cùm libuit ac rumpere implexa illa agmina & volumina Fati. Item illi ab æterno fluentem seriem caussarum naturaliũ constituunt. nos nec naturalium caussarum semper, (deus enim prodigij aut miraculi caussa, sæpe citra, imò contra naturam egit:) nec ab æterno: quia secundæ caussæ non æternæ. Origo enim iis certè cum mundo. Tertiò, illi τὸ ἐνδεχόμενον sustulisse videntur è rebus: nos id reddimus, & quoties secundæ caussæ tales sunt, Contingens fortuitumq́. admittimus in euentis. Postremò, voluntati vim illi intulisse visi violentam. abest hoc à nobis, qui & Fatum ponimus, & in gratiam tamen reducimus cum arbitrij libertate. Ita enim Fortunæ & Casus fallacem ventum fugimus, vt nauim hanc ad Necessitatis scopulum non allidamus. Fatum est? sed prima nempe caussa. quæ adeò secundas mediasque non tollit, vt non nisi (ordinatim quidem & ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον) per eas agat. At inter secundas etiam Voluntas tua est: quam fuge credere, vt deus ille * cogat aút tollat. Hic error omnis in ista re, hæc nubes. nemo scit se velle debere, quod vult Fatum: & dico, liberè velle. Deus enim ille qui res creauit, rebus vtitur, sine corruptione rerum. Sicut supremũ illud cælum inferiores omnes orbes ita secum ducit, vt proprium eorum motum

Sed discretũ tamen his terminis. Primò, quòd Deus nobis supra Fatũ.

Secundò, quòd caussæ nobis non æternæ.

Tertiò quòd cõtingentia nõ tol:imus.

Postremò, quòd libertatem quandam hominí permittimus.

* Acutè Augustinus: *Non enim voluntas cogi potest vt velit quod non vult: non enim vellemus, si nollemus.*

non abrumpat aut ſiſtat: ſic Deus fati impetu humana omnia trahit, ſed peculiarem cuiuſque vim aut motionem non tollit. Arbores & fruges voluit creſcere? creſcunt ſine vllâ vi, per naturam. Homines deliberare, eligere? deliberant ſine vllâ vi & eligunt, per voluntatē. Et tamen hoc ipſum quod electuri fuerunt, vidit ipſe ab æterno: ſed vidit, non coëgit; ſciuit, non ſanxit; prædixit, non præſcripſit. Quid titubant hîc noſtri Curiones? Miſelli! non alius mihi locus videtur in clariori luce. niſi quòd petulca iſta mens idemtidem ſe ſcalpit & exaſperat, malâ quadam ſcabie infecta litigandi & differendi. Quomodo enim, inquiunt, ſi Deus prouidit peccaturum me, nec falli prouiſio illa poteſt, non neceſſariò peccem? Fatue. quis id negat? peccas neceſſariò: ſed adde, per tuam voluntatem. Nempe hoc prouidit, vt eo modo pecces quo prouidit: prouidit autem vt liberè: liberè igitur neceſſariò peccas. Satin' hoc clarũ? Sed vrgent iterum, At enim deus in nobis auctor omnis motus. Communiter auctor, fateor: ſed non niſi boni fautor. Ad virtutem accingeris? illo ſciente & iuuante fit. ad vitium? ſciente & * ſinente. Nec eius hîc aliqua culpa. Equum inſideo & impello debilē & claudum: quòd impello, à me eſt; quòd debilem, ab ipſo. Citharam pulſo diſſonam & neruis malè vinctam: quòd tamen diſcordat, inſtrumenti vitium eſſe fatebere, non meum. Terra hæc ipſa arbores & fruges omnes alit communi ſucco: ſed illæ ſalutarem fructum proferunt, aliæ venenum. quid dices? à terrâ hoc eſſe, an potiùs ab inſitâ arborum vi, quæ alimentum bonum decoquunt in ſuum virus?

* προγινώσκει πάντα, ἀλλ' οὐ πάντα προορίζει. Damaſcenus.

* Plutarchus ſatis argutē, Peccata negat fato fieri, tamē fato contineri: ſicut non omnia lege fiunt, quæ lege continentur.

* Quâdam etiam ſententiâ, volente, quia nihil certè inuito deo fit.

virus? Simile hîc est. & à deo quidem quòd mouêre; à te & in te, quòd ad malum. Deniq. vt concludam de hac libertate: Fatum veluti præsultor est, & funem ducit in mundi istâ choréa: sed ita, vt partes aliquæ nostræ sint volendi semper aut nolendi. Nec vltrà. non enim efficiendi: quia arbitrium saltem relictum homini, quo reluctari & obniti deo libeat: non vis etiam, quâ possit. Vt in naui ambulare mihi fas, & per foros discurrere aut transtra, sed nihil minutus hic motus valet vt impediat eius cursum: sic in fatali hac naui, quâ omnes vehimur, currant licet voluntates nostræ & transcurrant, non viâ eam eiicient aut sistent. Temperabit & habenas moderabitur semper suprema illa voluntas: & quo visum erit cumque, currum hunc diriget leni quodam fræno.

CAPVT XXI.

Conclusio tractationis de Fato. monitũ, periculi pleuã & ancipitẽ eam esse. nõ curiosè indagandã. deniq. adhortatio seria vt vires animo imprimantur à Necessitate.

SED quid ego ista? verto proram, & remoueo me ab hac Charybdi, quæ multorum ingenia absorpsit. Ciceronis hîc naufragium video, qui Prouidentiam * maluit tollere, quàm delibare aliquid de humana libertate. *Ita dum homines liberos fecit,* (ait eleganter antistes Hipponensis) *fecit sacrilegos.* Damascenus etiã inter nostros, natat in hoc freto: & Prouidentiam ad cetera quidem porrigit, remouet ab iis quæ ἐφ' ἡμῖν. Quorum periculis moniti, terram malîmus legere, Lipsi, nec altè penetre-

* *In libris De diuinat.*

Ignem sub cinere esse, hoc de Fato.

Non nimis commouenda.

mus nos in hoc mare. Euclides olim interroganti multa de diis, percommodè respondit: Cetera quidem nescio, illud scio, quòd odère curiosos. Idem de Fato cense: quod aspici vult, non inspici: credi, non cognosci. Biantis opinor illud est, * περὶ θεῶν λέγε ὡς εἰσί. meliùs ad Fatú transferam: de quo hoc satis esse moneo, vt esse scias. Cetera, nihil peccas, si ignoras. Illud propriè ad nostram Spartam (iam enim ab implicito hoc flexu redeo in veterem & apertam viam) vt Necessitatẽ agnatã malis Publicis credas, & in illâ solatiũ aliquod quæras tui luctus. Quid ad te curiosè de libertate arbitrij quærere, aut seruitute? de coacta voluntate, aut ductâ? Miser! Syracusæ tuæ capiuntur, & in puluere pingis. Bellũ tibi supra caput, Tyrannis, cædes, mors: quæ supernè certè immissa, nec quidquã ad tuum arbitratum. Timere ea potes, non cauere: fugere, & non vitare. Arma aduersum hæc indue, & arripe hoc Fatale telum. quod dolores istos omnes non pungit, sed iugulat: nõ minuit, sed tollit. Vt vrticam si cuncranter attingas, adurit; si fortiter, hebescit: sic luctus ista asperitas increscit si lenioribus remediis attractes; si duris & fortibus, cedit. Necessitate autem nihil fortius est, quæ solo impetu mollia hæc agmina obruit & auertit. Quid enim tibi vis dolor? non inuenis locum in eo, quod fieri non solùm potest, sed debet. Quid tu querela? quatere hoc cæleste iugum potes, non potes excutere.

* De diis hoc tantùm dic, esse.

Ad vtilitatem saltem nostram applicanda.

Violenta enim hæc arma contra dolorem.

Desine fata deûm flecti sperare querendo.

Necessitatis nõ aliud effugiũ est, quàm velle quod ipsa cogat. Eximiè * eximius ille Sapientũ: Ἀνίκητος εἶναι δύνασαι, ἐὰν μηδένα ἀγῶνα καταβαίνῃς, ὃν οὐκ ἔστιν ἐπὶ

* Epictetus in Enchirid.

σοὶ

σοι νικῆσαι. Inuictus esse poteris, si in nullũ certamẽ te dimittes, quod in te nõ est vincere. At talis agon iste cum Necessitate est: quẽ quisquis suscipit, succũbit: & quod magis mirere, succubuit, priusquàm suscepit.

CAPVT XXII.

Ignauiæ latibulum aliquod quæri solere in Fato, sed id detectum. Fatum agere per caussas medias, eoq́ illas adhibendas. Quatenus auxiliari patriæ, quatenus non oporteat. Finis impositus primo libro & sermoni.

ET sermonis pausam hîc aliquã faciente Langio, alacriùs erupi & interrupi ego: Si ventus hic diutiùs spirat à puppi, non procul mihi videar à portu. Audeo enim iam deũ sequi, audeo necessitati obsequi: & videor cum Euripide posse dicere,

* Θύοιμ' ἂν αὐτῷ μᾶλλον, ἢ θυμούμενος
Πρὸς κέντρα λακτίζοιμι, θνητὸς, ὢν θεῷ.

* *Potius sacra illi fecerim, quam percitus irâ, ferire calcibus stimulos velim, Mortalis ipse calcitrans deo.*

Æstus tamẽ vnus est turbidæ cogitationis, qui me iactat. quẽ Langi siste. Si enim Mala publica à Fato: nec vinci id potest aut vitari: quid vltrà de patriâ aut pro eâ laboramus? cur nõ omnia rectori illi magno & indomito permittimus, & sedemus ipsi, quod dicitur, manibus cõpressis? Nam tuo quoq. concessu, vanum auxilium omne & consilium, aduersantibus fatis. Langius renidens, Per contumaciam aut proteruiã adolescẽs, inquit, à recto abis & à vero. Fatis hoc est obsequi, an oppedere & illudere? Sedebo, inquis, manibus cõpressis. Benè habet. vellem nunc labiis. Quis enim vmquam tibi dixit, Fatũ merũ solumq. agere, sine mediâ & auxiliante caussâ? Liberos tibi tollere fatum est: sed ita vt in vxoris tuæ horto priùs seras. A morbo sanescere:

Obiectio contra Fatũ pro ignauis.

Remota & ostentum, caussas medias Fata præcedere.

sed hactenus, vt medicum adhibeas & fomenta. Simile hîc. & seruari hanc fluctuantem & mergentem patriæ tuæ nauē si Fatum est; hoc quoque Fatum, propugnari eam & defendi. Si ad portum peruehi vis, manum remis admoueas oportet, & vela expandas: non vt otiosus captes & exspectes ab alto ventum. At contrà, si Fatum illam ipsam patriam tuam perire: fient Fato videlicet ista quoque, quæ ad exitiū humanâ viâ ducant. Plebs cùm proceribus, & inter se, erit discors. nemo parēre gnarus, nemo imperare. strenui linguâ multi, ignaui omnes operâ. denique in ducibus ipsis non consilium, non fides. Verè * Velleius: *Ineluctabilis fatorum vis, cuius fortunam mutare constituit, consilia corrumpit.* Itemque: *Quippe ita res habet, vt plerumq. qui fortunā mutaturus est deus, consilia corrūpat: efficiatq́, quod est miserrimū, vt quod accidit etiā meritò accidisse videatur.* Nec tamen illuc statim delabere, vt extrema fata vrgere patriam tuā censeas. Quî enim nosti? & quî scis an concussio & commotiuncula hæc tantùm sit, an ad interitū morbus? Fer opem igitur. & quamdiu, iuxta vetus verbum, anima huic ægro est, spera. Quòd si iam certis clarisq. indiciis fatalis mutatio apparebit: me quidē iudice valebit illud, μὴ θεομαχεῖν. Et Solonis exemplū tutò hîc ingeram: qui cùm Athenas Pisistratus occupasset, videretq. conatum omnē frustrà esse pro libertate; arma & scutū ante fores Curiæ ponens, O patria, inquit, tibi & dictis & factis opitulatus sum: atque ita domū abiit, in posterū quieturus. Hoc facias. cede deo, cede tempori: &, si bonus ciuis es, te ipsum mollioribus & melioribus fatis reserua. Quæ nunc

Fata bona aut mala, sine miraculo: & per suetos modos.

Belgicā hîc vide.

* Velleius Paterculus hæc lib. II. De Cæsare, & Varo.

Non desperandum statim, velut si infestū Fatum.

Tentanda priùs omnia.

Sed cū modo, quem sola Prudentia definit.

periit libertas, reuiuiſcere poteſt: & patria quæ corruit, reſurgere labenti æuo. Cur temerè abiicis animum, aut deſpondes? Ex illo pari Conſulum apud Cannas, fortiorem ciuem Varronẽ habeo qui fugit, quàm Paullũ qui occubuit. Nec aliter Senatus populusque Romanus iudicauit: qui publicè gratias ei egerunt, quòd de rep. non deſperaſſet. Ceterùm ſiue titubat illa tantùm, ſiue cadit: ſiue perit, ſiue prorſus interit: nihil adfligere, ſed Cratetis excelſum illum animũ indue, qui quærenti Alexandro an * patriam ſuã vellet reſtitui? Quid opus? reſpondit. alius Alexander iterũ eam fortaſſe diruet. Hæc ſapientum, hæc virorum. —— *ἄλγεα δ' ἔμπης

Conclusio. & generalis admonitio pro Cõſtantiã.

* Thebas.

Ἐν θυμῷ κατακεῖσθαι ἐάσομεν, ἀχνύμενοί περ.
Οὐ γάρ τις πρῆξις πέλεται κρυεροῖο γόοιο.

* id eſt: Dolores autem In animo reſidere ſinamus, licet triſtes. Non enim vtilitas aliqua frigidi luctus.

vt rectè monitum Achilli apud Homerum. Nam aliâs, vt Creon ille in fabulis ardentem filiam amplexus, nihil eam iuuit, ſed ipſe vnà periit: ſic te citiùs, Lipſi, exſtinxeris, quàm lacrymis tuis hunc publicum Belgicæ ignem. Dum dicit etiã Langius, validiore ſonitu ſtrepuêre fores. & puer ecce rectà ad nos introiit, qui à Clariſſimo Torrentio miſſus, vt admoneret de horâ cænæ. Langius velut experrectus, Hem! inquit, ita impoſuit mihi hæc fabulatio? & dies clàm elapſus? Simulq. ſurgens & manum mihi iniiciens, Eamus Lipſi, inquit, ad optatam mihi cænam. Imò ſedeamus, inquam ego renitens. Ante omnes cænas hæc mihi eſt: quam verè cum Græcis dixerim * θεῶν τροφήν. In his epulis Eſurio ſemper ego, numquam Saturio. At Langius nihilominus me traxit, & Fidem, inquit, nunc ſeruemus. cras ſi voles, Conſtantiæ perlitabimus.

Abrupti & dilati ſermonis cauſſà.

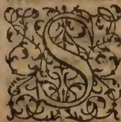
* Deorum cibum.

IVSTI LIPSI DE CONSTANTIA LIBER SECVNDVS.

CAPVT I.

Occasio repetiti sermonis. itio ad Langij amœnum hortum, eiusq; laudatio.

Langij hortense studiū.

EQVENTI die, visum Langio abducere me ad suos hortos. Quos impenso sanè studio duplices colebat. alteros in colle, è regione ædium: alteros paullò longiùs sitos, in depressiore loco, ad ipsum Mosam,

Ennij versus.

Quod per amœnam vrbem leni fluit agmine flumen.

Itio nostra ad hortum.

Itaque cùm occupasset me satis manè in cubiculo, Ambulamúsne Lipsi? inquit. an quies tibi magis cordi & sessio? Imò ambulatio Langi, inquam, si tecum. sed quò imus? Si placet, ad hortos meos, inquit Langius, qui ad flumen. Non longa ea via est. corpus obiter exercueris: vrbem videris: denique grata ibi in hoc æstu & frigerans aura. Placet, inquam ego: nec te duce via mihi vlla molesta, non ad extremos Indos. Et cum dicto pallia poposcimus, sumsimus; iuimus, iniuimus. Cumque in ipso aditu, oculos circumtulissem vago quodam & curioso adspectu: miratus ex animo elegantiam

gantiam & cultum loci, Mi ſenex, quæ hæc amœnitas eſt? inquam. quis ſplendor? Cælum hîc habes Langi, non hortum. nec aſtrorum illi ignes profectò magis nitent in ſerenâ nocte, quàm hi tui ſcintillantes micantesque variè flores. Adonidis aut Alcinoi hortos loquuntur? nugæ, ad iſtos comparati, & imagines muſcarum. Et ſimul propiùs accedens, & flores quoſdam naribus oculiſque admouens, Quid primum voueam? inquam. oculus cum Argo fieri, an naſus cum Catullo? Ita vtrumque ſenſum pariter permulcet mihi & titillat hæc voluptas. Ite ite omnes Arabum odores, qui nauſea mihi præ halitu hoc ingenuo & verè cæleſti. Langius manum mihi blandè premens, nec ſine riſu, Præfiſcinè Lipſi, inquit. non ego, non hæc ruſtica mea Flora agnoſcimus tam ſcitam, tam vrbanam laudem. Ego iterum, Tamen Langi veram. Blandiri me putas? ſeriò hoc dico & ex intimo meo ſenſu, Campi Elyſij, Elyſij non ſunt, præ hoc tuo rure. Ecce enim quæ hîc vbique nitela eſt? quis ordo? quàm aptè omnia in areolas ſuas puluillosque diſpoſita! vt non elegantiùs teſſellæ aliquæ in pauimento. Iam quæ florum herbarumque copia! quæ raritas & nouitas! vt videatur in exiguum hunc locum Natura concluſiſſe, quidquid eximium habet noſter aut alter orbis. Eius pulchritudo & nitor.

CAPVT II.

Hortorum in genere Laudatio. Cultum eum antiquum esse, & à naturâ. Reges & viros magnos vsurpasse. Denique delectatio eorum ob oculos posita, & non improbum meum votum.

Hortorum laus: idque studium videri ingenitum.

Optimos enim ad se traxit, & trahit.

Antiquitas horti culturæ.

Insignes in eâ viri dediti.

ET profectò egregium & laudabile hoc tuum studium, Langi, in re hortorum. studium ad quod, nisi fallor, optimus & modestissimus quisque trahitur à naturâ ipsâ. Cui argumentũ quòd non facilè voluptatem aliam dixeris, in quam ab omni æuo tam cupidè consenserint selecti inter gentes. Sacras litteras lustras? videbis vnà cum orbe nato natos hortos: quos Deus ipse primo homini domicilium adtribuit, & velut sedem beatæ vitæ. Profanas? ecce Adonidis, & Alcinoi, & Tantali, & Hesperidum hortos prouerbia & fabulæ loquuntur: & in veris certisque historiis, reperies Cyri regis manu plantaria instituta, & Semiramidis aërios pensilesque flores, & Masanissæ nouum & celebrem cultum, Africâ mirante. Iam inter priscos Græcos Romanosque, quot illustria capita tibi proferam, qui positis aliis curis, soli in hac curâ? In illis quidem: vno verbo, omnes philosophos & sapientes. qui remoti ab insano foro & vrbe, hortorum se spatiis sepibusque clauserunt. At in istis? Tarquinium regem video iamtum priscâ illâ Româ, in hortis molliter ambulantem & papauerum capita resecantẽ: Catonẽ Censorium agnosco in re hortensi deditum, & de eâ seriò scribentem: Lucullum post Asiaticas victorias, in iisdem otiantem: Sullam, abiectâ Dictaturâ, suauiter hîc senescentem:

centem: & Diocletianum Principem, olera sua & lactucas ad Salonam, purpuræ & omnibus sceptris præferentem. Nec abiuit ab hoc meliorum iudicio vulgus. in quo ipso, simplices omnes & sine mala ambitione animas scio fuisse in hoc cultu. Est enim profectò arcana quædam & congenita nobis vis, cuius intimas caussas non facilè reddo, quæ ad hanc innoxiam & ingenuam delectationem trahit non nos tantùm qui propendemus; sed illos ipsos serios & seueros, qui renituntur & irrident. Atque vt cælum & æternos illos ignes nemini adspicere fas, sine occulto horrore quodam & religione: non item Terræ sacras opes & hunc inferioris Mundi * mundũ, sine tacitâ quadam gaudij titillatione & sensu. Animum tuum mentemque percontare: capi se hoc adspectu dicet, imò pasci. Oculos sensumque: fatebuntur non alibi libentiùs se acquiescere, quàm in his hortorum areis & puluillis. Circumsiste, quæso te, paullulum hæc agmina florum & augmenta. vide mihi illum è calyce, hunc è vaginâ, alium è gemmâ protuberantem; vide hunc morientem subitò, alium subnascentem; denique inspice in vno aliquo genere cultum, formam, faciem, mille modis paria & diuersa. Quæ illa tam rigida mens, quæ inter hæc nõ flectat se molli aliquâ cogitatione, & liquescat? Iam ades curiose tu ocule: defigere paullùm in nitores istos & pigmenta. inspice hanc natiuam purpuram, hunc sanguinem, hoc ebur, hanc niuem, hanc flammam, hoc aurum: & tot colores, quos artifici cuique penicillo æmulari fas. æmulari, sed non imitari. Deniq. quis exhalans ille odor? quis pene-

Voluptas interna & mystica in hoc studio.

* *Ornatum intellego.*

Quæ animũ & sensus fascinat.

Ea in vario augmento aut facie florum.

Item in tot colorum lasciuiâ: &

In odoris fragantiâ.

penetrans ſpiritus? & neſcio quæ pars ætheree auræ infuſa ab alto? Vt non vanè poëtarum noſtra gens flores pleroſq. natos finxerit, è ſucco aut ſanguine immortalium deorum. O gaudij & liquidæ voluptatis verè fons! ô Venerũ & Gratiarum ſedes! mihi in veſtris vmbraculis quies & vita ſit: mihi fas remoto extra ciuicos tumultus, inter has herbas, inter hos noti ignotique orbis flores, hilari & hiante oculo oberrare: & modò ad hunc occidentem, modò ad illum exorientem manum vultumque circumferre: & cum vagâ quadam alucinatione curarum hîc omnium falli & laborum.

Votũ meũ.

CAPVT III.

Contra curioſos quoſdam diſſertum, qui hortis ad vanitatem & ignauiam abutuntur. Quis verus eorum vſus. Sapientibus & doctis idoneos eſſe: & Sapientiam ipſam altam in iis & educatam.

CVM dixiſſem hæc acriùs, & voce vultuque accenſo: remiſſo ore ad me Langius, Amas certè Lipſi, inquit, amas floridam hanc purpuream que Nympham: ſed vereor vt ameſ immodeſtè. Hortos enim laudas, ſed ita vt vana pleraque in iis mirere aut externa: vera & legitima eorum gaudia omittas. Colores enim dumtaxat auidè inſpicis, & in puluillis quieſcis, & flores petis ab noto ignotoque orbe. Obſecro vt quid? vt'ne te quoque eſſe ſciam in hac ſectâ, quæ exorta hodie, malè curioſorum hominum, malè feriatorum? qui rem optimam ſimpliciſſimamque, inſtrumentum duorum vitiorum fecerunt, Vanitatis & Torporis.

Hortenſiorum ſecta: & ea irriſa.

Hac

Hac enim fini habent hortos. Herbulas aliquot & flores exoticos ambitiosè conquirunt: & quæsitos ita anxiè fouent & tuentur, vt nulla mater suum gnatum. Hi sunt, quorum litteræ in Thraciam, Græciam, Indiam discurrunt: idque seminis exigui aut bulbuli caussâ. Hi, quibus ægrius sit florem aliquem nouum mori, quàm veterem amicum. *Romanum illum riserit aliquis, qui piscem suum atratus luxit? isti plantam. Iam siquis ex his Floræ candidatis nouius aliquid aut rarius nactus est, vt ostentat! vt alij competitores æmulantur, inuident! è quibus non nemo tristior domū discedit, quàm olim in Præturæ petitione victus Sulla aut Marcellus. Quid dicam? nisi hilaram hanc quandam insaniam esse: nec absimilem illi puerorum, pallentium & rixantium circa pupas suas & sigilla? At eorumdem industriam in hortis etiam cognosce. Sedent, circumambulant, oscitant, dormiunt. nec aliud. prorsus vt non otij sui secessum hunc habeant, sed desidiæ sepulcrum. Profanum genus! & quos iure arceam ab orgiis veri arcanique horti. quem modestæ voluptati natum scio, non vanitati: quieti, non torpori. An ego tam leuis, quem efferat aut deprimat herbula aliqua rarior, siue adepta siue amissa? Imò æstimo res suis pretiis: & seposito lenocinio illo nouitatis, scio herbas esse, scio flores: id est breuia quædam & fugacia; de quibus aptissimè poëta princeps

*Hortensium. qui lugubria sumpsisse dicitur ob murænam.

Deflexū ad verum hortorū vsum.

Qui non in æstimatione florum:

* Ζεφυρίη πνείουσα τὰ μὲν φύει, ἄλλα δὲ πέσσει.

*Zephyri spirans aura alia quidem gignit, alia concoquit.

Itaque non sperno eas siue delicias siue elegantias (& exemplum vides:) sed hoc à mollibus Hortensiis istis muto, quòd sine curâ hæc talia cōquiram: sine

ſine curâ habeam: ſine cura amittam. Nec idem ille ego tam marcidus, imò tam mortuus, vt recondam & velut ſepeliam me in his hortorum vmbris. Negotium etiam in illo otio reperio, & inuenit ibi animus quod ſine actione vllâ agat, ſine labore vllo elaboret. *Numquam minus ſolus ſum*, aiebat ille, *quàm cùm ſolus: numquam minus otioſus, quàm cùm otioſus.* Vox egregia, & quam auſim dicere natam in hiſipſis hortis. Scilicet menti parati illi, nō corpori: ad eam recreandam, non ad hoc laxandum: & ad ſalubrem quemdam ſeceſſum à curis aque turbis. Homines tibi moleſti? hîc apud te eris. Occupatio exhauſit? hîc replebere. vbi animo quietis illud pabulum, & ab aurâ puriore velut inſpiratio nouæ vitæ. Itaque vides veteres illos Sapientes? in hortis habitarunt. Eruditas hodie doctaſque animas? hortis delectantur. & in iis diuina illa pleraque ſcripta procuſa, quæ miramur, & quæ nulla temporum ſeries aut ſenectus abolebit. Viridi illi Lycæo tot diſſertiones de naturâ debemus. vmbriferæ Academiæ, de moribus. & ex hortorum ſpatiis diffuſi vberes illi Sapientiæ riui quos bibimus, & qui fæcundâ diluuie orbem terræ inundarunt. Scilicet attollit ſe magis erigitque ad alta iſte animus, cùm liber & ſolutus videt ſuū cælum: quàm cùm ædium aut vrbium carceribus incluſus. Hîc mihi vos poëtæ duraturū aliquod carmē pangite. hîc vos litterati meditamini & ſcribite. hîc vos Philoſophi de trāquillitate, de cōſtantiâ, de vitâ & morte diſputate. En Lipſi, quæ vera hortorum vſio & finis. otium inquam, ſeceſſio, meditatio, lectio, ſcriptio: & ea tamen omnia velut pèr remiſſionem

Sed in quiete & laxatione honeſtâ animi.

Aptiſſimi enim illi ad ſeceſſum.

Ad captandam auram.

Domus ideò olim Sapientum.

Scriptioni & meditationi litteratæ apti.

nem & per lusum. Vt pictores longâ intentione hebetatos oculos ad specula quædam & virores colligunt: sic nos hîc animum defessum, aut aberrantem. Et cur celem te meum institutum? Pergulam illam topiario opere vides? Hæc Musarũ mihi domus est, hæc Sapientiæ meæ gymnasium & palæstra. Illîc aũt seriâ arcanaq. lectione pectus impleo: aut semente quâdam obsero bonarum cogitationum. Et vt tela quædam in armamentarium, sic ex iis præcepta in animũ recondo: quæ prompta mihi mox cõtra vim varietatemque Fortunæ. Intra eam quoties pedem penetraui, emanere viles omnes seruilesque curas iubeo: & erecto quantum licet capite, studia profanæ plebis despicio, & magnum hoc in rebus hominum inane. Hominem imò ipsum exuere mihi videor, & in altum rapi igneis Sapientiæ quadrigis. An illîc angi me censes, quid Celtæ, quid Celtiberi moliantur? quis sceptrum Belgicæ teneat, aut amittat? Asiæ tyrannus classe nobis an terrâ minetur? aut denique

——— quid sub Arcto
Rex gelidæ meditetur oræ?

Nihil horum. munitus & clausus contra externa, intra me maneo: à curis omnibus securus præter vnam, vt fractum subactumque hunc animum rectæ Rationi ac Deo subiiciam, & animo ceteras res humanas. Vt quandocumq. fatalis ille & meus dies venerit, fronte compositâ nec mæstus eum excipiam: abeamque ex hac vitâ non vt eiectus, sed vt emissus. Hæc muginatio mea in hortis Lipsi, hi fructus. quos non permutem (quamdiu sana mihi mens) cum omni gazâ Persarum aut Indorum.

Sed inprimis exercitio Sapientiæ.

CAPVT

CAPVT IIII.

Ad Sapientiam igitur adhortatio. per eam ad Constantiam veniri. & seriò monita iuuentus, vt serias Philosophiæ litteras cum amœnioribus illis & liberalibus coniungat.

DIXERAT Langius. & postremo illo tam alto & constanti sermone, verè fateor, dederat me in stuporem. quem tamen abrupi, O te felicem, inquiens, otij pariter & curarum! & ô vix humanam in homine vitam! quam vtinam parte aliquâ imitari mihi fas: & per vestigia ista serpere, etsi longo interuallo. Langius velut castigans, Imitari? inquit, imò superare. nec sequi tibi solùm hîc ius, sed præire. Parum enim, Lipsi, parum in hac Constantiæ & Virtutis viâ ipsi nos promouimus: nec fortibus bonisq. pares adhuc sumus, sed proiectè mollibus aut malis paullò fortasse firmiores. At tu cuius vegeta & alta indoles, accingere. & me duce, viam hanc ini quæ rectâ ad firmitudinem & Constantiam ducit. Via quam dico, Sapientia est. cuius æquabilē & tranquillam orbitam, quæso moneoque, ne vltrà fugias calcare. Litteræ tibi hactenus cordi, & nouem istæ deæ? placet. scio enim amœniore hac & externâ doctrinâ excoli & præparari priùs animum debere, * *non antè idoneum cui diuina semina committantur*. sed illud non placet, si in his adhærescis, eaque vna tibi studiorum, quod dicitur, prora & puppis. Rudimenta enim hæc nostra esse debent, non opera: via, non meta. In conuiuio aliquo si assedisses, non bellaria solùm & placentas gustares, credo: sed stomacho fulcimentum

Omnibus ad Constantiá via patet:

Quæ est, Sapientia.

Damnata igitur Philologia sola:

* *Augustini verba & sententia, lib. 2. De Ordine.*

mentum aliquod dares cibi firmioris: in hoc publico doctrinarum epulo, cur non idem fit? cur inquam ad illa oratorum & poëtarum mella, non adiungis hanc firmiorem Philosophiæ dapem? Non enim deseri illas volo (ne tacitus me calumniere) sed hanc adseri: & solutas per se fluentesq. Nymphas temperari hoc, seueriore, vt ita loquar, Baccho. Proci illi apud Homerum non iniuriâ ridentur, qui relicta Penelope conuertêre se ad ancillas: caue idem tibi sit, neu spretâ illâ rerum dominâ, ardeas tantùm in eius administris. Pulchra hæc laudatio, O virum doctum! sed illa melior, O virum sapientem! & ista optima, O virum bonum! Has sectemur: & per tot labores non Scire tantùm velimus, sed Sapere & Facere.

Nisi Philosophia adiungatur.

* Ὡς οὐδὲν ἡ μάθησις, ἂν μὴ νοῦς παρῇ!

ait vetus & verus versus. Quàm multi hodie in hoc nostro Musico cœtu, qui & se dedecorant, & omne nomen litterarum! quidam, quia flagitiis & sceleribus cooperti: plerique, quia vani, leues, μετέωροι, & nullius seriæ curæ. Linguas discunt? sed linguas tantùm. Græcos Latinosque scriptores intellegunt? sed intellegunt tantùm. & quod Anacharsis scitè olim de Atheniensibus dixit, Nummis eos vti dumtaxat ad numerandum: sic isti scientiâ, ad sciendum. Vitæ factorumque adeò nulla cura est: vt, me quoque iudice, non frustrà litteræ in vulgus malè audiant, tanquam ad nequitiam magistræ. Atqui ad virtutem eæ sunt, si legitimè vtare. Sapientiam modò adiunge. cui præparare ingenia nostra litteræ debent, non detinere ea aut sibi vindicare. Vt enim arbores quædam fructum non

* Quàm scire nihil est, sapere si non adsit!

Curiæ nostræ sordes.

Aut ineptiæ.

Quâ verâ finis sint litteræ?

ferunt, nisi aliis velut maribus adsitæ: nō item tuæ istæ virgines, nisi cùm virili Sapientiæ robore coniunctę. Quid Tacitum mihi corrigis: si vita tua inemendata est? Quid Tranquillum illustras: cùm tu in errorum tenebris? Plauto notas aut maculas studiosè eluis: cùm animum sordescere pateris & squalere? Transi aliquando ad meliores curas: & doctrinam para, quæ non in pompam tibi solùm sit, sed in vsum. Ad Sapientiam conuertere. quæ mores tibi corrigat, quæ animum turbidum sordidumque tranquillet & illustret. Illa est quæ virtutem imprimere, quæ Constantiā suggerere potest: illa sola, quæ templum tibi aperire Bonæ Mentis.

Ad eam adhortatio.

CAPVT V.

Sapientiam non vouendo, sed conando acquiri. Reditum in sermonem de Constantiâ. Cupidinem discendi, bonum esse in adolescentiâ signum.

ARDOREM mihi iniecit ea admonitio: quem non celaui. &, Animo sequor te mi senex, inquam: quando factis? quis erit ille dies, qui me solutum his curis in Sapientiæ veræ orbita sistat? qui per eam ad Constantiam ducat? Langius velut increpans, Itáne voues potiùs, quàm facis? inquit. vanè prorsus & ex more vulgi. Non enim vt Cæneus ille in fabulis è fœminâ in virum transiit, optando: sic tu votis, è fatuo in sapientem, è leui in constantem. Addas istuc operam oportet & *manū moueas, quod aiunt, vnà cum Mineruâ. Quære, lege, disce. Ego excipiens, Scio Langi, inquam: sed tu quoque, sodes, adde operam, & filum illud

Non votis ad Sapientiam iri.

*σὺν Ἀθηνᾷ καὶ χεῖρα κίνει.

illud hesterni sermonis pertexe quod inuitatio malè abrupit. Ad Constantiam inquam redi: cuius intermissum sacrum sine piaculo non differs. Langius capite leuiter abnuens, Vt'ne includar iterum in hunc ludum? inquit. non faciam Lipsi: non certè in hoc loco, quem otio meo scire debes non negotio consecratum. Denique aliàs decurremus illum cursum. Imò nunc, inquam ego. & quis locus sapienti huic sermoni aptior, quàm illa Sapientiæ tuæ domus? Pergulam hanc dico. quæ mihi quidem velut templum est; & mensula in eá, tanquam ara: ad quam sedentes ritè faciamus huic Diuæ. Denique capto etiã ex eâ omen. Quódnam illud? ait Langius. Istud, inquam. Vt ij qui in taberna aromatum aut vnguentorum sederunt, in vestibus ipsis referunt secũ odorem loci: sic mihi spes, vt halitus aliquis Sapientiæ animo adhærescat, ab insessâ hac eius officinâ. Langius ridens, Vereor vt in tam leui omine pondus sit, inquit: tamen, Lipsi, eamus. Non enim dissimulo. me quoque excitat & calè iam facit tam ingenuus hic ardor. Atque vt aquileges cũ manè halitum quemdam erumpentem è terrâ vident, indicium id habent latentium aquarum: sic mihi de fæcundâ scaturigine virtutum spes, vbi in adolescente præit & elucet cupiditas hæc discendi. Et cum iis verbis duxit ad pergulam me, & induxit. Ille ad mensulam adsedit. ego priùs ad pueros conuersus, Heus vos, inquam, state, obseruate: ostium illud inprimis obserate. Atque auditis? Vita à vobis exit, si viuus quisquam huc init. Non virum, non canem, non fæminam admitti volo: non, si venerit, Bonam Fortunam

Reditio ad sermonem abruptum.

Amor & ardor discẽdi, nota bonæ indolis.

ipſam. Et cum dicto adſedi. Sed Langius largiore riſu, Sceptrúmne tu vſquàm geſſiſti? inquit. ita baſilicæ prorſus & ſeueræ tuæ edictiones. Nimirum, inquam ego, ab heſterno infortunio iure mihi caui. Tu perge, cum deo.

CAPVT VI.

Pro Conſtantiâ tertium argumentum ab Vtili. Clades bonas eſſe, Originem intueare ſiue Finem. Originem enim à deo ſumere. qui æternùm & immutabiliter bonus: ideóque cauſſa nullius mali.

LANGIVS non diu meditatus, ſic infit. In ſermone quem de Conſtantiâ herè cœpi, Lipſi, à conſtantiâ non abibo: ordinem eundem exſequar, & limites tenebo quos ſemel finiui. Quattuor, vt ſcis, velut agmina mihi facta, quæ pro eâ in Dolorem Abiectionemque pugnarent: è quibus priora duo, quæ de Prouidentiâ & Neceſſitate, iam produxi: docuique ſatis, ſupernè & à deo mala Publica immitti: itemque neceſſaria ea eſſe, nec vitari vllâ fugâ. Inſtruam nunc igitur agmen tertium, quod Vtilitas ducit: & in quo legio, quam rectè dixerim Adiutricem. Agmen, ſi inſpicis, validum & callidum: quod neſcio quo modo illabitur & inſinuat ſe in animos, & blandâ quadam vi vincit non inuitos. Irrepit enim potius, quàm irrumpit: ſuadet, non cogit: & tam faciſè duci nos ab Vtilitate patimur, quàm à Neceſſitate trahi. Hanc tibi, Lipſi, & mollibus tuis copiis nunc oppono. Vtilia enim ſunt, hæc quæ patimur Publica mala: & cum interno noſtro fructu commodiſque coniuncta.

Breuis reductio priorū.

Ratio tertia ab vtili: Eiuſq. communiter vires.

Mala

Mala autem? imò Bona veriùs, si remoto hoc Opinionum velo, oculos ad Ortum eorum referes adque Finem. Quorum ille, à bono: hic, in bonum. Mala Publica, Bona esse. Origo enim certè harum cladium (herè satis mihi dictû & doctum) à deo: id est, non ab ipso Summo bono solùm, sed bonorum omnium auctore, capite, fonte. Quia à deo. A quo non magis est vt malum aliquod emânet, quàm vt malus sit ipse. Benefica tantùm & salutaris illa vis; quæ lædere æquè spernit, ac lædi: & cui vna summaque potentia est, prodesse. Qui nõ nisi beneficus & iuuans. Itaque etiam prisci illi tenebriones, cùm superum illud numen mente conciperent, rectè à iuuando dixêre Iouem. An tu exasperari eum censes & irasci, & hæc velut noxia quædam tela spargere in humanum genus? Nec immitis vt pœnas: Erras. Ira, vindicta, vltio humani adfectus nomina sunt: & nata ex imbecillitate, cadunt tantùm in imbecillos. Perseuerat autem æternùm in benignitate suâ illa mens: & ista ipsa aspera quæ suggerit aut ingerit, velut medicamenta sunt: Sed vt medicinas. sensu tristia, re salubria & euentu. *Homerus ille Philosophorum rectè: ὁ δὲ θεὸς μηδὲν κακὸν ποιεῖ, οὐδ' ἂν τινὸς εἴη κακοῦ αἴτιον. * Plato. Et meliùs impressiusque noster * Sapiens: *Quæ caussa est diis benefaciendi? natura. Errat, si quis putat illos nocere velle, vel posse. nec accipere iniuriam queunt, nec facere. Primus est, deorum cultus, deos credere: deinde, reddere illis maiestatem suam, reddere bonitatem, sine quá nulla maiestas est. Scire illos esse qui præsident mundo, qui vniuersa vt sua temperant, qui humani generis tutelam gerunt, curiosi etiam singulorum. Hi nec dant malum, nec habent,* * Seneca in Epistolis.

CAPVT VII.

Finem item cladium semper dirigi in bonum. etsi persæpe eæ per noxios homines, & noxa caussâ administratæ. Sed frangi & temperari eorum vim à deo. flecti omnia in nostrum vsum. obiterq; dictum cur Malorum operâ in iis deus vtatur.

Mala publica item Bona esse:
* Certè in bonis.
Quia bonus semper eorum Finis.

ORIGINE igitur Clades bonæ: aio etiam Fine, quia ad bonum directæ semper & * salutem. Occurris mihi tacitus, scio: & quomodo? inquies. nonne bella hæc & cædes clarè scopum nocendi habent lædendique? Habent, fateor, si homines spectas: non habent, si deum. Quod vt planè & plenè capias, opus mihi illato quodam lumine distinctionum. Duplices diuinæ Clades: aliæ Meræ, aliæ Mixtæ. Meras appello, QVÆ PVRE A DEO SVNT, SINE INTERVENTV VLLO HVMANÆ MENTIS AVT MANVS. Mixtas, QVÆ A DEO QVIDEM SED PER HOMINES ADMINISTROS. Illius generis sunt, Fames, Sterilitas, Terræmotus, Terræ labes, Inundatio, Morbi, Mortes. Istius, Tyrannides, Bella, Oppressiones, Cædes. In illis pura omnia & liquida, quia haustæ è purissimo fonte. in istis, sordium admixtum aliquid non negauerim, quia lapsæ & deriuatæ per impurum hûc Adfectuum canalem. Homo iis interuênit: quid miraris, si noxa & peccatum? Illud mirare potiùs, quòd tam prouida dei benignitas est, vt illam ipsam noxam in salutẽ nostram vertat, & peccatum in bonum. Vides tyrannum illum, qui minas spirat & cædem? cui voluptas, nocere est? qui perire ipse optet, dum perdat? Sine.

Ea tamen duplicia. Purè à deo quædam:
Quædam hominum operâ.

In his postremis noxæ aliquid:
Quam deus tamen abstergent, quod ad nos quidem spectet.

Sine. aberrabit à suâ mente: & deus occulto quodam fune inscium inuitumque trahet ad suum finem. Vt sagitta ad emittentis scopum peruenit sine vllo suo sensu: sic impij isti. Frænat videlicet coërcetq. humanam omnē vim suprema illa vis: & exerrantes eorum gressus dirigit ad salutarem hanc metam. Vt in exercitu varij adfectus militū sunt, & hunc præda incitat, hunc gloria, illum odium; omnes tamen pro victoriâ & Principe pugnant: sic omnes istæ voluntates bonæ malæq. deo militant, & inter varios fines veniunt tamen ad hunc, vt sic dicam, finium finem. Sed cur, inquies, malorum operâ deus vtitur? cur ipse clades eas bonas non immittit, aut saltem per bonos administros? Curiosè nimis, mi homo, quæris: nec scio an arcana illa expediam. hoc scio, constare illi rationem sui facti, etiam cùm de eâ nihil nobis constat. Et tamen quid hîc miri aut noui? Ecce Præses prouinciæ in noxium aliquem cum lege agit: agi iubet per Brutianum aut lictorem. Pater in magnâ familiâ, interdū filium ipse castigat, est cùm seruo id munus mandat aut pædagogo. cur deo non idem ius sit? cur non ipse, cùm visum, suâ manu nos verberet, cùm aliter visum, alienâ? Nihil enim hîc iniuriæ aut noxæ. Seruus ille iratus tibi est? animum adfert nocendi? Nihil refert. tu illo omisso ad animū respice iubentis. Pater enim certè exactor adstat: nec plagulam vnam tibi superaddi sinet vltra præscriptum. Sed cur tamen peccatum hîc admixtum, & adfixū diuinis his sagittis Adfectuum venenum? Ad asperum & arduum me collem vocas: in quem tamen enitar. Vt sapientiam potentiamque

Ducit quò vult homines.

Nec iniquū esse, si per alios castiget.

Non item, quod cum peccato alieno: & caussa aliqua eius rei.

* In Enchiridio, cap. XI.

tiamq. suā deus ostenderet, *melius iudicauit* (* Augustini verba sunt:) *de malis bona facere, quàm mala nulla permittere.* Quid enim eo sapientius aut melius, qui è malo bonum potest elicere, & reperta ad perniciem vertere ad salutem? Medicum quoque laudas, qui Theriacæ suæ viperam admiscet saluberrimo effectu: in deo cur improbes, si pharmaco huic cladium humanas quasdam noxas intemperat, sine tuâ noxa? Decoquit enim certè & consumit adiunctum illud omne virus arcano quodam Prouidentiæ suæ igne. Denique ad potentiam eius hoc facit & gloriam, quò necessariò omnia ipse refert. Quid enim magis vim eius exprimat, quàm quòd non vincat solùm obluctantes sibi hostes, sed ita vincat vt ad se traducat & sua castra? vt pro ipso militent? vt arma pro victoriâ eius ferant? Quod euenit cottidie, cùm in malis dei voluntas fit, etsi non à malis: cùm ea quæ cōtra voluntatem eius improbi faciunt, ita flectit, vt non fiant tamen præter eius voluntatem. Et quod potest insignius miraculum, * *quàm vt malos mali bonos faciant?* Ecce, ades paullum tu C. Cæsar. abi, & duo sancta nomina simul conculca, Patriam, Generumque. Ambitio hæc tua, te ignaro, deo seruiet: imò patriæ seruiet, contra quam sumpta. Reparatio enim erit salusq. Romani status. Tu Attila ab extremo orbe aduola, sitiens sanguinis & prædæ. rape, cæde, vre, vasta. Sæuitia hæc deo militabit: nec aliud quàm excitatio Christianorum erit, qui vitiis & deliciis immersi aut sepulti. Quid vos duo Vespasiani? Iudæam Iudæosque perdite: capite & excidite vrbem sacram. quâ fini? vos quidem gloriæ & pro-

Mali, inscii & inuiti deo seruiunt.

* Seuerini Boethi verba sunt De Consolat.

pagandi imperij: sed erratis. reuerà lictores & satellites vltionis diuinæ estis in impiam gentem. Ite. & qui Romæ Christianos morte fortassè adficitis, Christi mortem in Iudæâ vindicate. Iam tu ille noster ab * Hespero Præses siue ab Aurorâ, quid per hoc bellum & cruda arma tibi vis? Firmare imperium regis, vt putas, & vim tuæ gentis. tu quoque erras: quia non aliud quàm Flagellum & mastix es lasciuientium Belgarum. Concoquere felicitatem nostram non potuimus, nisi adiuti Neronianis hisce thermis. Et exempla hæc ab omni æuo obuia, vbi deus per improbas aliorum cupidines, bonam suam voluntatem exercuit; per aliorum iniustitiam, exseruit iudicia sua iusta. Quare miremur, Lipsi, reconditam hanc Sapientiæ vim, non rimemur: & sciamus clades omnes exitu bonas esse, etiamsi cæca hæc mens non videat, aut tarda eò non pertingat. Latent enim nos sæpe veri earum fines: ad quos tamen ignaris nobis peruenient. non aliter quàm fluuij quidam, qui erepti oculis & sub terrâ reconditi, feruntur nihilominus ad suũ mare.

** Allusio nostra ad patriã & cognomen Præsidu.*

Occulti sæpe cladium fines.

CAPVT VIII.

Magis distinctè de finibus ipsis. eos triplices esse: & qui, quibus conueniant. Mox paullò fusiùs de Exercitio, quod Bonis non vno modo prodest, firmando, probando, præeundo.

QVOD si fas mihi vela pandere, & nauim immittere altiùs in hoc rerum diuinarum fretum: possim de finibus ipsis promere fortassis aliquid magis disertè & exsertè. Homericum tamen illud iure præfatus,

* Si facere id possim, aut fuerit res ipsa potis sit.

* Ει δύναμαι τελέσαι γε, ϗ εἰ τετελεσμένον ἔςαι.

Tres fines Cladium.

Sunt enim ex iis, quœ ſatis certò comprehendere & ſignare poſſe videor: ſunt, quos ambiguè & adſpectu confuſo. E certis, hi tres: Exercendi, Caſtigandi, Puniendi. Pleraque enim iſtá immiſſio cladium, ſi attendis, aut Bonos exercet; aut Lapſos caſtigat; aut Improbos punit. eaque omnia noſtro bono. Nam vt illuſtrẽ, & pedem paulliſper in primo fine defigam: videmus cottidie optimos quoſque aut ſeorſum premi cladibus, aut hiſdẽ inuolui pariter cum malis. Videmus, & miramur. quia nec cauſſam ſatis capimus, nec attendimus ad finem. Cauſſa autem amor in nos dei, non odium: finis, non læſio noſtra ſed fructus. Iuuat enim Exercitium illud non vno modo: ſed Firmat, Probat, Præit. Firmat, quia hoc velut gymnaſium eſt, in quo deus ſuos ad robur inſtituit & virtutẽ. Athletas per multa aſpera exerceri videmus, vt vincant: idem de nobis cenſe in hac cladium palæſtrâ. Acer enim ille noſter gymnaſtes & exercitor eſt: laboris patientiæque exactor non ad ſudorem tantùm, ſed ad cruorẽ. Molliter eum habere ſuos cenſes? deliciis fouere aut luxu? non facit. Matres ſunt, quæ plerumque ſpecie dulcium corrumpunt & eneruant liberos: patres, qui triſtium ſpecie ſeruant. Pater autem ille nobis eſt: ideóque verè nos diligit & ſeuerè. Si nautam te eſſe velis; per tempeſtates doceare. ſi militem; per pericula. ſi verè virum; cur recuſas adflictiones? non enim alia ad robur via. Vidéſne languida illa & vmbratica corpora, quæ rarus ſol vidit, ventus non ſtrinxit, aura triſtior non libauit? tales mollium iſtorum & per-

Exercendi cauſſâ, primò.

Quod tripliciter nos iuuat.

Firmando.

petim

petim felicium animi sunt, quos deiiciet & resoluet minima aduersantis Fortunæ aura. Firmant clades igitur. & vt arbores ventis agitatæ, altiùs radices agunt: sic boni in virtute magis cōprehendunt, impulsi aliquoties aduersitatum flabris. Sed Probant etiam. quia aliter, quomodo constare cuiquam potest de firmitudine sua aut progressu? Vela gubernatori ventus semper à puppi impleat: artem nusquam explicabit. felicia omnia homini & obsequentia: nusquam virtutem. Obrussa enim eius vnica & non fallax, adflictio est. Magnificè Demetrius: *Nihil mihi videtur infelicius eo, cui nihil euênit aduersi.* & verè. Non enim parcit Imperator noster talibus, sed diffidit; nec indulget, sed abiicit & contemnit. expungit inquam eos è legionum suarum numeris, vt ignauos quosdam & imbelles. Postremò Præeunt. quia bonorum in cladibus robur & patientia, velut lumen quoddam est tenebroso huic mundo. Vocant exemplo suo ad eadem alios, & velut limitem signant per quem eant. Bias bona & patriam amisit: sed inclamat etiam hodie mortalibus, vt *Omnia sua secum portent.* Regulus inter tormenta fœdè periit: sed viuit præclarum illud fidei exemplum. Papinianus à Tyranno cæditur: sed securis illa securitatem nobis imprimit pro Iustitiâ moriendi. Denique tot selecti ciues per vim & iniuriam pulsi aut interfecti: sed è riuis illis sanguinis Constantiam cottidiè bibimus & virtutem. Quæ tamen omnia laterent in tenebris, sine cladium istâ face. Vt enim aromata longè lateque odorem emittunt, si teras: sic virtutis fama diffunditur, si premas.

Probando:

Præeundo.

CAPVT

CAPVT IX.

De castigatione, qui secundus finis. eam quoque ostensum ex vsu nostro esse, dupliciter.

Clades, castigãdi causâ.

IAM Castigãdi alter finis est. quo nego aliud mitius aut melius repertum ad salutẽ. Iuuat enim seruatque dupliciter: siue Flagelli loco, cùm peccauimus; siue Fræni, ne peccemus. Flagelli quidem; quia paterna manus est quæ lapsos crebrò verberat: carnificis, quæ tardè sed semel punit. Vt ignis aut aquæ lustratio quædam adhibetur ad sordes: sic ista cladium ad peccata. Et flagellum, Lipsi, meritò nunc nobis. Lapsi enim pridem Belgæ sumus, & deliciis diuitiisque corrupti præcipitem viam institimus vitiorum. Sed admonet ille deus & reuocat clementer; plagas aliquot infligens, vt iis admoniti ad nos redeamus, imò ad ipsum. Bona nobis eripit: quia ad luxum iis vsi. Libertatem: quia ad licentiam eâ abusi. & miti hac calamitatum ferulâ crimina nostra velut expiat & depurgat. Verè miti. quantula enim ista satisfactio? Persas aiunt cùm supplicium de illustri viro sumpturi sunt, vestem & tiaram ei detrahere, eaque suspensa verberare vt hominem ipsum: facit hoc noster ille pater, qui in omni castigatione non nos tangit, sed corpus, agros, opes, & omnia externa. At Frænum etiam castigatio est. quod opportunè iniicit, cùm videt peccaturos. Vt medici sanguinem interdum prouidè demittunt, nõ quia æger sis, sed ne ægrescas: sic deus per has clades quædam nobis adimit, materiam aliâs & fomitem vitiorum. Nouit enim ille naturas omnium, qui condidit: nec ex venis aut

Quæ castigatio, aut eluit peccata & deterit:

Aut deterret ab iisdem & arcet.

Sæpe enim in antecessum adhibetur.

Ab illo, qui internos omnes mor-

colore de ægritudine iudicat, sed è pectore & è fibris. Videt Etrusca ingenia vegeta nimis & excitata? Principe coërcet. Heluetiorum sedata & mitia? libertatem indulget. Venetorum media? medium dat regimen. eaque ipsa in tempore fortasse mutaturus est, cùm ipsi se mutabunt. Tamen querimur. & cur, inquiunt, nos diutiùs bello adfligimur quàm alij? aut cur in acriori seruitute? Stulte & verè iam æger, tu prudentiâ ante deum es? Dic mihi cur medicus aliquis huic plus absynthij aut ellebori miscet, quàm illi? nēpe quia morbus eius id postulat aut natura. Idem in te cense. Videt hunc populum fortasse ferociorem esse, ideoque flagris coërcendum: illum alterum mitiorem, & in gyrum reduci posse solâ virgæ vmbrâ. At tibi ita non videtur. Valdè scilicet id refert! Ne parentes quidem puero cultrum aut ferrum in manu relinquunt, etsi valdè se adflictanti. præuident enim læsionem. cur deus nobis ad perniciem indulgeat, qui verè pueri, nec salutaria gnari sumus petere, nec abiicere nocitura? Tamen, si voles, & quantum voles, plora. bibes nihilominus illud poculum mærorum, quod non temerè tam plenum tibi cælestis ille medicus propinat.

hos, imò inclinationes nouit.

Ideò frustrà & temerè in medicinam eius inquirimus.

Aptat enim eam pro varietate ingeniorum.

Nostra porrò iudicia, in nostro morbo, corrupta.

CAPVT X.

Denique Punitionem ipsam bonam & salubrem esse: dei respectu, hominum, & eius qui punitur.

At Punitio ad malos spectat, fateor: non tamen mala. Bona enim primò, si deum respicis: cuius iustitiæ æterna & immota lex postulat

Clades, punitio causâ.

Quæ punitio amara, sed bona: dei, hominúmque respectu.

lat peccata hominum aut emendari, aut tolli. Castigatio autem, quæ ablui possunt, emendat: quæ nequeunt, Punitio tollit. Bona iterùm, si homines spectes: quorum stare aut perennare hæc societas non potest, si violentis scelestisque ingeniis omnia sint impunè. Vt ad priuatam cuiusque securitatem, priuati furis aut sicarij supplicio opus est: sic ad publicā illustri aliquo & communi. Animaduersiones istæ in tyrannos & orbis terræ latrones aliquando interueniant necessum est, vt exempla sint quæ admoneant,

* *Iustitiæ lumen esse, cuncta quod videt.*

* Εἶναι δίκης ὀφθαλμὸν, ὃς τὰ πάνθ' ὁρᾷ.

quæ aliis regibus populisque inclament,

Discite iustitiam moniti, & non temnere diuos.

Imò etiam, respectu punitorum.

Diuina non vltio propriè, sed cohibitio.

Bona tertiò, si eosipsos spectes qui puniuntur. Pro ipsis enim. Quia non vltio hæc aut vindicta propriè est, nec vnquam benignum illud numen — *ex irâ pœnas petere imbibit acres*, vt piè poëta impius ait: sed non aliud quàm cohibitio quædam à scelere & repressio: &, vt cum Græcis signanter dicam, *κόλασις, ἀλλ' οὐ τιμωρία. Vt mors bonis clementer sæpe immissa ante scelus: sic desperatè malis, in scelere. quod ita amant, vt nisi sectione ab eo non auellantur. Sistit igitur deus effrænem illum cursum, & peccantes paratosque peccare benignè tollit. Denique pœna omnis bona, Iustitiæ adspectu: sicut impunitas mala, quæ efficit vt diutiùs scelesti, id est miseri viuant. Acutè Boëthus: *Feliciores esse improbos supplicia luentes, quàm si nulla eos iustitiæ pœna coërceat.* & caussam dat, quia bonum aliquod iis accessit (pœna videlicet) quod in reliquo cumulo criminum non habebant.

* Aristoteles egregiè 1. Rhet. διαφέρει δὲ τιμωρία καὶ κόλασις. ἡ μὲν γὰρ κόλασις τοῦ πάσχοντος ἕνεκά ἐστιν· ἡ δὲ τιμωρία τοῦ ποιοῦντος.

CAPVT XI.

De Fine quarto, qui homini ambiguus est. eum pertinere vel ad Conseruationem tutelamq; Vniuersi, vel ad Cultum. Singula vberiùs explicata.

HI tres illi fines, Lipsi, certi, clari: & quos pede peragraui satis firmo. quartus superest, quem vacillante. Ignotior enim ille & remotior, quàm vt humanæ mentis vestigium firmiter eum premat. Per nubem dumtaxat video: & suspicari mihi de eo ius, non scire; ambire, sed non adire. Finis quem intelligo communis est, & tangit Conseruationem siue Cultum Vniuersi. Ac de Conseruatione quidem eò suspicor, quòd deus ille qui sapienter hæc omnia condidit & disposuit; ita condidit, vt singula certo * numero, augmento, pondere definiret. nec modum eum generi cuique excedere fas, sine inclinatione omniũ aut ruina. Ita magnis illis corporibus sui termini, cælo, mari, terræ: ita animantium cuique sæclo descriptus numerus: itemque hominibus, opidis, regnis. Excedere ea volunt? turbo igitur cladium aliquis atterat necessum est & tempestas. Nam aliter, noceant lædantque pulcherrimum hoc opus Vniuersi. Atqui excedere volunt sæpe, præsertim ea quibus data lex gignendi crescendique. Homines ecce vide. quis neget densiùs per naturam nos nasci, quàm per eamdem mori? adeò vt duo aliqui homines ex suo cœtu centena capita paucis annis producant, non occidãt ex iis dena aut vicena. Gregem pecudum. crescat immensum, nisi pecuarij quot annis secernant aliquas & eligant ad macellũ. Aues & pisces.

Finis quidã cladiũ communis, & Vniuersum spectans.

Ad id cõseruandũ siue ornandum.

* πάντα μέτρῳ ϗ ἀριθμῷ ϗ σταθμῷ διέταξε, ait Hebræus Sapiens, cap. XI.

Creata omnia, & præsertim animata, exuberãt & fœtificant.

Idque, si violentũ nihil interueniat, immensum.

aëra

aëra siue aquas breui impleant, nisi dissidia quædam & velut bella inter ipsa sint, itemque insidiæ ab humanâ gente. Opida aut vrbes. struit & ædificat sua quæq. ætas: & nisi incendia interueniant aut ruinæ, vix ceperit ea noster & alter orbis. Et licet in cogitatione simili perambules naturā hanc rerum. Quid ergo mirum, si Saturnius ille pater falcem interdum immittit in luxuriantem hunc agrum, & superflua aliquot millia peste demetit aut bello? Nisi faceret: quæ iam regio capiendis nobis sit? quæ tellus alendis? Pereat ergo iure in partibus aliquid, vt summa ista summarum æterna sit. Vt enim moderatoribus reip. salus populi suprema lex est: sic deo, mundi. At de Cultu conjicio dupliciter. Primùm, quia ornatum nullum in hac vastâ machinâ concipio, sine varietate & distinctâ vicissitudine rerum. Solem illum pulcherrimum fateor. sed gratiorem tamen eum rorisflua nox facit, & pallium obductum nigræ matris. Æstatem amœnissimam. sed quam Hiems commendat & glacialia illa marmora, & canæ niues. Quæ si tollis, reuerâ sensum gaudiumque intimum tollis siue lucis siue æstus. In hac ipsâ nostra terrâ, non vna facies me delectat. sed plana videre capior & colles, valles & rupes, culta & arenas, prata & siluas: semperque fastidium & satias, comites paritatis. Et in hâc vitæ, vt sic dicam, scænâ, cur idem habitus mihi semper placeat & vultus? Imò non placeat. sed, meo animo, Alcedonia interdum & malaciæ quædam sint, quas mox bellorum aliqui turbines abrumpant & sæuientium tyrannidum procellæ. Quis voucat hoc Vniuersum

Ideò gladio quodā cladium opus, ad metendū & minuendum. Alter orbis non stet.

Qui deo tamen ante omnia curę. Ornant & colunt etiam clades:

Varietate quādam rerum.

ſum ſicut mare mortuũ eſſe, ſine vento, ſine motu? Sed & Cultum etiã alium odoror, magis ſerium & cum interiore fructu. Hiſtoriæ mihi præeunt, meliora omnia & molliora ferè ſubſequi, poſt cladium iſtos nimbos. Bella populũ aliquem exagitant. ſed eadem * exacuunt, & ingenij variam culturam plerumque inferunt & artes. Romani olim orbi terræ acerbum iugum impoſuerũt: ſed iugum ſalubre exitu, quod, vt ſol caliginem ab oculis, ſic barbariem ab animis fugauit. Quid Galli nos aut Germani nunc eſſemus, niſi magni imperij illa lux nobis adfulſiſſet? Feri, horridi, cædibus alienis & noſtris gaudentes, dei hominumque contemptores. Idemque, vt auguror, nouo huic Orbi eueniet: quem Ibêri ſalutari quâdam ſæuitiâ exhauſerunt, & iidem mox replebunt & colent. Atque vt ij qui magna plantaria habent, arbores alias transferunt, alias inſerunt, alias excîdunt; eaque omnia peritè adminiſtrant, & in bonum inque fructum: ſic in vaſto hoc mundi agro deus. Scientiſſimus enim ille cultor eſt: & alibi oneroſos aliquot familiarum ramulos defringit; alibi hominum aliquot folia decerpit ac deſtringit. Iuuat hoc ſtirpem: at illi cadunt, & hæc volant ludibrium ventis. Videt idem gentem illam retorridam & virtutum iam effætam: eiicit. Aliam aſperam & infrugiferam: transfert. & quaſdam inter ſe etiam confundit, & velut inſitione quâdam miſcet. Vos, labente imperio, enerues & fracti Itali, quid optimam terrarum occupatis? cedite. & duri illi robuſtique Longobardi feliciùs exerceant hanc glebam. Vos mali & molles Græci perîte. & crudi illi Scythæ pan-

Iterùm, emendatione & expolitione rerũ, ſiue animorum.

* *Quò ſpectat prouerbium,* ὁ πόλεμος ἁπάντων πατήρ: *quod fruſtra aliò referunt.*

gantur & mollescant in hoc solo. itemque confusione quâdam gentium, vos Franci Galliam, Saxones Britanniam, Normanni Belgicam & finitima occupate. Quę omnia & plura, Lipsi, prompta non ignauo Lectori ex historiâ & euentis rerum. Attollamur igitur. & quidquid noxæ priuatim nobis infertur, prodesse sciamus in parte aliquâ Vniuersi. Huius gentis aut regni interitus, alterius ortus erit: illius opidi occasio, exstructio noui: nec quidquam propriè hîc interit, sed mutat. An soli Belgæ nos eximij apud deum & selecti? soli felices perpetuò & Fortunæ tantùm albæ pulli? Inepti! plures imò liberi magno illi patri sunt: quos permitte, quoniam simul omnes non vult aut potest, foueat & in sinum recipiat per interualla. Fulsere nobis nostri soles: nox paullisper hîc nunc sit, & radiatum illud lumen abeat ad Hesperios & occasum. Seneca, vt solet, ad hanc rem aptè & altè: Vir sapiens *nihil indignetur sibi accidere, sciatq; illa ipsa quibus lædi videtur, ad conseruationē Vniuersi pertinere, & ex his esse quæ cursum mundi officiumq; consummant.*

Solatium, quod ex hoc fine petendum.

CAPVT XII.

Contra iustitiam diuinam vetus & vulgata obiectio: cur impares pœnæ? ea inquisitio ab homine remota, & ostensa impia.

CVM interiungeret hîc paullùm Langius, excepi. Quod fons aquæ viatoribus in æstu: id mihi tuus sermo. Fouet, recreat, & frigerante quodam succo febrim meam temperat & calorem. Sed temperat etiam, non tollit. Spina mihi illa in

animo, quæ priscos quoque pupugit, de imparitate puniendi. Quid enim ita Langi, si æquabilis Iustitiæ illa lanx, telum hoc cladium,

Per occasionem, Iustitia diuina accusata.

——— * *plerumque nocentes*
Præterit, exanimatq́ indignos inq́ merentes?

* *Lucretij versus.*

Cur inquam immeriti aliquot populi euertuntur: & culpæ maiorum in posteros sæpe expetunt & nepotes? Fumus iste acer mihi in oculis: quem, si potes, rationis radio tolle. Langius contractâ fronte, Itáne adolescens, inquit, iterum mihi exorbitas? Nolim. Vt enim periti venatores canem non sinunt aberrare, sed insistere vni feræ: sic ego te vestigia illa tantùm velim premere, quæ signaui. Fines cladium tibi ingero, vt si bonus es, exerceri te sentias; si lapsus, alleuari; si improbus, puniri: tu me rapis ad caussas. Vaga mens, quid per hanc curiosam curā tibi vis? Tangere cælestes illos ignes? liquesces. Scandere in Prouidentiæ arcem? cades. Vt papiliones & minuta quædam animalcula vesperè lucernæ lumen identidem circumuolitant, donec amburantur: sic humana mens lasciuit circa arcanam illam flammam. Cedò caussas, inquis, cur diuina vltio hos prætereat, illos tangat. Caussas? tutissimè dicam me nescire. Non enim cepit me vnquam cælestis illa curia, nec ego eius decreta. Hoc tantùm scio, caussam ante omnes caussas esse, voluntatem dei. A quá qui quærit aliam, vim & potentiā ignorat naturæ diuinæ. Nam caussam omnem necessum est, genere quodam, priorem & maiorem esse suo effectu: at deo & eius voluntate nihil prius aut maius. non ergo vlla eius caussa. Deus præteriit, deus tetigit. quid vltrà hîc vis?

Quasi pœnæ & clades nō ex æquo, nec in meritos.

Sed supra hominem ostensa ea inquisitio.

Quæ cum casus periculo:

Et ad quam planè cæcutimus.

Quidquid deus vult, ideò rectû, quia vult.

Summa iustitia est, vt rectè & piè Saluianus ait, *voluntas dei.* Tamen rationem aliquam huius imparitatis exigimus,inquiût. A quo? à deóne?cui vni licet quod libet: & nihil libet, nisi quod licet. Si seruus à patrefamilias, subditus à Principe rationes exigat; ille cõtumeliam putet,hic rebellionem: tibi plus animi aduersus deum est? Apage te peruersa curiositas. * *non aliter hæc ratio constat,quàm si nulli reddatur.* Et tamen cùm omnia feceris; non euolues te tuis tenebris,nec ad consilia illa & consulta verè Tacita pertinges. Egregiè Sophocles:

* *Quod in summo imperio acute dictum & Tiberio ingestum à Sallustio. Tacitus I. Annal.*

* *Diuina numquam, ipsis tegentibus deis, Scibis, nec omnia vsque si peruaseris.*

* Ἀλλ᾽ οὐ γὰρ ἂν τὰ θεῖα, κρυπτόντων θεῶν,
Μάθοις ἄν, οὐδ᾽ εἰ πάντ᾽ ἐπεξέλθοις σκοπῶν.

CAPVT XIII.

Tamen vt curiosis satisfiat,separatim ad tres veteres obiectiones responsum. & primò ad eam de Malis non punitis: quos differri docemus, non dimitti. idq́; vel hominum ipsorum caussâ: vel naturâ quâdam dei, quæ ad supplicium lenta.

Simplicitas & modestia, deo gratæ.

RVDIS hæc & simplex via,sola hîc tuta,Lipsi: reliquæ,fallaces & lubricæ ad lapsum. In diuinis superisque vnum acumen est nihil cernere, vna scientia nihil scire. Tamen quoniam olim & nunc inuoluit ingenia hæc nubecula: euoluam eâ te breuiter,si possim,& hærenté transferam quoq. per hoc flumen. Tu cælestis & æterna Mens (in altum suspiciebat) pacem veniamque mihi da,siquid in his arcanis minùs pium purúmve dicam, adfectu tamen pio. Ac primùm,Lipsi,communiter Iustitiam suam adserere deo posse videor, vno

Cuius iustitia generatim probata.

isto

isto ictu. Si adspicit res humanas deus, etiam curat. si curat, regit. si regit, iudicio regit. at si iudicio, quomodo iniustè? Non enim regimen vllum sine eo fit, sed congeries, confusio, turba. Quid habes quod opponas huic telo? quod scutum aut quæ arma? si verum fateri vis, imperitiæ humanæ. Non capio, ais, cur hi puniantur, hi non puniantur. Benè habet. ergóne ad imprudentiam, impudentiam adiunges; & vim diuini illius purique iuris quia non capis, carpes? Quæ potest contra iustitiam iniustior esse ratio? Si hospes aliquis arbitrari leges aut instituta patriæ tuæ velit, silere eum iubeas & facessere, quia non capit: tu terræ huius incola temerè damnabis ignotas cæli leges? tu opus, conditorem? Et tamen age, liceat. premam te enim iam propiùs, & calumniæ tuæ nebulas distinctè examinabo ad rationis, vt postulas, solem. Tria obiicis. quòd malos non puniat: quòd immeritos puniat: quòd substituat & commutet. De primo, priùs. Malos, ais, diuina vltio malè præterit. Itáne præterit? imò, vt ego sentio, differt. Si magnum æs alienum habeã, & ab illo debitore statim exigam, huic in diem reponam: quid culpes? arbitrij enim hoc certè mei & spontis. Atqui idem facit magnus ille deus, cui cùm pœnã improbi omnes debeant, ab istis eam, statim exigit, in aliis differt sed cum fœnore soluendam. Quæ hîc iniquitas? Nisi tu dei vicem fortasse solicitus es, & metuis nequid ei pereat per hanc benignam moram. Atqui securus es, mi homo: nemo vmquã decoquet supero huic creditori. In oculis eius omnes sumus quocumque fugimus, imò in neruo & in vinclis. Sed vellem,

Quam sola imperitia nostra accusat:

Iniustã lege & more.

Omnis contra iustitiam superam calumnia, triplex.

Diluta prima, quòd mali nõ puniantur.

Omittit præsentaneam pœnã interdum deus, nõ remittit.

Nec hæc dilatio ei fraudi.

inquies, tyrannum illum nunc puniri, & præsenti cæde eius satisfieri tot oppressis. clarior enim ita nobis dei iustitia. Clarior iustitia? imò tuus mihi stupor. Quis enim tu ille es, qui deo non ad pœnam sólùm præeas, sed eius etiam tempora præscribas? Vtrùm iudicem eum tuum esse censes, an lictorem tantùm & administrum? Abi, duc, verbera, caput obnubito, arbori infelici suspendito. ita enim mihi visum. Heu impudentiam! sed deo aliter visum: quem scire debes paullò clariùs hîc cernere, & alio quodam fine punire. Te calor exagitat, & aufert vindictæ quædam cupido. à quibus ille remotissimus, exemplum spectat, & correctionem aliorum. Scit autem optimè quibus ea vtilis esse possit, & quando. Magna momēta temporum sunt, & saluberrima sæpe medicina abiit in perniciem data non opportunè. Caligulam in primo tyrannidis suæ cursu sustulit: Neronē grassari paullò diutiùs siuit: diutissimè Tiberium. nec ambige, quin eorum ipsorum, qui tum quoque querebantur, bono. Egent diuturno sæpe flagello mali nostri & inemendati mores: at nos tolli illud statim volumus & coniici in ignem. Hæc vna tarditatis ratio, quæ nos tangit: alia quæ ipsum deum. cui videtur insitum, *vt lento gradu ad vindictam sui procedat, tarditatemq́; supplicij grauitate compenset.* Benè Synesius: * τὸ θεῖον χωλῇ καὶ τάξει βαδίζει. nec malè prisci, qui ab hac mente Deos fingebant laneos habere pedes. Vt quantumuis feruidus & vindictæ properus sis, non videaris ægrè ferre debere hanc moram: quæ ita pœnæ interuallum est, vt sit & augmentum. Dic mihi, tragœdiam si spectes, an indignēre

Cur omittat, siue differat?

Primò, tempestiuæ correctionis caussâ.

Secundò, naturæ suæ (si fas ita loqui) ductu.

* *Diuinū numen lentè & ordine progreditur.*

Quia clementissima illa mēs, tarda in pœnas.

Quę aliquā-

dignère si Atreus ille aut Thyestes in primo alteroq. actu sublimes per scænam & elati paullisper incedant? regnent, minentur, imperent? nō opinor. breuem enim felicitatem eam esse scias, & exspectes vt fœdè mox ruant in extremo actu. In mundi hac autem fabulâ, cur iniquior in deum, quàm in poëtam aliquem es? Ille impius floret, ille tyrannus viuit. Ita. sed cogita primum hunc actum esse: & iam antè animo tecum præcipe, gaudium istud manere lacrymas & angores. Scæna hæc mox sanguine diffluet, & voluentur in eo purpureæ istæ aurataéque vestes. Bonus enim ille noster poëta est, nec temerè migrabit tragœdiæ suæ leges. Nónne etiam in Musicâ dissonas aliquamdiu voces fers, quia extrema desitura scis in cōcentum? idem hîc fac. At enim Punitionem eam nō vident semper læsi. Quid mirum? longiuscula enim sæpe fabula est, nec illi persedere tamdiu potuerunt in hoc theatro. Vident tamen alij: & concipiunt iure metum, quoniam ampliari quosdam in rigido hoc iudicio vident, non absolui; diffindi pœnæ diem, non tolli. Quamobrem, Lipsi, hoc tene, differri aliquando impios, non dimitti: nec crimen quemquam in pectore gestare, qui non idem Nemesim in tergo. Sequitur enim illa dea, & vt cum Euripide dicam,

do tamen cū fœnore venium.

Vita hæc impiorū tragœdiæ compar.

—— * σιγᾷ καὶ βραδεῖ ποδὶ
στείχουσα μάρψει τοὺς κακοὺς ὅταν τύχῃ.

* - silenter & lento pede Progressa rapiet improbos in tempore.

CAPVT XIIII.

Deinde ostensum plures esse Pœnas: & quasdam Occultas internasq́, quæ scelus ipsum comitentur, & quas improbi effugiunt numquam. quæ grauiores quàm vllæ externæ.

Plures tamé diuinas esse pœnas. Internas: QVÆ tamen vt clariùs capias,& semel te ducam in arcé ipsam huius caussæ: hoc sciendum,triplices diuinas esse pœnas. Internas,Postumas, Externas. Illas appello QVÆ ANIMVM TANGVNT, SED ADHVC IN CORPORE. vti sunt angores, pœnitentia, metus, & conscientiarúm mille morsus. Alteras, QVÆ EVMDEM ANIMVM, SED LIBERVM IAM ET A CORPORE ABIVNCTVM. vti pœnæ eæ sunt quas,morte obitâ,scelestos manere etiam è priscis illis plerique non vanè suspicati sunt. At tertias, QVÆ CORPVS TANGVNT, AVT QVÆ CIRCA ILLVD. vt paupertas, exsilium,dolor, morbi, mortes. Et est quidem plerumque, vt eæ omnes iusto quodam dei iudicio in impios conueniant:certè quidem priores duæ semper. Vt de Internis dicam: quis ille vmquam tam proiectus ad omne nefas,qui non acria quædam flagella in animo & velut ictus senserit, siue in faciendo scelere, siue magis post factum? Verè enim * ἀκόλουθος τῆς ἀδικίας ἡ τιμωρία, vt Plato olim dicebat: vel, vt veriùs & fortiùs Hesiodus, * ἡλικιῶτις. Cognatum, imò innatum,omni sceleri sceleris supplicium: & nihil in vitâ securum solutumque præter Innocentiam est. Vt cruciarij, Romano ritu, crucem suam ferebant,ipsi ab eâ mox ferendi: sic impiis omnibus

Postumas: [margin]

Externas. [margin]

Aliquæ ex istis semper expetunt in impios. Præsertim Internę,quæ animú lancinant. [margin]

* *Subsequa iniuriæ pœna.*

* *Coætanea & æqualis.*

bus conſcientiæ hanc crucem deus impoſuit, in quâ pœnas luant priuſquàm luant. An tu ſolam eam punitionem cenſes, quæ incurrit in oculos? quam corpuſculum hoc ſubit? Non eſt. externa iſta omnia leuiter nec in longum nos tangunt: interna ſunt, quæ angunt. Vt magis in morbo iudicantur qui tabe aut marcore laborant, quàm qui inflammatione aliquâ aut febri: & tamen hæ magis apparent: ſic in grauiore pœnâ improbi, qui lento illo paſſu ducuntur ad æternam ſuam mortem. Caligula olim per ſæuitiam imperare ſolitus, *Ita feri vt ſentiat ſe mori*: id iſtis euenit, quos carnifex ille animus cottidie minutis ictibus cædit & pungit. Nec ſplendor ille tibi imponat, & circumfuſa potentia, aut opes. quia non magis illi ideò felices aut beati, quàm ſani quorum febris aut podagra recumbit in purpureo ſtrato. Mendicum aliquem in fabulâ vides, qui regis perſonam ſuſtinet, auratum & pulchrum. vides, ſed non inuides: quia latêre ſub auro illo ſcis ſcabiem, pædorem, ſordes. idem exiſtima in magnis omnibus iſtis & ſuperbis tyrannis: *Quorum mentes ſi recludantur*, ait Tacitus, *poſſint adſpici laniatus & ictus: quando vt corpora verberibus, ita ſæuitiâ, libidine, malis conſultis animus dilaceretur.* Ridentilli ſæpe, fateor: ſed non verum riſum. Gaudent: ſed non germanum gaudium. non hercle magis quàm ij qui capitis damnati in carcere attinentur, & talis interdum aut teſſeris fallere ſe conantur, nec fallunt. Manet enim impreſſùs ille imminentis ſupplicij terror, nec tollit ſe vmquam ab oculis imago luridæ mortis. Vide mihi, ſodes, dimoto

Exq. pœnæ grauiores.

Quæ ſæpe ſub alacri & lætâ facie.

In malis diſſidiū linguæ & ſenſus.

externorum isto velo, Siculum illum tyrannum:

Districtus ensis cui super impiâ
Ceruice pendet.

* Tiberij verba ex epistolâ ad Senatum. * Neronis morituri verba.

Audi Romanum illum lamentántem: * *Dij me deæq; peius perdant, quàm perire cottidie sentio.* Audi alterum ingemiscentem: **Ergo ego solus nec amicum habeo, nec inimicum?* Hæc vera illa animorum tormenta, Lipsi, hi cruciatus, angi semper, pænitere, metuere: quibus caue compares eculeos vllos, fidiculas, vncos.

CAPVT XV.

Pœnas etiam Postumas manere improbos. & plerumque imò ipsas Externas: quæ exemplis aliquot illustribus adfirmata.

Postumæ pœnæ de quibus Theologi propriè disserunt. Sed plerumque etiam Externæ præeunt.

ADDE iam huc Postumas illas & æternas pœnas: quas è mediâ Theologiâ posuisse mihi satis sit, non euoluisse. Adde etiam Externas. quæ tamen si desint, cùm priores illæ irrogentur, quis cælestem Iustitiam iustè culpet? At non desunt. nec factum vmquam (certè rarò) quin apertè scelesti & aliorum oppressores, pœnas item luerint spectabiles & apertas. alij citiùs, alij seriùs: alij in se, alij in suis. Vides & quereris Dionysium illum in Siciliâ, stupra, rapinas, cædes, multos annos impunè exercentem? paullùm sustine. videbis eumdem mox infamem, extorrem, inopem, à sceptro (quis credat?) ad ferulam deuolutum. Ille magnæ insulæ rex ludum Corinthi aperiet, ipse Fortunæ verus ludus. Parte aliâ, Pompeium in Pharsaliâ vinci indignaris, & exercitum pænè è

Siue in ipsis qui peccârunt siue in stirpe. Dionysij, mira & verè à deo punitio.

Senatu?

Senatu? ludere & lasciuire aliquamdiu in ciuili sanguine tyrannum? ignosco. video enim Catoni ipsi clauum hîc tantum non recti iudicij extortum, & elicitam ab alto pectore ambiguam vocem, *Res diuinas multum habere caliginis.* Sed tamen tu Lipsi, tu Cato, flectite paullùm huc oculos: vnus adspectus in gratiam reducet vos cum deo. Cæsarem illum videre, superbum, victorem, opinione suâ & aliorum iam deum, in Senatu, & à Senatu interfectum. nec simplici morte, sed viginti tribus plagis confectũ, instar feræ in sanguine suo volutantem. & (quid amplius vultis?) in Pompeij curiâ, superstante Pompeij statuâ, magnam victimam Magni mânibus parentantem. Ita Brutus in campis Philippicis, pro patriá & cum patriâ moriens, mihi quoque miserationi est. sed consolor idem, cùm haut longè video victores illos exercitus, velut ad eius tumulum, gladiatorio more inter se commissos: & è ducibus alterum, M. Antonium, terrâ marique victum, inter tres mulierculas, mulierosâ illá manu, ægrè mortem inuenientem. Vbi tu es Orientis ille paullo antè dominus? lanista Romanorum exercituum? Pompeij & reip. sector? En, in fune cruentis manibus pendes! en, viuus in monimentũ tuum repis! en, ne moriens quidem auelleris ab eá quæ tibi morti! Vide an vanè vocẽ supremam & votũ illud efflauerit Brutus iam moriens:

Item Iulij Cæsaris.

Item M. Antonij.

* Ζεῦ, μὴ λάθοι σε τῶνδ' ὃς αἴτιος κακῶν.

* Ne huius mali te fallat auctor, Iupiter.

Non enim latuit profectò, non effûgit. non item ille alter dux, qui pœnã iuuenilium scelerum non obscurè in se luit, & clariùs in omni suâ stirpe. Sit felix & magnus Cæsar, & verè Augustus: sed filiam

liam tamen Iuliam habeat, ſed neptem. nepotes alios per fraudem per vim amittat, alios abdicet. & horum tædio, quatriduanâ inediâ mori velit, nec poſſit. denique cum Liuiâ ſuâ viuat, fœdè ductâ, fœdè retentâ: & quam turpi amore ipſe periit, * turpi morte per eam pereat. *In ſummâ*, inquit Plinius, *deus ille, calumq; neſcio adeptus magis an meritus, herede hoſtis ſui * filio excedat.* Hæc taliaque cogitāda, Lipſi, cùm querela illa iniquitatis erumpit: & ad duo ſemper vertenda mens, Tarditatem ſupplicij & Varietatem. Non punitur nunc ille? mane. punietur. Non in corpore? ſed fortaſſe in animo. Non viuus? ſed certè mortuus.

** Ob ſuſpicionem veneni ab eâ dati.*

** Nempe Tiberio.*

Concluſio huius loci & querelæ de Malis.

Numquam antecedentem ſceleſtum
Deſeruit pede pœna claudo.

Vigilat enim ſemper diuinus ille oculus: & cùm dormire eum cenſes, connîuet. Tu tantùm æquus in eum ſis: nec iudicem tuum inaniter accuſa, ipſe ab eo iudicandus.

CAPVT XVI.

Reſponſio ad alteram obiectionem, de Immeritis. oſtenſum omnes meruiſſe pœnam, quia omnes in culpâ. & qui magis aut minùs, ægrè imò nullo modo ab homine poſſe diſcerni. Deum ſolum eſſe, qui noxas clarè videat, ideoq; iuſtißimè puniat.

SED enim immeriti & innoxij aliquot populi puniuntur, inquis. Nam hæc ſecunda tua querela, ſiue calumniam potiùs dicam. Incaute adoleſcens, ſic loqueris? Puniuntúrne immeriti? Vbi ergo gentium, gentes tibi repertæ ſine noxâ? Fiducia

Secunda calumnia, de Immeritis.

cia imò temeritas sit in singulo aliquo homine id ponere: tu nihil ambigis populos & gentes statuere impeccantes? Vanissimè. Peccamus enim & peccauimus omnes, scio: nati in labe, viuimus in labe:& cæli iam armamentaria,vt cum Satyrico illo iocer, sine telo sint, si fulmina semper missa in merentes. Non enim vt pisces in salo nati & alti, salem tamen non referunt: sic censendum homines in hâc mundi fæce,esse ipsos sine fæce. Atqui si omnes in noxâ, vbi populi isti immeriti? Culpæ enim comes iustissimè pœna semper est. Sed inæqualitas, inquies, illa mihi displicet: quòd quidam premuntur qui minora peccârunt,florent & regnant qui magna. Nempe hoc erat! eripies tu, credo, trutinam cælestis Iustitiæ manibus, & tuo quodam sensu ponderibusque eam librabis. Quò enim aliter spectat hæc delictorum parium impariúmve æstimatio, quam ante deum tibi sumis? Sed duo hîc, Lipsi, cogita. Primùm, æstimari ab homine noxas alienas non posse, non debere. Quomodo enim? Tu homulle peccata æquiter appendas,qui nec attendis quidem?tu ea legitimè discernas, qui nec cernis? Quod enim facilè mihi das,animus est qui peccat: per corpus quidem & sensuum hæc instrumenta, sed ita vt momentum & pondus omne criminis sit ab ipso. Quod adeò verum est, vt si inuitum aliquem statuis peccasse, non peccârit. Id autem si est: quomodo, obsecro, peccatum ipsum peruidebis, qui nec cubile eius aut sedem? Nam mentem certè adeò alienam videre non potes,vt nec tuam. Magna igitur hæc vel vanitas vel temeritas tua est, censuram æstimationemque

Verè calumnia; quia innoxij aut immeriti nusquàm.

Nec prætereunda inæqualitas culpæ aut pœnæ.

Cur homines non boni iudices.

Vt qui animum non videant, peccati sedem.

nemque vindicantis in re nec visâ plenè nec videndâ, nec notâ nec noſcendâ. Secundò illud cogita, vt maximè ita ſit, nec malum tamen aliquid hîc eſſe, nec iniquum. Non malum: quia illorum ipſorum bono fit, qui caſtigantur ſtatim vel in minimis noxis. Dilectio illa diuina eſt: & iure ſemper ſuſpecta tarditas, cui grauior Punitio adhæret. Non item iniquum: quia pœnam, vt dixi, omnes meruimus: nec vmquam vel in optimis illa puritas, vt non maculæ aliquæ ſuperſint ſalsâ hac aquâ cladium velut eluendæ. Quamobrem, adoleſcens, mitte hanc de æſtimatione noxarũ intricatiſſimam litem, tu terreſtris pedaneusq. iudex: deo permitte, qui haut paullò æquiùs de ea certiusq, è ſuperiore tribunali cognoſcet. Ille eſt ſolus, qui merita poteſt expendere: ille, qui ſine vllo ſimulationũ fuco aut cerusſà, virtutem vitiumq. videt in vero ſuo vultu. Quis ei imponat, qui externa & interna pariter rimatur? qui corpus videt & mentem? qui linguas & fibras? aperta denique & operta? Quique non facta ſolùm ipſa, ſed cauſſas eorum & progreſſus videt in clarâ luce. Thales olim interrogatus, * εἰ λήθοι θεὺς ἄνθρωπος ἀδικῶν; ἀλλ' οὐδὲ διανοούμενος, verè reſpondit. At nos contrà hîc in nube. qui non ſolùm occulta ſcelera non videmus, ſub tunicâ (quod aiũt) & ſinu admiſſa; ſed vix aperta & protracta iam in lucem. Non enim culpam ipſam & vim eius cernimus, ſed externa quædã veſtigia admiſſæ & iã fugientis. Optimi ſæpe nobis, qui deo peſſimi: & reiecti contrà, qui illi electi. Claude igitur, ſi ſapis, de meritis aut immeritis os & oculos: cauſſæ tã obſcuræ nõ benè cognoſcũtur de plano.

Nec cauſſam item externæ punitionis: quæ ſæpe pro bono.

Deo igitur soli ſeruãda hæc æſtimatio.

Qui Καρδιογνώστης.

Et quem velum nullum aut ſimulatio externa fallat.

* An falleret deos iniustè faciens? ne cogitans quidem.

CAPVT

CAPVT XVII.

Responsio ad obiectionem tertiam, de pœnis translatis. exemplis monstratum id etiam apud homines fieri. Quæ deo translationis huius caussa sit. & pluscula alia satis curiosæ subtilitatis.

AT tertia etiam offusa à te Iustitiæ nebula abstergenda est, de Substitutis. Pœnas enim, inquiunt, parum iustè deus transfert:& maiorum culpas malè luunt nepotes. Hem! itáne hoc nouum aut mirum? Imò miror ego mirari istos miriones: cùm cottidie ipsi id faciant in suâ terrâ. Dic sodes, beneficia quæ ob virtutem à Principe maioribus data, nónne transeunt ad nepotes? sanè transeunt. nec aliter in mulctis aut pœnis, opinor, quæ iisdem impositæ ob scelus. Ecce in perduellionis aut maiestatis crimine, manifestò alij in culpâ sunt, alij in pœnâ. idque adeò intendit humana sæuitia, vt latæ leges sint, quæ innoxios liberos æternâ egestate puniant, *vt mors sit eis solatium & vita supplicium.* Maligni vestri animi! regi alicui aut dynastæ licêre id vultis, non vultis deo. Cui tamen, si examinas, haud paullò iustior seueritatis huius caussa. Peccauimus enim & rebelles magno huic regi fuimus in vno omnes: & per tot stirpium tráduces primogenia illa macula propagata ad infelices natos. Ita nexus & catena quædam hæc criminum corã deo est: nec peccare, exempli caussâ, pater meus aut tuus iam cœpit, sed patrũ omnes patres. Quid ergo mirum, si punit in posteris non propriè diuersa delicta, sed communione quâdam seminis iuncta, nec vmquam intermissa? Sed vt omittam

Tertia calũnia, de Substitutis in pœnâ. Quod tamẽ nec apud homines nouũ aut insolens. Cottidiè enim priuilegia aut pœnæ transmittuntur.

Quòd in pœnis iustissimè facit deus: Quia deuincti cum parentibus sumus adgnatâ culpâ.

Deniq. quia coniungit & sub vno aspectu habet res & crimina, quę nos seiungimus.

Societates aut corpora, deo vnum.

omittam hæc sublimia, & agam tecum magis populari quadam rationum viâ: hoc scito. deum coniungere, quæ nos per imbecillitatem aut imperitiam disparamus: & familias, opida, regna, non vt varium quiddam intueri aut cōfusum, sed vt corpus naturamque vnam. Scipionum illa aut Cæsarum familia; vnū illi est: Romana aut Attica vrbs, ab omni suo æuo, vnum: vnum item Romanum imperium. Iure. vinclum enim quoddam est, & legum iurisque societas, quæ magna corpora hæc ligat: efficitque vt etiam inter æuo dissitos communio quædam sit præmiorum & pœnarum. Itaque Scipiones olim boni? apud cælestem illum iudicem posteris id quoque prosit. Mali? noceat. *Belgæ* ante annos aliquot lasciui, auari, impij? nos luamus. quia in externâ omni punitione deus non præsentia solùm adspicit, sed præterita etiam respicit: & duûm horum temporū momentis temperat æquabiliter iustitiæ suæ lancem. Dixi, * externa punitione. & velim notes. Non enim culpæ ipsæ transferuntur, aut criminum quædam confusio fit: abest: sed pœnæ dumtaxat siue castigationes quædam circa nos istæ sunt, non in nobis: & ad corpora aut opes spectant propriè, nō ad animum hunc internum. Quid autem hîc iniuriæ? Heredes enim certè commodorum præmiorumque, siqua maioribus debita sunt, esse volumus: cur onera recusemus & pœnas?

Tempora item dissita coniungit.

Quæ videlicet castigatio prouida & instar medicinæ est: at in pœnis, vt cum vulgo dicam, spiritalibus, aliud est: nec ea personam excedunt.

Delicta maiorum immeritus lues
Romane:

canit Romanus ille vates. verè, nisi quòd addit *Immeritus.* Meritissimò enim, quia meruêre maiores.

iores. Sed effectum videre poëta potuit, non adsurrexit ad caussam. Vt autem in vno eodemque homine, iure in senecta ætate delictum aliquod punimus admissum in iuuenta: sic deus in imperiis aut regnis peccata vetera. quia externæ communionis ratione vnum quiddam deo sunt & cõiunctum. Interualla hæc temporum apud illum nos non diuidunt, qui omnem æternitatem clausam habet in capaci suâ mente. An verò * Martiales illi lupi olim tot vrbes euerterint, tot sceptra fregerint impunè? tantum cædium sanguinisque hauserint, ipsi semper incruenti? Tum denique fatear vindicem nullum deum esse, * *qui quæ nos gerimus audit & videt*. Sed non est ita. pœnas vel in posteris suis pendant aliquando necessum est, tardas etsi non feras. Nec Temporum solùm hæc cõiunctio apud deum est: sed & Partium. Hoc volo dicere. sicut in homine cùm * manus, penis, venter peccauit, totum corpus id luit: sic in communi aliquo cœtu, paucorum delictum expetere sæpe in omnes. præsertim si ij qui peccant velut digniora quædam mẽbra sint, vt reges, principes, magistratus. Verè Hesiodus & ex ipso Sapientiæ penetrali:

* *Romanos intellego.*

* *Plauti est in Captiuis.*

* *Furto, libidine, ingluuie.*

Πόλλακι καὶ ξύμπασα πόλις κακοῦ ἀνδρὸς ἐπαυρεῖ,
Ὅστις ἀλιτραίνει καὶ ἀτάσθαλα μηχανάαται.
Τοῖσι δ' οὐρανόθεν μέγ' ἐπήγαγε πῆμα Κρονίων
Λιμὸν ὁμοῦ καὶ λοιμόν.

Vnius ob crimen pœnas vrbs tota rependit,
Siquis sacrilegè sese gerat aut iniustè.
Iuppiter hinc cælo clades immisit ab alto
Pestem siue Famem.

Ita classis Argiuorum tota periit

Vnius ob noxam & furias Aiacis Oïlei:

ita in Iudæâ septuaginta millia hominum pestis vna iustissimè abstulit, ob iniustam *libidinem regis. Et interdum contrà. vbi omnes peccarunt, deus vnum paucósve seligit velut piaculares publicæ noxæ. In quo si à *rigido illo paritatis iure paullisper discedit, tamen ex iniquitate ipsâ æquitas noua oritur: & clemens quædam iustitia in multos est, quod sæuitia videtur in paucos. Nónne etiam pædagogi ferula, è numero lasciuientis gregis, vnum aliquem cædit? imperator è fuso exercitu, paucos decumatione castigat? salubri tamen vterque consilio, quia paucorum ea punitio terret nihilominus & emendat omnes. Vidi medicos sæpe venam in pede aut brachio incidere, cùm totum corpus dolêret: quid scio an idem hîc sit? Arcana enim hæc arcana, Lipsi: &, si sapimus, propiùs non tangemus sacrum illum ignem. cuius scintillas & stricturas quasdam videre homines fortasse possumus: non possumus ipsum. Vt ij qui in Solem acriùs defigunt oculos, eos amittunt: sic mentis omne lumen, qui eam intendũt in hoc lumen. Abstineamus igitur censeo curiosæ & cum periculo quæstionis: & hoc saltē nobis stet, æstimari noxas humanitùs non posse, non debere. aliam apud deum trutinam esse, aliud tribunal. & quomodocumque se recondita illa iudicia habeant; non culpanda ea nobis, sed ferenda & verenda. Vnam hanc tibi sententiam ingero, quâ manum huic rei & simul Curionum omnium ori imponam, *Iudicia dei multa occulta sunt: nulla iniusta.*

Quâ Dauid populum ambitiosè recensuit.

*Rectè Tacitus: *Sumit aliquid ex iniquo omne magnum exemplũ, quod aduersus singulos vtilitate publicâ rependitur.*

Abstracta cogitatio ab istis:

Quæ nec capta nobis, nec capienda.

Augustinus.

CAPVT XVIII.

Transitus ad Locum vltimum factus, qui ab Exemplis. & ostensum, vtile interdum esse, seria medicinæ admisceri quædam iucunda.

HÆc sunt Lipsi, quæ pro diuinâ Iustitiâ dicenda censui contra hos iniustos. quæ non planè ex re meâ esse fateor, nec tamē præter illam: quoniam non dubiè æquiùs libentiùsque Clades has feremus, persuasi eas non iniquas. Et interuallo hîc aliquo sermonis, subitò iterū erupit Langius, Benè habet, inquiens. respiraui. Superaui omnes quæstionum illos scopulos, & plenis iam velis inuehi mihi posse videor in portum. Quartum vltimumque meum agmen conspicio: quod producam sanè libens. Et vt nautæ, cùm in tempestate Geminos vident, spem magnam & alacritatem concipiunt: sic ego, cui post hos fluctus apparuit Legio hæc Gemella. Fas mihi enim prisco ritu eam ita dicere: quia biceps, & duo per eam mihi vincenda, Nec grauia hæc mala esse quæ nunc patimur, Nec noua. Id dum facio, in pauca hæc quæ superant, Lipsi, volentem attentumque te mihi da. Numquam magis Langi, inquam ego. Nam me quoque iuuat euasisse illa aspera: & à seriâ & seuerâ illâ medicinâ, auidè adspiro ad hanc lenem & popularem. Ita enim futuram eam titulus mihi indicat. Nec erras, inquit Langius. Nam vt medici postquàm vsserunt & secuerunt satis, non omittunt statim ægrum aut deponunt, sed benigna fomenta quædam & acopa adhibent, doloribus mitigandis: sic in te ego. quem quoniam ferro &

Reditio ad sermonem ipsum de Constantiâ.

Quartum pro eâ telum, ferro duplici.

igne Sapientiæ purgasse satis videor, lenibus nunc quibusdam alloquiis fouebo, & tractabo manu, quod dicitur, molliore. Descendam ex illo philosophiæ arduo colle, & deducam te paullisper in amœnos Philologiæ tuæ campos. Idipsum tamen non recreando magis tibi, quàm sanando. Vt Democharem medicum aiunt Considiæ cuidam mulieri nobili, quæ omnem asperiorem medicinam abhorrebat, lac caprarum callidè propinasse, sed quas lentisco pascebat: sic ego historica quædam & oblectantia tibi infundã, sed occulto quodam Sapientiæ succo tincta. Quid refert qua viâ sanemus ægrum, dum persanemus?

E litteris etiã medicina animorum, sed præsertim historiis.

CAPVT XIX.

Non tam grauia esse Mala publica, quàm videntur. idq́3 primò, sed breuiter, Ratione ostensum. Circumiecta enim rebus plerumque vanè timeri, non ipsas.

SED ades iam mea Legio. & tu ante omnes cohors prima, quâ pugnamus Non esse grauia hæc mala. Id duplici telo effectum volumus, Rationis & Comparationis. Rationis: quia illam si respicis, reuera nec grauia aut magna hæc omnia quæ adsunt quæque imminent, sed videntur tantùm. Opinio est quæ attollit ea & exaggerat, & velut cothurnis quibusdam auget. Sed deme, si sapis, circumfusam eam nubem, & vide res in clarã luce. Paupertatem exempli caussâ in his Cladibus publicis times, Exsilium, Mortem. Ea igitur si rectis firmisque oculis inspicis, quantula sunt! si suis ponderibus examinas, quàm leuia! Ecce bellũ hoc

Prima argumenti huius pars, de leuitate cladiũ:

Si eas Ratione examinas.

aut tyrannis per tributa multa te exhauriet. Quid tum? eris igitur pauper. Natura nónne talem te dedit, talem rapiet? Quòd si triste & infame nomen tibi displicet, commuta. eris expeditus. Subleuauit enim te Fortuna, si nescis, & tutiore iam loco reposuit. nemo vltrà exhauriet. quod damnum tu putabas, remedium est. At exsul etiam ero. Imò, si voles, peregrinus. Adfectum tuum si mutas, mutas patriam. Sapiens vbicumque est, peregrinatur: fatuus semper exsulat. Sed mors mihi à tyranno imminet. Quasi non cottidie à naturâ. Sed infamis illa, quæ per gladium aut per laqueum. O stulte, non illa aut vlla mors infamis, nisi vita tuâ fit. Cita ab orbe condito optimos & illustrissimos quosque, violenta eos vis rapuit. Hoc examẽ, Lipsi, rebus omnibus (gustum enim tantùm tibi do) adhibendum, quæ terribiles videntur: & inspiciendæ eæ nudæ, sine Opinionum vllâ veste aut personâ. At nos miseri ad vana & externa conuertimur: nec res ipsas timemus, sed circumposita rebus. Ecce si mare nauiges, & magnum illud fiat: mens tibi abit, & contremiscis. non aliter quàm, si naufragium feceris, totum illud ebibendum tibi sit. at sextarius vnus aut alter suffecerint. Si terræmotus subitò exortus, qui clamor & metus? censes totum opidum, si ruat, in te casurum, aut certè domum. & nescis quàm ad cerebrum tuum elidendum satis sit vnus aliquis lapis. Non aliter in Cladibus istis fit: in quibus strepitus præcipuè nos terret & vanissima imago rerum. En satellitium illud! en gladios! Quid isti satellites, quid gladij? quid facient? Occident. Quid occisio? simplex

Paupertas enim non dura.

Non graue exsilium.

Non ipsa mors.

Nos cogitādo ea aggrauamus.

Plura nos huius rei in Thrasea nomus.

 mors.

stro sius De contemptu mortis. mors. & ne nomen ipsum te terreat, animæ à corpore abscessus. Omnia illa agmina militū, omnes illi minaces gladij, facient idem quod vna febris, quod vnus acinus, quod vnus vermis. Sed enim durius. Imò nō paullò lenius: siquidem febris illa quam præoptas, toto anno hominē sæpe torqueat; ictu hîc & momento transigitur. Benè igitur Socrates, qui hæc omnia non aliter appellare solitus quàm μορμολύκεια siue laruas. Quas si sumis, vidésne quomodo pueri te fugiant? sed pone easdem & verâ facie te ostende, accedent iterum & amplectentur. Idem in istis: quæ si detractis personis & sine pompâ videas, timuisse te fatearis timorem puerilem. Vt grando tectis magno strepitu illisa, ipsa tamen dissilit: sic ista in firmum animum si accidant, franguntur non frangunt.

Socratis breue, sed salubre, dictum.

CAPVT XX.

Ad Comparationem ventum. sed prius exaggerata Belgarum & huius æui mala. eaq; opinio communiter refutata: & ostensum, ingenium humanum pronum ad augendos suos luctus.

Intercisio sermonis, nimis vberis alioqui & diffusi.

NON ex spe aut opinione meâ tam serius Langij sermo. Itaque abrumpens, Quò abis? inquam. hócne pollicitus? Mella & mulsa historiarum exspectabam: tu acre mihi promis, & quo nihil meracius in Sapientiæ penu. Quid censes? cum Thalete aliquo rem tibi esse? cum Lipsio est: qui homo & inter medios homines, remedia etiam desiderat paullò magis humana. Langius clementi voce & vultu, Agnosco, iure culpas, inquit.

quit. Nam dum purum illum Rationis radium sequor, excessisse Publicâ viâ me video, & furtim relapsum in Sapientiæ callem. Sed iam emendo: & gradum figo in limite magis noto. Displicet Falerni illius austeritas? melle tibi tempero exemplorum. Ad Comparationem ecce venio: & ostendam clarè nihil graue aut magnũ esse in his, quæ vndique circumfusa, malis, si ea confers cum antiquis. Maiora enim multis partibus & magis dolenda olim. Ego iterum, & quidem impatienti gestu, Hoc ais? inquam.

Comparatione ostẽdi posse leuitatem cladiũ.

—— * *Καὶ τοῦτο προσδοκᾷς πείσειν ἐμέ;*

Numquam Langi, quãdiu caput hoc sentit. Quod enim retrò æuum, si rectè examinas, tam calamitosum fuit quàm hoc nostrum est: aut quod erit? Quæ gens, quæ regio tulit

* *& persuasurum mi hoc putas?*

Ex Aristophane est.

Tam multa dictu grauia, perpessu aspera,

quàm hodie nos? Bello ecce iactamur, nec externo solùm, sed ciuili; nec hoc, sed intestino. Non enim partes solùm inter nos sunt: sed partium (ô patria quæ Salus te seruet?) nouæ partes. Adde Pestem, adde Famem, adde Tributa, rapinas, cædes: & ἔσχατον ἔσχατον tyrannidem, oppressionesque non corporum solùm, sed animorum. Iam in Europâ aliâ quid? aut bellum, aut belli metus. vel si pax; cum fœdâ seruitute sub minutis dominis coniuncta, & non lætior quouis bello. Quocumque oculos mentemque conuertas, suspensa omnia & suspecta: & vt in domo malè fultâ, signa pluria ruinæ. Ad summam Langi, vt amnium omniũ confluxus in Oceanum: sic cladium videtur in hoc æuum. Et recenseo tantùm quæ in manibus iam,

Belgarum fatales miseriæ.

Imò Europæ totius: quæ profectò labascit.

& adſunt. quid ea quæ imminent? de quibus verè illud Euripidæum canam,

** Pelagus malorum contuor Tam magnũ, vt enatare facile non fiet.*

* Κακῶν ὁ τάλας πέλαγος εἰσορῶ
Τοσοῦτον, ὥστε μὴ ποτ᾽ ἐκνεῦσαι πάλιν.

Querelæ mala ſopitá cõmouent.

Langius ad me ſeuerè & in modum coërcentis, Iterúmne te per querelas iſtas deiicis? inquit. Stare firmũ te iam putabã: & cadis. vulnera tua coiiſſe: retractas. Atqui animi quâdam quiete tibi opus

Omnis gens de ſuo æuo queſta.

eſt, ſi saneſces. Infeliciſſimum, ais, hoc æuum. Vetus mihi iſta cantio. ſcio auum tuum idem dixiſſe, ſcio patrem, ſcio poſteros dicturos & nepotes. Inſitum hoc à naturâ humano ingenio, ad triſtia

Quia proni omnes ad dolorem augendum:

acriter flectere oculos, præterire quæ læta. Vt muſcæ & eiuſmodi inſecta læuibus politiſque locis non diu inſident, ſcabris adhæreſcunt: ſic querula iſta mens meliorem ſortem leuiter tranſuolat, aſperam non dimittit. Tractat, inſpicit, & ingenioſè plerumque auget. Atque vt amantes in dominâ

Imò & fingendum.

ſuâ numquam non inueniunt, cur eximia ea ante omnes: ſic dolentes, in ſuo luctu. Fingimus imò vana, nec præſentia ſolùm dolemus, ſed futura. Quo tam ſagacis ingenij pretio? Non alio, quàm vt quoſdam exercitus motus procul puluis caſtris interdum exuit: ſic nos deiiciat futuri diſcriminis falſa ſæpe vmbra.

CAPVT XX.

Magis deinde propriè & preſſe id refutatum, ex Comparatione cum veteribus malis. Primò de bellis. & de clade mirabili Iudæorum.

At tu, Lipſi, plebeia hæc mitte: & ad Comparationem me ſequere, quam depoſcis. Per

eam tibi clarum, non paria ſolùm in omni genere cladium olim eueniſſe, ſed maiora: & gratandi materiam huic æuo eſſe, quàm querendi. Bello, inquis, iactamur. Quid? ergo bella nulla apud priſcos? Imò nata ea, Lipſi, cum orbe nato: nec deſitura, niſi cum illo. At non tam grandia fortaſſe aut tam grauia, quàm iſta. Adeò contrà eſt, vt ludus hæc omnia ſint & iocus (ſeriò loquor) ſi conferantur cum priſcis. Non aditum, non exitum facilè reperio, ſi ſemel me penetro in profundum hoc exemplorum: ſed tamen víſne paullùm peregrinemur per orbis partes? eamus. A Iudæâ ordiamur, id eſt à regione & gente ſacrâ. Omitto quæ in Ægypto paſſi, quæ poſt exceſſum ab Ægypto: tradita enim hæc & prompta in diuinis libris: ad extrema venio, & quæ cum funere eorum coniuncta. Quæ operæ mihi eſt, vt * exponam velut per indicem, ſingillatim. Paſſi igitur ciuili externoque bello, non totis ſeptem annis, iſta:

Ipſa comparatio cœpta.

Et quidem per ſingula genera cladium.

De bello primùm.

Iudæorum innumeræ cædes.

* *Sumpſi autem & collegi è Ioſepho.*

Hieroſolymis primùm interfecti, iuſſu Flori, — *ſexcenti triginta.*

Cæſareæ ab incolis, odio gentis & * religionis, vno tempore ——— *viginti millia.*

* *Obſerua etiã tunc ſolam religionem multũ nocuiſſe.*

Scythopoli (Cœlæ Syriæ vrbs eſt) — *tredecim millia.*

Aſcalone in Palæſtinâ, item ab incolis, — *duo millia, quingenti.*

Ptolemaïde pariter ——— *duo millia.*

Alexandriæ in Ægypto, ſub Tib. Alexandro Præſide ——— *quinquaginta millia.*

Damaſci ——— *decem millia.*

Atque hæc velut per ſeditionem aut tumultũ geſta: legitimo deinde & aperto à Romanis bello:

Ioppę captâ à Cesio Floro cæsi— *octo millia & cccc.*
In monte quodam Cabulone ——— *duo millia.*
In pugnâ ad Ascalonem ——— *decem millia.*
Per insidias iterùm ——— *octo millia.*
Aphacæ, cùm capta esset, ——— *quindecim millia.*
In monte Garizim cæsi — *vndecim millia & DC.*
Iotapæ, in quâ ipse Iosephus, circiter— *triginta millia.*
Ioppe iterùm captâ submersi — *quatuor millia CC.*
In Tarichæis cæsi ——— *sex millia & D.*
Gamalæ, tâ interfecti, quâ spontè præcipitati,— *nouem millia.* nec quisquam homo natus ex eâ vrbe saluus, præter duas mulieres, sorores.
Giscalâ desertâ, in fugâ trucidati — *bis mille.*
& fæminarum ac puerorum capti — *tria millia.*
Gadarensium cæsa ——— *tredecim millia.*
capti — *duo millia & ducenti*, Præter eos qui in flumen desiliêre infiniti.
In Idumææ vicis cæsi ——— *decem millia.*
Gerasij ——— ——— *mille,*
Machærunte ——— ——— *mille DCC.*
In siluâ Iardes ——— ——— *tria millia.*
In Massadâ castello, suâ manu peremti — *nongenti & LX.*
In Cyrene à Catulo Præside cæsi — *tria millia.*
At in ipsâ Hierosolymorum vrbe, per omne tẽpus obsidionis mortui aut cæsi,— *decies centena millia.*
capti, ——— *nonagintaseptem millia.*

Summa hæc colligit (præter * innumeros qui omissi) *duodecies centena & quadraginta millia.*

* *Qui fame, exsilio, miseriis perierunt.*

Quid ais Lipsi? deiicis ad hæc oculos? attolle potiùs: & aude mihi comparare cum vnius gentis clade, aliquot annorum in orbe Christiano bella.

At quan-

At quantula tamen illa hominum terrarumque pars, si conferatur cum Europa?

CAPVT XXII.

De Græcorum item Romanorumq; Cladibus ex bello. Magnus interfectorum numerus ab aliquot ducibus. Item vastatio noui orbis. & miseriæ captiuitatis.

NEC hîc insisto: ad Græciam me confero. In quâ digerere ordine omnia bella, siue inter ipsos siue cum externis gesta, longum nec cum fructu. hoc dico. ita exhaustam & attonsam eam continuo cladium isto ferro, vt* Plutarchus tradat (numquam mihi sine ira & admiratione lectum) eam vniuersam non fuisse, suo æuo, conficiendis *tribus millibus militum*: quot tamen, inquit, olim bello Persico, vnum Megarensium opidulum confecerat. Heu, quò cecidisti flos ille terrarum, sol & sal gentium! Vix opidum hodie alicuius quidem nominis in hac ipsâ attritâ Belgicâ est, quod numerum eum non adæquet idonei ad bellũ sexus. Iam Romanos & Italiam perlustramus? leuârunt me pridem hoc fasce recensionum Augustinus & Orosius. eos vide, & in iis maria malorum. Vnum bellum Punicum secundum, in solis Italiâ, Hispaniâ, Siciliâ, supra *quindecies centena millia* hominum (quæsiui enim curiosè) non totis annis septemdecim consumpsit. Bellum ciuile Cæsaris & Pompeij, ad *millia trecenta*. & largius, Bruti, Cassij, Sex. Pompeij arma. Et quid bella recenseo plurium auspicio gesta aut ductu? Vnus ecce C. Cæsar (ô pestem perniciemque generis humani!) fatetur & quidẽ glorians, * *vndecies centena & nonaginta duo millia*

Græciæ attritio mira.

* *De defectu oraculorum.*

Etiam Italiæ & Romani imperij.

Cædes ingentes à Romanis editę.

* *Plinio hæc tradita, li.* VII.

millia hominum prœliis à ſe occiſa. atque ita, vt non veniat in hanc rationẽ ſtrages ciuilium bellorum. Pauculis annis quibus ille Hiſpaniæ aut Galliæ præfuit, in externos editæ iſtæ cædes. Quo tamen maior etiam hac parte ille Magnus, qui in delubro Mineruæ inſcripſit *fuſa à ſe, fugata, occiſa, in deditionem accepta, hominũ vicies ſemel centena* LXXXIII. *millia*. Quibus velut in numerum, ſi vis, adde, Q. Fabium, qui *centum decem Gallorum millia*: C. Marium, qui *ducenta Cimbrorum*: poſteriori æuo Aëtium, qui memorabili Catalaunico prælio *centum ſexaginta duo millia* Hunnorum occidit. Et ne bellis illis hominum cadauera tantùm fuiſſe cenſeas: fuêre etiam opidorum. Cato ille Cenſorius * gloriatur plura * opida ſe in Hiſpaniâ cepiſſe, quàm dies in eâ egerit. Sempronius Gracchus, ſi Polybio fides, *trecenta* in eâdem deleuit. Nec habet omne æuum, opinor, quod adſtruat his exemplis, præter noſtrum; ſed in orbe alio. Pauculi Iberi ante annos octoginta in vaſtas illas & nouas terras delati, quæ funera, deus bone, ediderunt! quas ſtrages! Nec de cauſſis aut iure belli diſſero, tantùm de euentis. Cerno ingens illud terrarum ſpatium, quod vidiſſe magnum ſit non dicam viciſſe, à vicenis tricenisque militibus peruadi: & paſſim inermes illos greges ſterni, vt ſegetem à falce. Vbi tu es inſularum maxima Cuba? tu Hayti? vos Iucayæ? quæ olim quingentis aut ſexcentis hominum millibus ſuccinctæ, alibi vix quindecim ex iis retinuiſtis in ſemen. Oſtende etiam te paullùm tu Peruana, tu Mexicana ora. Heu miram miſeramque faciem! immenſus ille tractus & verè alter Orbis,

Opida ab iis multa deleta.

* *Apud Plutarchum.*

* *Ad quadringenta, vt tradunt Plut. & Appian.*

Indorũ ſtrages, imò excidium.

Orbis, vastus attritusq. * appâret, non aliter quàm si cælesti quodam igne deflagrasset. Mens & lingua mihi cadit, Lipsi, dum hæc memoro: & video nostra omnia præ istis non aliud quàm palearum cassa esse, vt Comicus ait, aut gurguliunculos minutos. Nec tamen legem illam mancipiorum adhuc refero: quâ nihil acerbius in veterum bellis. Homines ingenuos, nobiles, pueros, fœminas, omnes victor abripiebat, quis scit an in æternam seruitutem? Certè seruitutem. cuius vestigium iure gratulor non fuisse, non esse adhuc, in Christiano orbe. Turcæ sanè vsurpant. nec aliud est quod magis inuisum & terribilem nobis reddat Scythicum illum dominatum.

* *Certè sub initia. Nam nunc habitari iterum scio, & melius coli.*

Captiuitas olim acerba, & æquanda morti.

CAPVT XXIII.

Pestis Famisq; priscæ insignia maximè exempla. item Tributorum magnitudo quæ olim. & rapinarum.

At tu pergis in querelâ. & Pestem etiam adtexis Famemque: Tributa & Rapinas. Vis igitur singula comparemus? sed breuiter. Dic mihi quot millia Pestis in totâ Belgicâ abstulit, his quinque aut sex annis? Opinor quinquaginta, aut vt largiter, millia centum. At vna in Iudæâ pestis sub Dauide rege, *septuaginta millia* absorpsit, die non toto. Sub Gallo & Volusiano Imperatoribus, *pestis ab Æthiopiâ exoriens omnes Romanas prouincias peruasit, & per quindecim continuos annos incredibiliter exhausit. Nec alia vmquam maior lues mihi lecta, spatio temporum, siue terrarum. Sæuitiâ tamẽ & impetu insignior illa quæ Byzantij

Pestis, quæ apud veteres.

* *Zonaras Tom. 2.*

Byzantij finitimisque locis grassata, Iustiniano Principe. cuius vis tanta, vt in singulos dies *quinque millia* funerum daret, interdum etiam *decem*. Timidè hoc dicerem & ambiguus fidei: nisi fidissimi huic rei ab illo ipso æuo* testes. Nec minùs miranda Africana pestis, quæ euersa Carthagine orta, in sola Numidiá* *octingenta hominum millia* deleuit: in maritima Africâ, *ducenta*, & apud Vticam *triginta millia* militum, qui ad oræ eius præsidium relicti. Iterumque in Græcia, Michaëlis Ducæ imperio, tam sæua: ὥστε ἀδυνατεῖν (Zonaræ verba sunt) τοὺς ζῶντας ταφῇ παραδιδόναι τοὺς θνήσκοντας, *vt viui prorsus pares non essent mortuis sepeliendis*. Denique* Petrarchæ æuo, vt ipse refert, tam valida in Italiam incubuit, vt ex millenis quibusq. hominibus vix decem superessent. Iam de Fame, nihil profectò nos aut ætas nostra vidimus, si videmus antiqua. Sub Honorio Imperatore* Romæ tanta caritas & raritas omnis annonæ, vt homines hominibus iam imminerent, & in Circo palàm audita sit illa vox, PONE PRETIVM HVMANÆ CARNI. In totâ* Italiâ vastantibus eam Gothis, sub Iustiniano, iterùm tanta; vt in solo Piceno *quinquaginta hominum millia* fame interierint: & passim in vsum ciborum versæ sint non carnes solùm humanæ, sed humana excrementa. Duæ mulieres (narrare exhorresco) septemdecim viros per insidias noctu interfecerant, & comederant: ipsæ à decimooctauo, qui id agi senserat, cæsæ. Nec refero in Sacrâ vrbe famem, & exempla iam protrita. Quòd si de Tributis etiam aliquid dicendum est: non nego grauia esse quibus premimur,

Procopius lib. II. de Bello Persico. Agathias lib. V. Hist.

**Orosius lib. V. cap. VIII.*

**Sub annum à Christo ∞. CCC. LIX.*

Fames, quæ apud veteres.

**Zosimus VI. Annal.*

**Procop. de bello Goth. lib. II. apud quem plura vide.*

Tributorum olim magnitudo.

mur,

mur, sed ita si sola & per se ea videas, non si componas cum priscis. Pleræque omnes prouinciæ sub Romano imperio, fructuũ ex * agro pascuo *Quintam* quotannis persoluêre, *Decimam* ex agro aruo. Nec defuêre Antonius & Cæsar nouem decemq. annorum tributa exigere in vnum annum. Iulio Cæsare interfecto, cùm arma sumpta pro libertate, singuli ciues *vigesimamquintam* omnium bonorum dependere iussi: & hoc amplius, Senatorij ordinis omnes, in singulas ædium suarum * tegulas, *sex asses*. Quæ immensa contributio, nostrisque sensibus nec credenda nec reddenda. At * Octauianus Cæsar, (credo ratione nominis sui habitá) *octauam* omnium bonorum partem à libertis exegit, & accepit. Et omitto quæ Triumuiri, quæ alij tyranni patrauerunt: ne nostros doceã, recitando. Vnum tibi instar omnium exactionum rapinarumque sit, de Coloniis. Quo inuento vt nihil ad vim imperij firmius, ita nihil in subditos cogitari potuit tristius. Deducebantur passim legiones cohortesque veteranæ in agros & opida: miserique prouinciales momento temporis bonis & fortunis omnibus prouoluebantur. idque nihil ausi, nihil meriti: sed pro crimine omni, opes aut opimi agri. In quo profectò gurges quidam calamitatum omnium appâret. Miserum est nummis spoliari: quid etiam agris tectisque? Graue istis pelli: quid totâ patriâ? quid templis arisque? Distrahebantur ecce aliquot millia hominum, liberi à parentibus; domini à familiaribus; vxores à viris; & in varias terras, vt cuique fors sua fuit, spargebantur: alij in *sitientes Afros*, vt poëtá in hac ipsâ re ait, *Pars Scythiam, aut*

* *Appianus satu clarè innuit lib. I. ἐμφυλ.*

* *Dio apertè lib. XLVI.* οἱ δὲ βου-λευταὶ τέσ-σαρας ὀβο-λοὺς καθ' ἑκάστην κε-ραμίδα τῶν ἐν τῇ πόλει οἰκιῶν.

* *Dio lib. L.*

In coloniis deducendis acerbitas.

Quæ cetebrrimæ.

toto diuisos orbe Britannos. Solus Octauianus Cæsar in sola Italiâ *duodetriginta* colonias collocauit. in prouinciis quot libuit. Nec alia res magis, vt ego scio, exitio fuit Gallis nobis Hispanisque.

CAPVT XXIIII.

Crudelitatis & Cædium narrationes aliquot, mira, & supra omnia scelera huius æui.

SED sæuitia tamen hodie, inquis, & cædes inauditæ. Scio quid innuas, & quod nuperum factum. Sed tuam fidem, Lipsi: tale nihil apud antiquos? O imperitum te, si nescis: malum, si dissimulas! Exempla enim adeò prompta & multa, vt laboremus in eligendo. Sullæ nomen nosti, illius Felicis? ergo & proscriptionem eius infamem & immanem, quâ * *millia quattuor & septingentos* ciues abstulit vni vrbi. Et ne vilia quædam capita aut è plebe censeas, *centum quadraginta* in iis Senatores. Nec tango cædes innumeras, quæ vulgo factæ permissu eius siue iussu. vt non immeritò vox illa Q. Catulo expressa sit; *Cum quibus tandem victuri sumus, si in bello armatos, in pace inermes occidimus?* At Sullam eumdem haut multò pòst imitati tres discipuli (Triumuiros intellego) pariter proscripsêre * *trecentos Senatores*. equites Romanos supra *bis mille*. Heu scelera, quibus nihil acerbius Sol ille vidit visurusque est, ab ortu omni ad occasum! Appianum, si voles, lege, & in eo variam fœdamque imaginem latitantium, fugientium; sistentium, extrahentium; liberorum circà eiulantium, & coniugum: peream ego, nisi humanitatem ipsam

Cædes immanes & infames, quæ olim.

* *Valerius lib. 11.*

* *Appianus ita numerat.*

ipsam periisse dices fero & ferino illo æuo. Atque hæc in Senatoribus equitibusque gesta: id est, totidem pænè regibus aut dynastis: sed in multitudinem fortasse non sæuitum. Imò vide mihi eumdem Sullam qui * *quatuor legiones contrariæ partis, fidem eius secutas, in publicâ Villâ, nequicquam fallacis dextræ misericordiam implorantes, obtruncari iussit.* Quorum cùm morientium gemitus Curiam quoque attigisset, attonito & conuerso Senatu: *Hoc agamus*, inquit, *Patres conscripti. pauculi seditiosi iussu meo puniuntur.* Nec scio quid magis hîc miser: hominem id facere potuisse, an dicere. Et pluráne poscis sæuitiæ exempla? cape. * Seruius Galba in Hispaniâ trium ciuitatum cõuocato populo, quasi de commodis earum acturus, *septem millia*, in quibus flos iuuentutis consistebat, repentè trucidauit. In eádem regione * L. Licinius Lucullus consul, * Caucæorum *viginti millia* contra deditionis stipulatæ fidem immissis in vrbẽ militibus occîdit. Octauianus Augustus Perusiâ captâ, * *trecentos è dediticiis, electos vtriusque ordinis, ad aram D. Iulio exstructam hostiarum more mactauit.* * Antoninus Caracalla, nescio ob quos iocos infensus Alexandrinis, pacis specie in vrbem eam veniens, vniuersam iuuentutem in campum conuocatam, milite circumdedit, & signo dato ad vnum omnes occîdit: parique sæuitiâ in reliquam multitudinem vsus, frequentissimam vrbẽ prorsus exhausit. * Mithradates rex vnâ epistolâ *octoginta millia* ciuium Romanorum negotiandi caussâ per Asiam dispersa interêmit. * Volesus Messalla proconsul Asiæ, *trecentos* vnâ die securi percussit, & inter cadáuera

* *Ita Valerius lib. IX. idque efficeret XXIIII. millia hominum. At Seneca tantum de septem millibus, De Irâ.*

* *Valerius.*

* *Appianus.*

Puto, Vaccæorum.

* *Suetonij verba.*

* *Xiphilinus & Herodian.*

* *Valer. aliique.*

* *Seneca II. De Irâ.*

 reiectis

reiectis manibus superbè inambulans, quasi rem magnificam fecisset, proclamauit, * ὢ πρᾶγμα βασιλικόν. Et profanos adhuc loquor impiosque. sed ecce tibi etiam inter deo vero deuota nomina Theodosium Principem, qui Thessalonicæ per summum scelus & fraudem *septem millia* innoxiorum capitum in theatrum quasi ad ludos conuocatos, immisso milite necauit. Quo facto nihil magis impium vetus omnis impietas habet. Ite post hæc mei Belgæ, & sæuitiam siue perfidiam Principum accusate in hoc æuo.

* O rem regiam!

CAPVT. XXV.

Tyrannis etiam nostra eleuata. ostensa ea à naturâ siue malitiâ humanâ esse. & externas internasq; oppressiones fuisse olim.

DENIQVE Tyrannidem etiam hodiè culpas, & oppressiones corporum atq. animorum. Nec ambitiosè mihi nunc decretum attollere æuum nostrum, vel adfligere. cui enim bono? hoc quod ad Comparationem nostram facit, dicam. Quando mala ista non? & vbi non? Cedò mihi sæclum aliquod sine insigni tyrannide, cedò gentem. Si potes: (subibo enim discrimen huius aleæ:) ego quoque confitebor miserrimos nos miserorum. Quid taces? Verum est, vt video, illud diasyrticum vetus, *Omnes bonos Principes in vno annulo posse perscribi.* Insitum nimirum humanis ingeniis, imperio insolenter vti: nec facilè modum seruare in ea re, quæ supra modum. Nos illi ipsi qui de tyrannide querimur, semina tyrannidis in-

Crebræ semper tyrannides & oppressiones.

Quibus origo à superbiâ & ferociâ humani ingenij.

clusa

clusa in pectore gestamus: nec voluntas plerisque ea efferendi deest, sed facultas. Serpens cùm frigore torpet, venenum nihilominus habet, sed non exerit: simile in nobis, quos sola imbecillitas arcet à nocendo & Fortunæ quoddam frigus. Da vires, da instrumenta: vereor vt vel impotentissimi plerique istorum sint, qui nunc tam iniqui in potentes. Exemplum in cottidiana istâ vita: Vide mihi patrem illum sæuientem in filios, dominũ in seruos, præceptorem in discipulos. Phalarides in suo genere omnes isti sunt: & fluctus eosdẽ in flumine excitant, quos reges in magno mari. Neç animantibus aliis nõ hæc natura. è quibus pleraq. sæuiunt in congeneras sibi species, in aëre, terrâ, aquâ. Sed & tyrãnis inter alia animalia.

——— pisces sic sæpe minutos
Magnus comest, sic aues enecat accipiter,

ait rectè Varro. Sed corporum istæ oppressiones sunt, inquies: hodiè hoc eximium, quòd etiam animorum. De oppressione ob religionem. Itáne, animorum? vide ne inuidiosè hoc potiùs, quàm verè. Ignorare mihi sese & naturam illam cælestem videtur, quisquis premi eam putat posse aut cogi. Nulla enim externa vis vmquam faciet, vt velis quod nolis, sentias quod non sentis. Ius aliquis in vinclũ hoc animi habet siue nexum: nemo in ipsum. Soluere eum à corpore tyrannus potest, non naturã eius dissoluere: quæ pura, æterna, ignea, spernit externum & violentum omnem tactum. At sensum tamen animi non licet exprimere. Esto. sed linguæ tuæ igitur fræna ponuntur, non animo: nec iudiciis, sed factis. Sed nouum hoc ipsum & inauditum. O bone, quàm erras! Quot tibi possim dicere qui sub tyrannis sensuum suo- Olim eam etiam fuisse.

rum pœnas luerunt, propter incautam linguam? Quàm multi ex iisdem vim adferre iudiciis conati? & iudiciis dico in re pietatis. Persarũ & Orientis reges adorari, tralaticium fuit. & Alexandrum, eumdem diuinitatis cultum sibi adseruisse scimus, rusticâ Macedonia suâ non probante. Inter Romanos bonus ille & moderatus Princeps Augustus, flamines & sacerdotes in prouinciis imò in domibus singulis habuit, vt deus. Caligula deorum statuis amputato capite, suum imponi iussit, ridiculâ impietate. idem templum suo numini, sacerdotes, & quæsitissimas hostias instituit. Nero Apollo haberi voluit: & illustrissimi ciuium interfecti, hac præscriptione, * *quòd numquam pro cælesti voce immolassent*. Iam Domitianus, *Deus dominusq̃ noster*, palàm audiebat. Quæ vanitas vel impietas si hodie in vllo regum, Lipsi, quid diceres? Nec adnauigo propiùs hanc Scyllam, in quam non trahent aut pellent me vlli ambitionum venti.

** Idque inter alios Thrasea obiectum.*

* Ἀκίνδυνον γὰρ ἐστὶ τῆς σιγῆς γέρας.

** Periculo vacat silenti præmium.*

Vnum tantùm in totam hanc rem priscæ seruitutis testimonium adferam, & quidem è familiari tuo scriptore: quod velim attendas. Tacitus de Domitiani æuo: *Legimus cùm Aruleno Rustico Pætus Thrasea, Herennio Senecioni Priscus Heluidius laudati essent, capitale fuisse. nec in ipsos modò auctores, sed in libros quoque eorum sæuitum, delegato Triumuiris ministerio, vt monumenta clarissimorum ingeniorum in comitio ac foro vrerentur. Scilicet illo igne vocem populi Romani, & libertatem Senatus & conscientiam generis humani aboleri arbitrabantur: * expulsis insuper Sapientiæ professoribus, & omni bonâ arte in exsiliũ actâ,*

** Velim notes vera tyrannidum mores.*

nequid

nequid vſquam honeſtum occurreret. Dedimus profectò grande patientiæ documentum, & ſicut vetus ætas vidit quid vltimum in libertate eſſet, ita nos quid in ſeruitute: adempto per inquiſitiones etiam loquendi audiendiq́ commercio. Memoriam quoque ipſam cum voce perdidiſſemus, ſi tam in poteſtate noſtrâ eſſet obliuiſci, quàm tacere.

CAPVT XXVI.

Poſtremò doctum non mira aut noua eſſe hæc Mala. hominibus gentibusq́ omnibus ſemper communia. & ſolatium in eâ re quæſitum.

NEC adtexo plura de Comparatione: ad alterum Legionis meæ agmen venio, quod oppugnat Nouitatem: ſed breuiter & contemptim. Spolia enim potiùs leget ex deuicto iam hoſte, quàm vt conſertâ manu acriter cum eo pugnet. Reuera autem quid hîc homini nouum eſſe poteſt, niſi qui ipſe nouus, nouitius in humanis rebus? Crantor egregiè & prudenter, qui verſum hunc ſemper habebat in ore

Contra eos qui nouas aut eximias putant has clades.

* Οἴ μοι, τί δ' οἴ μοι; θνητά τοι πεπόνθαμεν.

Circulantur enim cottidiè hæc clades, & orbe quodam eunt per hunc Orbem. Quid triſtia hæc euenire ingemiſcis? quid admirare?

* Heu me! quid heu me? humana perpeſſi ſumus.

* Οὐκ ἐπὶ πᾶσί σ' ἐφύτευσ' ἀγαθοῖς
Ἀγάμεμνον Ἀτρεύς.
Δεῖ δέ σε χαίρειν καὶ λυπεῖσθαι.
Θνητὸς γὰρ ἔφυς. κἂν μὴ σὺ θέλῃς,
Τῶν θεῶν οὕτω βουλομένων ἔσται.

* Non te omnia ad læta genuit O Agamemnon Atreus. Opus tibi gaudere & dolere. Mortalis enim natus es: & vt recuſes, Superis ita volentibus erit.

Illud potius mirũ, ſi exlex quiſquam ab hac com-

Solonis arguti inuenti Consolatio.

muni lege, nec onus ferat quod ferunt omnes. Solon amicũ quemdam Athenis grauiter lugentem in arcem deduxit, & subiectas omnes in magnâ vrbe ædes ostendit: Cogita, inquiens, quàm multi luctus sub his tectis olim fuerint, nunc versentur, postea futuri sint: ac mitte mortalium incommoda tamquam propria deflere. Velim idem tibi fieri possit, Lipsi, in magno isto mundo. Sed quoniam re non potest; age, fiat paullisper cogitatione. Sisto te in alto illo, si vis, Olympo. despice mihi omnes vrbes, prouincias, regna: & cense totidem consepta te videre cladium humanarum. Amphitheatra hæc quædã sunt & velut Arenæ, in quibus cruenti illi Fortunæ ludi. Nec longè oculos mitte. Italiam vides? nondum triginta anni sunt, cùm à sæuis asperisque ab vtroque latere bellis conquieuit. Latam illam Germaniam? validæ in eâ scintillæ nuper discidij ciuilis: quæ iterùm exardescunt, &, nisi fallor, in exitialem magis flammam. Britanniam? perpetua in eâ bella cædesque. & quòd nunc paullisper in pace est, imperio debet pacati sexus. Galliam? vide & miserere. etiam nunc per omnes eius articulos gangræna serpit sanguinolenti belli. Nec aliter in toto orbe. Quæ cogita, Lipsi; & communione hac miseriarum, tuas leua. Atque vt triumphantibus à tergo destitui seruus solet, qui in medio triumphi gaudio identidem interclamaret, Homo es: sic tibi monitor iste semper adsistat, Esse hæc humana. Vt enim labor cum pluribus communicatus leuior fit: sic item dolor.

Clades in omni orbe.

CAPVT XXVII.

Sermonis totius Conclusio. & ad repetendum eum ruminandumq́; breuis admonitio.

EXPLICVI copias meas omnes & ſermonem, Lipſi: & habes quæ pro Conſtantiâ dicenda mihi cenſui in Dolorem. Quæ vtinam non grata tibi ſolùm, ſed ſalubria: nec delectent, ſed magis iuuent! Iuuabunt autem, ſi non in aures ſolùm, ſed in animum demittes: nec audita iacêre & inareſcere ea patiêre, vt ſemina ſparſa ſummò ſolo. Denique ſi repetes ſeriò & ruminabere. quia vt ignis è ſilice non vno concuſſu elicitur: ſic in frigido iſto pectore, non primo admonitionum ictu accenditur latens & languens in nobis vis illa honeſti. Quæ vt verè aliquando in te ardeat, nec verbis aut ſpecie, ſed re & factis, ſupplex quæſo veneror que æternum & diuinum illum ignem. Cõcluſio & adhortatio. Repetiti monitionũ ictus iuuant & penetrãt.

Cùm dixiſſet, ſurrexit properè, &, Eo Lipſi, inquit. Sol hic meridies prandij mihi index. tu ſequere. Ego alacer ac libens, inquam: quodque in myſteriis ſolet, iure nunc acclamem,

—— * ἔφυγον κακὸν, εὗρον ἄμεινον.

* Effugi malum, repperi bonum.

FINIS.

AD DEVM

Pro Conſtantiâ

PRECES

Fuſæ in graui & diuturno meo morbo, anno ∞. Iↄ. LXXIX. Ætatis meæ XXXII.

CVI mare cui tellus famulatur, & ignea cæli
Sidera: quẽ metuunt mortalia ſæcla animantum:
Alme Deus, ſine quo dias in luminis oras
Nil venit, & ſine quo nil exit luminis oras:
Adſpice me quem languor habet, quem tabida vexat
Febris, & exiguam ſuadet ſperare ſalutem.
Annue ne pariter cum corpore mens bruteſcat,
Neu timefacta meum fugiat CONSTANTIA *pectus.*
Certa etenim vitæ finis mortalibus inſtat,
Et cuncti properamus eundem tangere portum:
Non curſus tamen omnibus vnus. ô ille beatus
Qui vitæ infames ſcopulos & naufraga ſaxa
Feſtinâ potuit præteruexiſſe carinâ!
Quando voles mea Parca, ſequar. non hîc terrenis
Impedior curis: nec me fucata veneno
Vellera, nec rutilo ſplendor perſtrinxit ab auro.
Sola mihi docta arriſit pellacia Muſæ.
Hanc quoque ſperno libens. tu tantùm dîe deorum
Mundi mens æterna & inenarrabile numen,
Suſcipe me, & lætum meliori in ſede repone.

INDEX

INDEX CAPITVM,

Quem subiecimus vt Lector in vno aspectu habeat filum totius operis & contextum.

LIBRI PRIMI.

LIBRI

Cap.I. Occasio reperiti sermonis. itio ad Langij amœnum hortum, eiusque laudatio.

Cap.II. Hortorũ in genere Laudatio. Cultũ eum antiquum esse, & à natura. Reges& viros magnos vsurpasse. Denique delectatio eorum ob oculos posita, & non improbũ meũ votum.

Cap.III. Cõtra curiosos quosdam dissertũ, qui hortis ad vanitatẽ & ignauiam abutuntur. Quis verus eorum vsus. Sapientibus & doctis idoneos esse. & Sapientiam ipsam altam in iis & educatam.

Cap. IIII. Ad Sapientiam igitur adhortatio. per eam ad Constantiam veniri. & seriò monita iuuentus vt serias Philosophiæ litteras cum amœnioribus illis & liberalibus coniungat.

Cap.V. Sapientiam non vouendo, sed conãdo acquiri. Reditum in sermonem de Constantia. Cupidinem discendi, bonum esse in adolescentia signum.

Cap.VI. Pro Constantia tertium argumentũ ab Vtili. Clades bonas esse, Originem intueare siue Finem. Originem enim à deo sumere. qui æternùm & immutabiliter bonus. ideoque caussa nullius mali.

Cap.VII. Finem itẽ cladium semper dirigi in bonum: etsi persæpe eæ per noxios homines, & noxæ caussa administratæ. Sed frangi & temperari eorum vim à deo. flecti omnia in nostrum vsum. obiterq. dictum cur Malorum opera in iis deus vtatur.

Cap.VIII. Magis distinctè de finibus ipsis: eos triplices esse: & qui, quibus conueniant. Mox paullò fusiùs de Exercitio, quod Bonis non vno modo prodest, firmando, probando, præeundo.

Cap.IX. De castigatione, qui secũdus finis. eam quoque osteosum ex vsu nostro esse, dupliciter.

Cap.X. Denique Punitionem ipsam bonam & salubrẽ esse. dei respectu, hominũ, & eius qui punitur.

Cap.XI. De Fine quarto, qui homini ambiguus est, eum pertinere vel ad Conseruationẽ tuteláque Vniuersi, vel ad Cultum. Singula vberiùs explicata.

Cap.XII. Contra iustitiã diuinã vetus & vulgata obiectio: cur impares pœnę. ea inquisitio ab homine remota,

FINIS INDICIS.

IN CON-

DVM patriam exercet plus quàm ciuilibus armis
Triste inter Reges dissidium & populos,
(Ah quantum lis illa dedit quantumq; datura est
Sanguinis! at vos ô DI *meliora date.)*
Non iisdem castris, ausibus non militat iisdem
Belgica, & heu ciues perditum it ipsa suos.
Tantorúmque diu sperata fine laborum
Decipimur. mendax spes ea abit miseris.
An mirum aduersa rerum succumbere mole
Déque gradu tantum-non animum excidere?
Ceu nauem inuitus Rector pugnantibus Austris
Deserit, & pelago ludibrium ire sinit.
Id verò prohibet IVSTVS *(nihil addimus vltrà)*
Per quem degeneri non licet esse animo.
Ille ipsi bellum Dux non inglorius infert
Fortunæ, en viso vt tota stupet titulo.
Ille addit vires animoso: turpè labantem
Sustinet, & mente stare facit solida
Omneis impauidum contra casúsque mináśque
Ceu contra fluctus stare solent scopuli.
Vt iam, Socraticos quamuis scrutere magistros,
Quantum vsquam est, melius nil alibi inuenias.

F. Duicius I. C.

DOM. BAVDII AD EVMDEM TETRASTICHON.

Κλιΐζειν τε λόγοις ἀρετὴν, ἔργοις τε διώκειν
Τοῦτο μὲν ηὔφυὲς, τοῦτο δὲ πουλυμαθές.
Λίψιος ἀμφότερον μόνος ἔλλαχε· μάρτυρές εἰσιν
Ηὐφυΐς τε βίος, πουλυμαθεῖς τε βίβλοι.

EPIGRAMMA IN CONSTANTIAM I. LIPSII.

PRODIT iã in dîas CONSTANTIA luminis oras,
Et nota hæc LIPSI munere fit BATAVIS,
Narrantis nobis, quantum PRVDENTIA, quantum
Poſſit in humanis pectoribus RATIO.
Cedite ROMANI SAPIENTES, cedite GRAII:
An'ne aliquid maius SOL videt hoc Opere?

Ianus Douza Filius.

IN I. LIPSII V. C. LIBROS DE CONSTANTIA CARMEN.

NIL mirum ſubitò mortales rebus in arctis
Abiicere audaces ex animis animos.
Ipſa ignota diu latuit CONSTANTIA, noſtris
Robora quæ ſolita eſt indere pectoribus.
At nunc fortunæ ludibria ludicra, & eius
Vires atque vices diſcite ferre homines.
Sit vobis doctor non vanus LIPSIVS, ille
Flos populi,atq. oculus Pieridum & Charitum.
Ipſa à quo didicit CONSTANTIA ſtare,librisque
Illius erectum tollere in aſtra caput.
Libris, quos LIPSI ſi doctum nomen abeſſet,
Æthereos dicam compoſuiſſe Deos.
Nec minùs adpoſito titulo: nam LIPSIVS idem
Ingenium æthereis maius habet Geniis.

Franciſcus Raphelengius Filius.